

Yesu Keriso Varana Biibiina
Matiu
Igirumi
(Matthew)
Vonaviakova

Weni bukana na Yesu kana kivina Matiu igirumi ma kamonai Yesu varana biibiina idebei. Giruma katamana kamonai God ina vonakiiyapa bagibagina iterei ina wawaya kurisi da mara sago ina Vivinevine Wawayina ina vonatawei kurisi. Matiu evonavoneta da wawayina inekiibau, tuna kata Viviyawa, kana vava Yesu.

Yesu na Jiu damsi kamosiyai itupuwa ma imagura ma weni varana biibiina na ke ti damsi kava kubiisi, ma bade tota kudubita dobuwai tamakamakai na kubiita.

Weni bukana kamonai Matiu ina nota weni nakanani irereghi.

Sapta 1:1 da ku 2:23 Yesu ina kaekiki mau i giu ma ikikava Yesu itupuwa.

Sapta 3:1-12 Jon Babataito ina biga.

Sapta 3:13 da ku 4:11 Yesu ibabataito ma muriyai ruyagha ipanani.

Sapta 4:12 da ku 18:35 Yesu ina baba kamonai idimadima, ivivi beyebeyena, ma wawaya ivivi yawasisi.

Sapta 19:1 da ku 20:34 Yesu ibaba Gariri da ku Jerusalem.

Sapta 21:1 da ku 27:66 Yesu ku Jerusalem inekiibau ma mara miikovimaruwa kamonai bera

ghamaghamasi iberai ma damonai korosiyai irabobo.

Sapta 28:1-20 Yesu rabobowai ivomiiri ma kana kivikivina kurisi ivi debe meyei da yawayawana.

Weni bukana kamoni takitai da Yesu na vibeyebeyena wawayina ghamana. Rewapana gwabinai da God ina vonaviyoyovana iyamna vaghata idebei. Ma ina vibeyebeyena kamoni God ina vikiivavona isisiyei.

Weni bukana kamoni na Matiu nota ghamaghamasi miikovi irereghi da kamoni Yesu ina vibeyebeyena isisiyei. Nani notasi na weni.

1 Wawayi God ina vikiivavona kamoni na ikikava ina makai. Weni vibeyebeyena kana vava “Dima koya baranai.” Sapta 5 da ku 7

2 Aposols ivi 12 i biga avai. Sapta 10

3 God ina vikiivavona miibiisi. Sapta 13

4 Wawayi Yesu ina kivini na aviyavisina ina berai. Sapta 18

5 Mara damona ma ikikava God ina vikiivavona ina nekiibau. Sapta 24 da ku 25

Yesu ina kaekiki mau.
(Luk 3:23-38)

1 Kimta ma kimta kamoni na Yesu Keriso* ina kaekiki mau kii vava girumina na weni. Yesu na Kiiavavo David tupurereghina, ma David na Abraham tupurereghina.

2 Abraham natuna na Aisiki,
ma Aisiki natuna na Jeikap,

* **1:1:** Keriso: Grik damsi gamosi evonavona bo ‘Keriso’ ma Hibru damsi gamosi evonavona bo ‘Mesaya.’ Ivi ruwa iyamna ‘God ina Vivinevine Wawayina.’

- ma Jeikap natunatuna na Juda titina yoghoyogho yavata,
- ³ Ma Juda natunatuna na Peres ma Zera, ma i maduwa na Tama,
ma Peres natuna na Hesron,
ma Hesron natuna na Ram.
- ⁴ Ma Ram natuna na Aminadab,
ma Aminadab natuna na Nason,
ma Nason natuna na Samon,
- ⁵ ma Samon kawana na Reiyab ma natusi na Bowas,
ma Bowas kawana na Ruti ma natusi na Obedi,
ma Obedi natuna na Jesi,
- ⁶ ma Jesi natuna na Kiivavo David.
Ma David na Uraya kwapurina iravaghi ma ivi tuwa da natusi na Soromon,
- ⁷ ma Soromon natuna na Reyobowam,
ma Reyobowam natuna na Abiya,
ma Abiya natuna na Asa,
- ⁸ ma Asa natuna na Jospat,
ma Jospat natuna na Jeyoram,
ma Jeyoram natuna na Usaya,
- ⁹ ma Usaya natuna na Jotam,
ma Jotam natuna na Ahas,
ma Ahas natuna na Hesekeya,
- ¹⁰ ma Hesekeya natuna na Manase,
ma Manase natuna na Amon,
ma Amon natuna na Josaya,
- ¹¹ ma Josaya natunatuna na Jekonaya titina yoghoyogho yavata. Nani maranai Babilon damsisi ipisi ma Israel damsisi ipatumisi ma iru-

tinisi ku Babilon da kubiisi ita biga.†

12 Nani dobunai Jekonaya natuna Seletiyel itupuwa,

ma Seletiyel natuna na Zerubabel,

13 ma Zerubabel natuna na Abiudi,

ma Abiudi natuna na Eliyakim,

ma Eliyakim natuna na Aso,

14 ma Aso natuna na Zadok,

ma Zadok natuna na Akim,

ma Akim natuna na Eriyudi,

15 ma Eriyudi natuna na Eriyesa,

ma Eriyesa natuna na Matan,

ma Matan natuna na Jeikap,

16 ma Jeikap natuna na Josepa.

Ma Josepa kawana Meri ivi tuwa da Yesu, ma tuna na God ina Vivinevine Wawayina.

17 Abraham ina kimtiyai da David ina ku kimta nani kamoni na kimta ivi 14. Ma bade David ina kimtiyai da Jekonaya ina ku kimta (ti damsi na irutinisi ku Babilon) na nani kamoni kimta ivi 14. Ma bade Babilon murinai da Keriso ina ku mara nani kamoni na kimta ivi 14.

Yesu Keriso itupuwa.

(Luk 2:1-7)

18 Yesu Keriso na weni nakanani itupuwa. Ina maduwa Meri na Josepa kana vopapara. Muriyai da ita ravaghi na Meri damina iviyya da Kanuma Vovokaravina ina rewapanai iropeya.*

19 Ma Josepa na tomowa maninina, tuna kubiine maranai akova iviyya da Meri na roperopeyina,

† **1:11:** Israel damsi Babilon kamoni imakai da madegha 70 ikovi ma muriyai ivovira ku Israel. 2Kgs 24:14-15; 2Chr 36:10; Jer

27:20 * **1:18:** Luk 1:27

nota iviyya da gavugavunai ita voterei. Ma ke wawaya matasiyai ita berai da Meri iti avaberowei. ²⁰ Nakanani nuwanuwana ivivi tetei ma ina matu kamoni Bada ina aneya kurina inekiibau. Ivona bo, “Josepa, tam David tupurereghina, Meri kuna ravaghi da kawam. Ke kuna yabumana, iyamna Kanuma Vovokaravina ina rewapanai iropeya. ²¹ Meri ini tuwa da natuna tomowa ma kuni vavei Yesu, † * iyamna ina wawaya i berabero kamoni ini yawasisi.”

²² Weni berasi peyarina ivi debei da aviyavisina rorova mara katamaninai God peroveta Aisaya kurina ivi sisiyei da ita tupuwa na itupuwa. Aisaya weni nakanani igiruma, ivona bo, ²³ “Kovi yana, wiwike gubugubu na ke meyani tomowa damina ita viiya, ma kegha da ina ropeya da natuna tomowa ini tuwei. Ini vavei Imanuweru.” Nani vavana iyamna, “God gwabitiyai emakamakai.”*

²⁴ Vaghina ma, Josepa irumataka ma aviyavisina aneya ivonavonei na peyarina iberai. Meri irutini ²⁵ da yavata imakamakai. Nani kamoni Josepa, Meri damina ke ita viiya, ikoyakoyaghi da iti tuwa. Ma ivi tuwa da natuna tomowa ma Josepa tomowa kikei ivi vavei Yesu.*

2

Numataya maramatanai ipisi.

¹ Yesu Beteliyem kwanatunai itupuwa, tuna na Judiya dobunai ma nani maranai na Herodi ivivi kiivavo. Nani murinai nuwagiura

† **1:21:** Hibru gamosiyai Yesu kana vava iyamna na ‘Bada ini yawasita.’ * **1:21:** Luk 1:31 * **1:23:** Isa 7:14 * **1:25:** Luk 2:21

wawayisi maramatanai ipisi ku Jerusalem
² ma ivivi tarakiiyana bo, “Jiu damsi i kiivavo wekarakava itupuwa na imapatana? Ina tupuwa matakirina na gwamegwame maramatanai kakitai ma kapisi da kata vokavakavari.”

³ Ma Kiivavo Herodi weni sisiyina ivi yanei ma nuwanuwana ikarai, ma ke tuna kava, Jerusalem kamonai wawaya peyarisu yavata. ⁴ Ma Herodi taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ikwaturiyariyesi ma ivi tarakiiyanesi bo, “God ina Vivinevine Wawayina na meni dobonai ita tupuwa?”

⁵ Ivonapotei bo, “Beteliyem kwanatunai, Judiya dobonai. Peroveta sago weni nakanani igiruma,
⁶ Ma tami Beteliyem dami, Juda dobonai,

Ke kona tereoruwe meyemi.

Judiya dobonai na kwanatu ipeyari ma kamosiyai kami vava irakata, iyamna kamomiyai kiivavo sago ina kiibau da aku wawaya Israel damsi ini nowesi.’ ”*

⁷ Vaghina ma Herodi maramatana wawayisi gavunai ikwaturiyariyesi ma gwabisiyai akova iviia da avi maranai gwamegwamena ineki-ibau. ⁸ Ma ivonatawesi ku Beteliyem ma ivonesi bo, “Kona, ma wawaya kikei koekwa bubuni. Kona panani na kovovira da kona vonavereku. Ma taku bade ana nae da ana vokavakavari.”

⁹ Herodi ina sisiya ivi yanei ikovi ma maramatana damsi ivomiiri. Nani gwamegwamena maramatanai ikitai na ivi nowesi da meni dobonai wawaya kikei imakamakai na tepanai ivi kiimiiriyai. ¹⁰ Ikitai ma nuwanuwasi ibiibii

* 2:6: Mic 5:2

kirakai. ¹¹ Ma nani ku numana irui na wawaya kikei ina maduwa yavata ikitisi. Ma ivi tuwaporeruruwana, ma wawaya kikei ivokavakavari. Ma i kutu ivi votaweyana da kamoni gold, frankinsens ma meya iyuna da wawaya kikei isuwarei. ¹² Ma i matu kamoni God ivonesi da ke ita vovira Herodi kurina, tuna kubiine keta bogiyai iviia da ivovira i ku dobu.

Josepa da Meri iverau ku Egypt.

¹³ Maramatana wawayisi inae ma muriyai Josepa ina matu kamoni Bada ina aneya ivonei bo, “Kevomiiri, wawaya kikei ma ina maduwa yavata kona nae ku Egypt dobuna, iyamna Herodi wawaya kikei inekwai da ina kiivunui. Nani dobunai kona makai ma kara ana vonemi da kona vovira.”

¹⁴ Vaghina ma, Josepa wawaya kikei ina maduwa yavata irutinisi, didibarai ivomiiri ku Egypt ¹⁵ da nani dobunai imakamakai da Herodi irabobo. Weni berasi peyarina ivi debei da aviyavisina rorova mara katamaninai God peroveta Hoseya kurina ivi sisiyei da ita tupuwa na itupuwa. Hoseya igiruma da God ivona bo, “Natuku ana kwatui da Egypt ina kiibutawei.”*

¹⁶ Herodi damina iviia da maramatana wawayisi ivi beroberowei na nuwanuwana ipughu. Ma i sisiya inotapanani da avi maranai gwamegwame matakirina inekiibau. Tuna kubiine sisiya bagibaginai seri damsi ivonatawesi ku Beteliyem ma bade ku meygai gisigisi Beteliyem ririnai da kamosiyai tomotomowa

* **2:15:** Hos 11:1

gisigisi kii madegha ruwa ma gaburina
iti kiivunuwana. Vaghina ma berana iberai.

¹⁷ Ma aviyavisina peroveta Jerimaya ivi sisiyei
na itupuwa. Igiruma bo,

¹⁸ “Rama dobunai tutou ighae.

Risera natunatuna kubiisi etutou ma esiyasiyapa.

Wawaya itinavurei ma ivi kayokayo kavai,
iyamna natunatuna irabobo yavu.”* *

Egypt dobunai ivovira.

¹⁹ Kiivavo Herodi irabobo ma murina na Egypt
kamonai Bada ina aneya matuwai inekiibau
Josepa kurina. ²⁰ Ma ivona bo, “Kevomiiri,

wawaya kikei ina maduwa yavata kuna rutinisi
kona vovira ku Israel dobuna, iyamna nani damsi
wawaya kikei ita kiivunui na irukwa yavu.”

²¹ Vaghina ma Josepa ivomiiri ma wawaya kikei
ina maduwa yavata irutinisi ma ivovira ku Israel.

²² Ma ivi yanei da Akereyosi ivivi kiivavo
Judiya kamona, tuna ina mamai Herodi kana
gawara iviia. Tuna kubiine iyabumana ma ke
ita kayokayowei da Judiya kamona ita makai. Ma
matuwai God ivonaverei da ita nae ku Gariri
dobuna. ²³ Tuna kubiine inae da Nasaret

kwanatunai imakai. Weni berasi peyarina
ivi debei da aviyavisina rorova mara katamanina
God peroperoveta kurisi ivivi sisiyei da ita tupuwa
na itupuwa, ivona bo, “Wawaya ina vona da tuna
Nasaret tomowa.”*

* **2:18:** Jer 31:15 * **2:18:** Jeikap kana vava sago na Israel ma
kawana na Risera. Tuna kubiine weni sisiyina ivi debei da wivine
Israel kamona i pepeya raborabosi itutuwesi. * **2:23:** Mak
1:24; Luk 2:39; Jon 1:45

3

Jon Babataito idima.

(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ Nani marasiyai Jon Babataito inae ku Judiya ma warere kamoni dima ivi karei. ² Ma ivon-avona bo, “Ami bera beroberosi kovinimayezi ma komiirikupukuputei, iyamna wekarakava na God ina vikiivavona enenekiibau.”* ³ Peroveta Aisaya ina giruma kamoni Jon ivi sisiyezi. Ivona bo, “Wawaya sago warereyai ekwatukwatu bo, ‘Bada ina keta kovovunaghi,

Keta maninina koberai ma ina pisi.’ ”*

⁴ Ma Jon kana gara na kamel vunivuninai iyamoni ma kana boriwaya na ghamoghamo bekana. Ma kana vavai na madi da manigewa.* ⁵ Wawaya Jerusalem kamoni ma Judiya dobuna kamoni ma bade dobu kudubisi Jordan okowina ririnai na peyarisi inae Jon kurina. ⁶ Ma i berabero debiiyai ivivi mamatarei ma Jon ibababataitosi Jordan okowina kamoni.

⁷ Perisi ma Sadusi damsi ipisi Jon kurina da ita babataito na Jon ikitisi ma ivonesi bo, “Tami mota natunatusi! Iyi ivonemi da God ina kovogha epipisi na kona veruvuvurei? ”* ⁸ Kovonavona da ami berabero komiirikupukuputei na ami yawasa iti mamatara da vonavaghata. ⁹ Ma ke kona nota meyemi da tami Abraham tupurereghina kubiine na God ina kovogha kona veruvuvurei. Avonavonemi, God kovokovoghina da weni wakimisi ina berisi da ini wawaya da ti na Abraham

* **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15

* **3:3:** Isa 40:3

* **3:4:** 2Kgs 1:8

* **3:7:** Mat 12:34, 23:33

tupurereghina.* ¹⁰ Wawaya ere karuwakoyina namada kii kunukunusiyai emiimiiri ma meni kiina amena ke biibiina na ina taratawei ma ku keyama karakaratina ina tawei.* ¹¹ Ma taku okowai abababataitomi, tuna ivi matakira da ami berabero komiirikupukuputei. Ma murikuwai wawaya sago rewapana kirakiina ina nekiibau na taku ke wawaya kiimataniku da ata tawopika da kaena kana terepapara uravina ata rupamatawei. Ma tuna wawayina na Kanuma Vovokaravinai ma keyama karakaratinai ina babataitomi. ¹² Mara sago ini tupavirevireta ma ina rereghita da biibiita ma beroberota. Biibiisi ina rutinisi ku kunuma ma ina koyagha bubunisi. Ti nakanani ma whiti vavina da wayowa wawayina ina maghara, numa kweta kamona in terei. Ma beroberosi ti nakanani ma whiti muguna. Wayowa wawayina ina yuna da ina tawei ku keyama karata makamakii nonowina da ina karai.”

Yesu ibabataito.

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Ma Yesu Gaririyai ivomiiri ku Jodan okowina da Jon gwabinai ita babataito. ¹⁴ Ma Jon ikayowei da Yesu ina nota ita virai, tuna kubiine ivona bo, “Taku ke wawaya kiimataniku da ana babataitom. Ma tam na taku kuta babataitoku.”

¹⁵ Ma Yesu ivonapotei bo, “Kegha vaghina, tam kuna babataitoku. Weni nakanani taberai, iyamna bera maninina ma God ina kayowana.” Ma Jon ivi vaghinei.

¹⁶ Yesu ibabataito ma okowai igheghetawei na kunuma itamotate ma ikita da God ina Kanuma

* **3:9:** Jon 8:33 * **3:10:** Mat 7:19

Vovokaravina nakanani ma gabubu iororu kurina da tepanai itowa. ¹⁷ Ma nani kamoni kunumai God gamona ivona bo, “Weni tuna na natuku vaghata. Tuna na nuwanuwaku, ainuwabiibiyei.”*

4

Devil, Yesu iruyaghai.

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ Nani murinai Kanuma Vovokaravina Yesu irutini ku warere da Devil ita pisi da Yesu ita ruyaghai.* ² Madeghai ma didibarai ivivi siya da mara 40 ikovi ma vitonara ikara kirakiyei. ³ Ma Devil ipisi ma ivona bo, “Tam God natuna, bo? Kevona da weni wakimisi ini parawa.”

⁴ Yesu ivonapotei bo, “Giruma katamana evonavona bo, ‘Wawaya ke parawa kava tepanai ita makamakai ma God gwabinai vonana ekiikiibau na tuna tepanai ina makai.’ ”*

⁵ Nani murinai Devil, Yesu irutini ku Jerusalem, tuna na kwanatu vovokaravina. Ma ighae ku Taparoro Numana vovona. ⁶ Ma Devil ivona bo, “Tam God natuna, bo? Ketawem kunoru. Giruma katamana evonavona bo, ‘God ina aneya ina vonesi da ina koyagha bubunim, ma ina vokemim da kaem ke wakima ina takurei.’ ”*

⁷ Ma Yesu ivonapotei bo, “Giruma katamana bade evonavona bo,

* **3:17:** Gen 22:2; Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 12:18, 17:5; Mak 1:11; Luk 9:35 * **4:1:** Hib 2:18, 4:15 * **4:4:** Deut 8:3 * **4:6:** Psa 91:11-12

‘Bada God ke kuna rubui.’ ”*

⁸ Nani murinai Devil, Yesu irutini da ku koya tepana ma dobu kudubina ina mura yavata ivi beyei. ⁹ Ma Devil ivona bo, “Kuna runomeku ma kuna vokavakavariku na aviyavisina peyarina kekitakitika na ana verem da kuni badei.”

¹⁰ Ma Yesu ivonapotei bo, “Seitan, kenetaweyana! Giruma katamana evonavona bo,

‘Am Bada God ina kina kava kevokavakavari ma kevotekekei.’ ”*

¹¹ Ma vaghina, Devil inae. Ma Bada ina aneya viya inekiibau ma Yesu ikoyagha bubuni.

Yesu ina biga ivi karei.

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² Yesu sisiya ivi yanei da Jon gabura kamoni na ivovirame ku Gariri dobuna.* ¹³ Ma Nasaret kwanatuna ivoterei ma inae da Kapeniyam kwanatunai imakai. Nani kwanatuna na Gariri tokana baranai, Zebulun ma Napitali damsi i dobu kamoni.* ¹⁴ Nakanani iberai da aviyavisina peroveta Aisaya igirumi na itupuwa, ivona bo,

¹⁵ “Gariri na Zebulun ma Napitali damsi i dobu.

Tuna kikirai, Jodan okowina nevanai,
ma kamoni na kupuna damsi peyarisi
imakiiyana.

¹⁶ Tuna dobnai wawaya nubakutuwa kamoni
imakamakai,

ma yasegana ghamana ina kitai.
Iyavo kava rabobo damina eviiviiya ma
nubakutovina kamoni emakamakai na

* **4:7:** Deut 6:16 * **4:10:** Deut 6:13 * **4:12:** Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20 * **4:13:** Jon 2:12

kurisi yasegana ina nekiibau.”*

¹⁷ Nani maranai Yesu dima ivi karei, ivonavona bo, “Ami bera beroberosi kovinimayei ma komiirikupukuputei, iyamna God ina vikiivavona enenekiibau kurimi.”*

*Yesu kana kivikivina ruwamaruwa ivinesi.
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)*

¹⁸ Yesu Gariri tokana kikirinai ibababa ma to-motomowa ruwa ikitisi iwiwito. Ti i biga na iyana ikonakonisi ma ivivi gimara. Sago na Saimon (kana vava sago Pita) ma sago na tina kikei Anduru. ¹⁹ Ma Yesu ivonesi bo, “Kopisi, kokiviniku. Ani beyebeyemi da wawaya kona konisi.” ²⁰ Ma yaghiyaghinai i wito ivoterei ma Yesu ikivini.

²¹ Inae gisina ma tomotomowa ruwa ikitisi, ti na Zebedi natunatuna Jemes ma Jon. Waka kamonai i mamai yavata i wito iwuwurapotapotai ma Yesu ikwatusi ²² na yaghiyaghinai i mamai ma i waka ikuyowei ma Yesu ikivini.

*Yesu gubagubagisi ivi yawasisi.
(Luk 6:17-19)*

²³ Yesu Gariri dobuna ine yavui ma kiki numasi kamosiyai ivivi beyebeyena, God ina vikiivavona idimadime. Ma wawaya kii gubaga bogii ma bogiiyai na kudubisi ivivi yawasisi.* ²⁴ Varana Siriya dobuna ine yavui, ma wawaya turaturasi gubagubagisi irutinisi kurina. Kii gubaga bogii ma bogiiyai. Viya na ininisi ivivi visivisiyana, viya na paroparorosi, viya na digadigasi ma bade viya kanuma beroberosi gwabisiyai irunuma. Ma Yesu

* **4:16:** Isa 9:1-2 * **4:17:** Mat 3:2 * **4:23:** Mat 9:35; Mak 1:39

peyarisi ivi yawasisi. ²⁵ Tuna kubiine koroto gham-
 aghamasi ivivi kiidaburana da Yesu ikivikivini. I
 dobu na Gariri, Dekapolis,* Jerusalem, Judiya ma
 bade Jordan okowina nevanai.

5

Yesu ina dima koya baranai.

(Luk 6:20-23)

¹ Yesu koroto ghamana ikitisi na ighae ku koya
 barana ma ivi kiimakiiyei. Kana kivikivina ipisi
 kurina ² ma vibeyebeyena ivi karei. Ivonesi bo,

³ “Iyavo kava kanuma ina ku nevaneva mitami-
 tasi na God ini biibiinisi
 ma ina vikiivavona na rapesiyai.

⁴ Iyavo kava etutou na God ini biibiinisi
 ma ini kayokayosi.*

⁵ Iyavo kava vovokuwayisi na God ini biibiinisi
 ma ti na dobu ini rapenei.*

⁶ Iyavo kava keta iekwekwa kirakiiyei da God ina
 kayowana ina kivini na God ini biibiinisi
 ma ini vitesi da ina panani.*

⁷ Iyavo kava wawaya ikamyuyuwesi na God
 ini biibiinisi
 ma ini kamyuyuwesi.

⁸ Iyavo kava nuwanuwasi yagharina na God
 ini biibiinisi
 ma mara sago maghighina ina kitai.*

* **4:25:** Dekapolis: Dekapolis Grik gamonai iyamna ‘Kwanatu
 Imaruwa.’ * **5:4:** Isa 61:2 * **5:5:** Psa 37:11 * **5:6:** Isa
 55:1-2 * **5:8:** Psa 24:3-4

- 9 Iyavo kava wawaya i vikawapata erarayaragha bo wawaya ivitesi da viruwa evovoterei na God ini biibiinisi ma ina vonesi da ti na natunatuna.
- 10 Iyavo kava God evovotekatekei da vitupaketowana damina eviiviiya na God ini biibiinisi ma ti na ina vikiivavona na rapesiyai.”*
- 11 “Tami iyavo kava taku kubiiku wawaya iavaberowemi bo itupaketowanemi bo viberowai iwavumi na God ini biibiinimi.* 12 Kovi nuwabiibii kirakiiyei iyamna kunumai God ini miiya bubunimi. Koakovi da ikikava itupaketowanemi na nakanani peroperoveta mara katamaninai ivivi tupaketowanesi.”*

*Yegai ma yasegana miibiisi.
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)*

- 13 “Tami na dobu kana yegai. Mikeda yegai damina ina wapa na ikikava taberai da damina ina vovira? Ke kovokovoghina. Tuna ibero, wawaya ina tawei ma ini tugudagudai.”
- 14 “Tami na dobu kana yasegana. Ma kwanatu koya tepanai na yaseganina ke kovokovoghina da ina gavui, wawaya peyarisii ina kitai.* 15 Ke meyani wawaya rampa ina kapuni ma bayawa vivikuratabuna kamoni ina terei. Ini rorokeyi da wawaya kudubisi numa kamoni yasegana ina veresi.* 16 Tuna kubiine bera biibiisi koberai da tuna nakanani ma yasegana gwabimiwai

* 5:10: 1Pit 3:14 * 5:11: 1Pit 4:14 * 5:12: 2Chr 36:16; Apos 7:52 * 5:14: Jon 8:12, 9:5 * 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33

ekarakarata. Wawaya ina kitai ma ami Mamai kunumai ini ghegheni.”*

Yesu vonaviyoyovana ivi sisiyei.

¹⁷ “Ke kona notai da apisi da Moses ma peroperoveta i giruma ata kiiviwapawapai. Apisi da aviyavisina igirumi da ita tupuwa na ina tupuwa.

¹⁸ Vonavaghata avonavonemi, karako da kunuma ma dobu i ku damona na nani kamonai ke sago avi girumina gisi korekorena God ina vonaviyoyovana kamonai ina wapa. Aviyavisina ivi sisiyei na peyarina ina tupuwa.*

¹⁹ Tuna kubiine tam iyai vonaviyoyovana kamonai sisiya bagibagina gisi korekorena kuni kiigiyeyi, ma wawaya kuni beyebeyesi da ti yavata ini kiigiyeyi na kam vava inoru kirakai God ina vikiivavona kamonai. Ma tam iyai vonaviyoyovana kamonai sisiya bagibagisi kuna nunura bubuni ma wawaya kuni beyebeyesi da ti yavata ina nunura bubuni na kam vava ina rakata God ina vikiivavona kamonai.

²⁰ Avonavonemi, God kota votekateka kirakiiyei da Perisi damsai ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi kota ghekuyowesi. Ke kona votekateka na God ina vikiivavona ku kamona ke kona rui.”

Nuwapughu ma kiivunuwa.

(Luk 12:57-59)

²¹ “Namada kovi yanei da mara katamaninai God ivona bo, ‘Ke kuna kiivunuwa. Meni wawayina kiivunuwa ina berai na tuna wawayina vitupavira ma kovogha ina panani.’* ²² Ma taku avonavonemi da meni wawayina nuwanuwana

* **5:16:** 1Pit 2:12 * **5:18:** Luk 16:17 * **5:21:** Exod 20:13; Deut 5:17

ipughu varesina kurina na tuna yavata vitupavira ma kovogha ina panani. Ma bade, meni wawayina varesina ina vonatepatepani na babada Sanhidran kamoni ini tupavirei. Ma meni wawayina nuwanuwana ina pughu kirakai da varesina ina vonei bo, ‘Neghanegham!’ na ina nae ku keyama karata makamakii nonowina. ²³ Tuna kubiine, mikeda am suwara God kurina ketereterei ma nani kamoni kuna notapanani da varesim kurina berona kuberei na ²⁴ am suwara na suwara kana kema ririnai keterekuyowei ma kenae da varesim yavata koni vonapoteyana. Muriyai kuna vovira ma kuna suwara God kurina.”

²⁵ “Wawayi ini wavum na kebera tovonni da yaghiyaghinai koni vonapoteyana. Ketiiai kona baba kona nanae vitupavira badana kurina na nani kamoni kovi vonapoteyana. Ke kuna berai na ini damanim vitupavira badana kurina. Ma tuna ina vonakiiyaragha da kubera beroi ma seri wawayina ku imana ina terem da ku gabura ina tawem. ²⁶ Vonavaghata avonavonemi, gabura kamoni kuna makamakai da kam kovogha kudubina kuni miiya yavui ma muriyai da kuna kiibau.”

Vipekana wapawapa na berabero.

²⁷ “Namada kovi yanei da Moses igiruma bo, ‘Wawayi ke kawam vaghata na ke yavata koni pekana.’” ²⁸ Ma taku avonavonemi, tam iyai wavine kukitakirorowei na namada nuwanuwam kamoni berabero kuberei. ²⁹ Mikeda matamuwai aviyavisina kuna kitai ina berim da nota berona kuna notai na matam

* **5:27:** Exod 20:14; Deut 5:18

ketupamiitaweï ma ketaweï. Ibiibai da tupuwim nevanevana kava kuni wapai da berabero kuna voterei. Ma ibero da tupuwim kudubina ina makai ma berabero kuna beraberai na karakava God tupuwim kudubina ku keyama karakatina ina taweï.*³⁰ Ma bade katagheyamuwai berabero kuna berai na kekiiyaraghataweï ma ketaweï, iyamna ibiibai da tupuwim nevanevana kava kuni wapai da berabero kuna voterei. Ma ibero da tupuwim kudubina ina makai ma berabero kuna beraberai na karakava God tupuwim kudubina ku keyama karakatina ina taweï.”*

Vikiitawetaweyana.

(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ “Ma bade igiruma bo, ‘Tomowa kawana ina barei na kana sisiya ina girumi ma ina verei ma muriyai ina vonataweï ina nae.’*³² Ma taku avonavonemi, meni tomowina kawana ina barei ma ina vonataweï na berabero iberai. Ma mikeda karakava wavinena tomowa sago ina ravaghi na vipekana wapawapa eberaberai, tuna na berabero. Ma ke wavinena kava ma bade kawana wadubona yavata wavuna ina kavari. Ma meni tomowina nani wavinena iravaghi, tuna yavata na berabero eberaberai. Ma bera sago kava kubiine ani vaghinei da wawaya kawana yavata ini kiitawetaweyana. Mikeda ina vopanani da kawana ke iti patutu ma wawaya sago yavata

* **5:29:** Mat 18:9; Mak 9:47 * **5:30:** Mat 18:8; Mak 9:43

* **5:31:** Deut 24:1-4; Mat 19:7; Mak 10:4

ivi pekana na tuna maranai ini kiitawetaweyana na vaghina.”*

Vonakiiyapa bagibagisi.

³³ “Ma bade namada kovi yanei da mara katamaninai Moses igiruma bo, ‘Am vonakiiyapa bagibagina ke kuni kiigiiyei. Ma aviyavisina kuvonakiiyapa Bada kurina na keberai.’*

³⁴ Ma taku avonavonemi da vonakiiyapa bagibagisi ke kona bera wapawapai. Ke kunuma vavanai konitukikita da vonakiiyapa bagibagina kona terei, iyamna tuna na God ina vikiivavo gawarina.*

³⁵ Ma bade ke dobu vavanai konitukikita da vonakiiyapa bagibagina kona terei, iyamna tuna na God kaena kana kepana. Bo ke Jerusalem vavanai konitukikita da vonakiiyapa bagibagina kona terei, iyamna tuna na Kiiivavo God ina kwanatu vovokaravina.*

³⁶ Ke gayamimiyai konitukikita da vonakiiyapa bagibagina kona terei, iyamna tam ke kovokovoghim kuna berai da uyawim sago kava ina dumai bo ina poini.

³⁷ Am vonakiiyapa kubiine na kevonota bo, ‘Vaghina, ana berai.’ Bo, ‘Kegha, ke ana berai.’ Ma sisiya viya am vonakiiyapa ku tepana kuna terei da wawaya ini tumaghanem na sisiyisi Seitan gwabinai ipisi.”

*Biwa ke kona viiya.
(Luk 6:29-30)*

* **5:32:** Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18; 1Kor 7:10-11 * **5:33:**

Lev 19:12; Num 30:2; Deut 23:21 * **5:34:** Jem 5:12; Isa 66:1; Mat

23:22 * **5:35:** Isa 66:1; Psa 48:2

38 “Namada kovi yanei da mara katamaninai Moses igituma bo, ‘Wawaya matam ina tupamiimiini na bade nakanani matana kuna tupamiimiini. Ma bade wawaya okem ina rigai, nakanani bade okena kuna rigai.’*
 39 Ma taku avonavonemi da wawaya ina berona ke kuni nevani. Mikeda wawaya nevanvam ina tapini na ketavira da bade nevana ina tapini.
 40 Bo mikeda vitupavira kamoni ina panani da berona kuburai wawaya sago kurina na kam kovogha na kam gara sago ina viiya na bade ku tepana kam tarasovo keveri. 41 Mikeda seri wawayina ita darum da ina sawara kuta kavari da mutuba sago kota kenaviviri, kekavari da mutuba ruwa kona kenaviviri. 42 Ma wawaya ini nowi kurim na keveri. Ma wawaya ita vonem bo, ‘Kade am sawara kuta vereku ma karakava ata vovirei’ na keveri, ke kuna mirikupukuputei.”

Kami ghavighaviya nuwanuwasi koviiya.

(Luk 6:27-28, 32-36)

43 “Namada kovi yanei da igituma bo, ‘Turaturami nuwanuwasi koviiya, ma kami ghavighaviya kovi matatonetonesi ma kobaresi.’* 44 Ma taku avonavonemi da kami ghavighaviya nuwanuwasi koviiya, ma iyavo kava itupaketowanemi na kubiisi konipowana. 45 Weni nakanani kona berai na koni debemi da tami God natunatuna vaghata, iyamna tuna madegha ma garewa na ke wawaya biibiisi kava ita vereveresi ma wawaya beroberosi yavata. Ke maninisi kava ita vereveresi ma kawakiikiisi

* 5:38: Exod 21:24; Lev 24:20; Deut 19:21 * 5:43: Lev 19:18

yavata. ⁴⁶ Wawaya ini nuwaviina kurimi ma koni nevani na God ke ini miyemi. Teks yuyuna damsi na berabero wawayisi ma kegha da nakanani inuwaviina. ⁴⁷ Mikeda turaturami kava koni kiikiwesi na tuna ke bera ghamana. Kupuna damsi bade nakanani eberaberai. ⁴⁸ Ma tami na kovi wawaya kiimatana da ami Mamai kunumai nakanani.”

6

Verena wawaya moyamoyakisi kurisi.

¹ “Kokitaruvimi da ami bera kiikiimatanisi ke debiyai kona berai da wawaya ina kitimi ma ina kawabiibiyemi. Mikeda nakanani kona berai na ami Mamai God kunumai ke ini miyemi.”*

² “Maranai kovereverena wawaya moyamoyakisi kurisi na ke miiriruwaruwasi evereverena nakanani kona verena. Ti na tureyai iyonayona ma evereverena da kiki numasiyai ma ketiyai wawaya ina kitisi ma ini gheghenisi. Vonavaghata avonavonemi, wawaya namada igheghenisi, tuna kubiine God ke ini miyemi. ³ Ami verena moyamoyakisi kurisi na gavugavunai koberai da wawaya ke ina kitimi. Katagheyami ina vereverena na dugemi ke inakovi. ⁴ Gavugavunai koverena da ami Mamai, tuna bera gavugavusi iakova yavui na ini miyemi.”

Nipowana.

(Luk 11:2-4)

⁵ “Ma bade ke kona nipowana miiriruwaruwasi nakanani. I kayowana ghamana da kiki numasiyai bo ketiyai ina nipowana da wawaya

* **6:1:** Mat 23:5

ina kitisi ma ini gheghenisi. Vonavaghata avonavonemi, kii miiya namada iviia.*

⁶ Ma nipowana kubiine na korui numa ku tupayaraghina kamona ma matuketa kogudui. Ami Mamai ke kitakitana na kurina konipowana ma ini miyemi, iyamna tuna bera gavugavusi iakova yavui.”

⁷ “Ma ami nipowana kamoni na ke sisiya sago kava kona terei ma kona terei ma kona tere meyei kupuna damsi nakanani. Enotanotai da i nipowana ina guri na i god viviberosi ini yanesi.

⁸ Ke kona bera da ti damsi nakanani, iyamna ami Mamai na ami kayowana namada iakovi ma muriyai koni nowi. ⁹ Tuna kubiine weni nakanani kona nipowana.

‘Aki Mamai kunuma makamakiim,

Kam vava kavovokaravei.

¹⁰ Kainowi da am vikiivavona ina nekiibau.

Am kayowana kunumai etuputupuwa na bade nakanani dobuwai ita tupuwa.

¹¹ Karako kakii vavai keverekai.

¹² Aki bera beroberosi kenotatawei. Bade nakanani wawaya i bera beroberosi kurikai iberai na kanotatawei.

¹³ Kevi noravekai da ruyagha ke kana panani.

Ma ketarapaparikai da wawaya bero kiraki-ina ke ina vovikai.’ ”*

¹⁴ “Wawaya berabero ina bera kurimi ma kona notatawei na bade ami Mamai kunumai

* **6:5:** Luk 18:10-14 * **6:13:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 13b ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igrumi. ‘Vikiivavona ma rewapana ma kadara rapemuwai, karako ma mara nonowa. Amen.’

ami berabero ina notatawei.* ¹⁵ Ma i berabero ke kona notatawei na bade ami Mamai kunumai ami berabero ke ina notatawei.”

Visiya.

¹⁶ “Kona vivisiya na ke miiriruwaruwasi i bera nakanani kona berai. I kayowana da ini debei wawaya kurisi da ke ita kamkam ma ke itumuma. Tuna kubiine ti na maghighisi kitasi beroberosi. Vonavaghata avonavonemi, wawaya namada igheghenisi, tuna kubiine God ke ini miiyesi. ¹⁷ Ma tami kona vivisiya na komonagha bubuna ma maghighimi kokowai. Ke koni debe meyemi ¹⁸ da wawaya inakovimi da koiisiya. Ami Mamai kava inakovi. Tuna ke kitakitana ma bera gavugavusi iakova yavui ma tuna ini miiyemi.”

Mura dobuwai ma kunumai.
(Luk 12:33-34)

¹⁹ “Dobu ina mura ke kona nuwatani, iyamna ami maghara na kaniketekete ina kani bo ina ravuwa bo yapiyapi wawayisi numa ina gavovori da ina yapiya.* ²⁰ Ma God ina kayowana koberai da tuna nakanani ma ami maghara kunumai koti daburi. Ma kunumai na kaniketekete, ravuwa, ma yapiyapi kegha. ²¹ Ami mura imapatana kovi daburi na nuwanuwami ma ami nota na nani dobunai.”

Tupuwa kana kibe.
(Luk 11:34-36)

²² “Matam na tupuwim kana kibe. Mikeda matam biibiina na tupuwim kudubina ina biibai ma ere yaseganina. ²³ Ma mikeda matam berona

* **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:19:** Jem 5:2-3

na tupuwim kudubina ina bero ma ere nubakutuvina. Mikeda tam nubakutuwa wawayim ma kenotanotai da yasegana gwabimuwai emakamakai na kiberoberowe meyem ma am yawasa kamonai na nubakutuwa irakata kirakai.”

*God ma dobu ina sawara.
(Luk 16:13, 12:22-31)*

²⁴ “Wawayi ke kovokovoghina da babada ruwa kubiisi ina biga. Bada sago kurina ina biga bubuna ma sago ina vonabarei. Sago nuwanuwana ina viini ma sago ina barei. Ke kovokovoghina da tami ami babada ruwa, sago na God ma sago na mane.”

²⁵ “Tuna kubiine avonavonemi da ami yawasa ke koni nuwapoyei da aviyavisina kona kani bo aviyavisina konumai. Tupuwimi ke koni nuwapoyei da aviyavisina kona kotei. Ami yawasa kamonai, kam ma gara na ke bera ghamaghamasi. ²⁶ Kiu kokitisi, ke ita wayowayowa ma ke ita yabayaba bo ke ita vovovidaburana. Ma kegha da ami Mamai kunumai ikanikanisi. God ku matana tami kobiibii kirakai, ke kiu nakanani. ²⁷ Ma nuwapoya ke ini vitemi da ami yawasa ina guri.”

²⁸ “Ma avi kubiine gara koinuwapoyei? Berana kokitisi, dipiiyai egogogo wapawapa. Ke ita wayowayowa ma kii gara ke ita yamoyamoni. Ma kegha da kitasi ibiibii kirakai. ²⁹ Avonavonemi da Kiivavo Soromon tuna mura wawayina da kana gara kitana biibiina. Ma kegha da berana dipiiyai kitasi ibiibii kirakai, ke Soromon kana gara nakanani.* ³⁰ Karako berana egogogo ma God

* **6:29:** 1Kgs 10:4-7; 2Chr 9:3-6

ikotevunaghisi. Ma maram wawaya ina kapuni da ina karai. Ma tami bade ini kotevunaghimi. Ami vitumaghana igisi ghagha!”

³¹ “Tuna kubiine ke koni nuwapoya da kona vona bo, ‘Avi kana kani?’ bo ‘Avi kanumai?’ bo ‘Avi kana kotei?’ ³² Iyavo kava God ke ita vivitumaghanei na weni sawarisi inuwapoyei. Ma tami na ami Mamai kunumai iakovi da ami kayowana avai. ³³ Kunona God ina vikiivavona konekwai ma ina kayowana kona bera na aviyavisina mara nonowa koekwekwai da dobuwai kota makai bubuna na ina veremi. ³⁴ Tuna kubiine maram kana bera ke koni nuwapoyei. Maram na mara sago, tuna mani kana nuwapoya emakamakai. Ma karako kana nuwapoya na tuna kava kokitai.”

7

*Wawaya ke koni tupavira wapawapisi.
(Luk 6:37-38, 41-42)*

¹ Yesu ivona bo, “Wawaya ke koni tupaviresi na God ke ini tupavirem. ² Iki kava wawaya koni tupavireviresi ma kovogha kona vereveresi na God nakanani ini tupavireviremi ma kovogha ina vereveremi. Ma i kava i yawasa koruvaruvai na God nakanani bade ami yawasa ina ruvai.* ³ Avi kubiine kwinam matanai vunavuna kekitakitai ma kinuwapoyei ma tam mani matamuwai kiibuta ghamanakina ikenapotai na damina ke kuta viiviiya? ⁴ Avi kubiine varesim kevonavonei bo, ‘Kepisi, vunavuna matamuwai ana votawei,’ ma tam mani matamuwai na kiibuta

* 7:2: Mak 4:24

ghamana ikenapotai? ⁵ Tam miiriruwaruwam! Kunona kiibuta tam mani matamuwai kevotawei da kuna kita bubuna ma muriyai vunavuna kwina matanai kuna votawei.”

⁶ “Iyavo kava God ina sisiya vovokaravisi namada ibarei na ke kurisi kuni beyebeyena, iyamna ti nakanani ma kukou, ina miiritavire ma ina kanim. Ma bade kam posaru kiimatanina ke kuna tawei poro kurisi, iyamna ini tugudagudai.”

Kevi nowi, kekwa, kekiipowapowara.

(Luk 11:9-13)

⁷ “Kevi nowi da God ina verem. Ma kekwa da am kayowana kuna panani. Kekiipowapowara da kubiim matuketa ina votawei. ⁸ Iyavo kava ini nowi na peyarisi ina viiya. Iyavo kava inekwa na ina kayowana ina panani. Ma iyavo kava ina kiipowapowara na kubiisi matuketa ina votawei. ⁹ Mikeda natum ita pisi kurim da parawa kubiine iti nowi na wakima kuta verei, bo? ¹⁰ Bo iyana kubiine iti nowi na mota kuta verei, bo? Kegha! ¹¹ Tami wawaya beroberomi, ma kegha da natu-natumi puyo biibiisi kovereveresi. Ma ami Mamai kunumai na wawaya biibiina. Tuna kubiine maranai koni nowi na puyo biibii kirakiisi ina veremi.”

¹² “Ikikava kekayokayowei da wawaya ina berai kurim na nakanani keberai kurisi. Weni sisiyina na Moses ina vonaviyoyovana ma peroperoveta i giruma kudubina ivi kiisagoi da iyamna ivi debei.”*

Matuketa bikokona ma matuketa nabana.

(Luk 13:24)

* **7:12:** Luk 6:31

13 “Kovi paparana da matuketa bikokonai kona rui. Matuketa nabana ma keta nabana emakamakai ma kegha da maninina enenae ku keyama karata makamakii nonowina. Ma wawaya peyarisi na keta nabana ekivikivini. 14 Ma matuketa bikokona ma keta wiririna enenae ku yawasa makamakii nonowina. Ipiropiro kirakai da matuketa bikokonai kona rui, ma wawaya viya kava epanapanani da erurui.”

Kii ma amena.
(Luk 6:43-44)

15 “Peroperoveta viviberosi kokitaruvisi. Ina pisi kurimi na kitasi nakanani ma sipu manamisi ma kegha da nuwanuwasi kamonaï ti na nakanani ma kukou dipa, kayaya voravorasi. 16 I bera kona kita kamowi na konakova bubunisi da ti na ikikava wawayisi. Ke kovokovoghina da puiya amesi gampuwe kamosiyai kota yuna. Ma bade ke kovokovoghina da koweya amesi iyiyo kamosiyai kota yuna. 17 Maghimaghighina na kii biibiina amena biibiina ina terei. Ma kii berona na amena berona ina terei. 18 Ma bade kii biibiina na ke meyani amena berona ina terei. Ma kii berona na ke meyani amena biibiina ina terei. 19 Ma vao kana koyakoyagha meni kiina ke ita amame bubuna na ina taratawei ma ku keyama karakaratina ina tawei da ina karai.* 20 Ikikava kii amena kokitakitai da biibiina bo berona na bade nakanani wawaya i bera kona kita kamowi na kona vogiinisi da ti na ikikava wawayisi.”*

Ke atakovimi.
(Luk 13:25-27)

* 7:19: Mat 3:10; Luk 3:9

* 7:20: Mat 12:33

21 “Wawaya peyarisi evonavoneku bo, ‘Bada, Bada.’ Ma ke ruvaruvana da kudubisi ina rui God ina vikiivavona ku kamona. Ma iyavo kava aku Mamai kunumai ina kayowana eberabera na ti wawayisi kava ina rui. 22 Mara damonai, vitupavira kana mara ina nekiibau na wawaya peyarisi ina voneku bo, ‘Bada, Bada, avamuwai kavi peroveta ma kanuma beroberosi kakwavinisi ma bera ghamaghamasi kabera.’ 23 Ma debiiyai ana vonesi bo, ‘Taku ke atakovimi. Konetaweyana, wawaya beroberomi!’ ”*

Numa ruwa.
(Luk 6:47-49)

24 “Wawaya aku sisiya ini yanei ma ina votekatekei na ti nakanani ma wawaya nuwanuwagiurina ina numa dobu akakiminai ivowai. 25 Ma garewa ghamana ikatuna, okowa ghamana ikiibau da numana itenukutuvi ma yanunu ghamana iverau da itapini, ma ke ita peku, iyamna dobu akakakiminai ivowai.”

26 “Ma wawaya aku sisiya ini yanei ma ke ina votekatekei na ti nakanani ma wawaya neghaneghana ina numa gonugonu tepanai ivowai. 27 Ma garewa ghamana ikatuna, okowa ghamana ikiibau ma yanunu ghamana iverau da nani numana ivorikai da okowa ikaruwei. Numa kudubina iresotawei.”

Yesu ina rewapana.

28 Yesu ina sisiya ivi kovini na koroto ghamana ivi deye kirakiiyei,* 29 iyamna ina vibeyebeyena

* 7:23: Psa 6:8 * 7:28: Mak 1:22; Luk 4:32

na ere rewapanina, ke vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi nakanani.

8

*Yesu tomowa giigiipona ivi yawasi.
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)*

¹ Yesu koya tepanai iororu na koroto ghamana ikivini. ² Ma tomowa sago, kana gubaga giipo na ipisi ma maghinonai ivi tuwaporeruruwana ma ivona bo, “Bada, kuna kayowei na kuni biibiiniku.”*

³ Ma Yesu ivororona da ivotovoni. Ma ivonei bo, “Akayokayowei. Aibiibiinim ma keyawasa.” Ma yaghiyaghinai giipo gwabinai ikovi. ⁴ Ma Yesu ivona bo, “Ke kuni mamatara da ikikava kuyawasa. Kenae, taparoro badana ina kitim da kuyawasa. Ma Moses ina vonaviyoyovana kenunuri da kuna suwara. Nakanani keberai da wawaya inakovi da tam yawayawasim.”*

*Senturiyon ina vitumaghana.
(Luk 7:1-10)*

⁵ Yesu irui ku Kapeniyam kwanatuna ma senturiyon sago ina dobu na Rome, ipisi kurina ma ivi nowi Yesu kurina da iti vitei. ⁶ Ivonei bo, “Bada, aku bigabiga yaragina igubaga kirakai da ivi tamokovokovoghana, numiiyai ekenakena ma evovokwarakwara.”

⁷ Ma Yesu ivonei bo, “Tanae da ani yawasi.”

* **8:2:** Kuni biibiiniku: Moses ina vonaviyoyovana evonavona da iyavo kava giipo gwabisiyai na kanuma ina ku nevaneva ti na puyapuyakisi. Tuna kubiine tomowina Yesu kurina ke ita vona bo ‘kuni yawasiku,’ ivona bo, ‘kuni biibiiniku.’ * **8:4:** Lev 14:1-32

⁸ Ma senturiyon ivonei bo, “Kegha, Bada. Taku ke wawaya kiimataniku da aku ku numa kuta rui. Sisiya kava kevonei ma aku bigabiga ina yawasa. ⁹ Taku wawaya ghamaghamasi gaburisiyai ma bade seri wawayisi aku rewapana gaburinai. Sago ana vonei bo, ‘Kenae’ da ina nae. Ma sago ana vonei bo, ‘Kepisi’ da ina pisi. Ma aku bigabiga ana vonei bo, ‘Keberai’ da ina berai.”

¹⁰ Yesu weni sisiyina ivi yanei na ivi deyei. Itavire da wawaya ikivikivini ivonesi bo, “Kovi yaneku. Israel damsi kamosiyai ke sago wawaya ata panani da ina vitumaghana ita rakata weni senturiyon nakanani. ¹¹ Avonavonemi da God ina viki-ivavona kamonai na kupuna damsi peyarisi i dobu bogii ma bogiyyai ina pisi ma Abraham, Aisiki ma Jeikap yavata ina kam patapata.* ¹² Ma Israel damsi peyarisi enotanotai da God ina viki-ivavona ku kamona ita rui ma kegha, ina tawesi ku nubakutuva. Nani dobonai ina tou ma okesi ini tarakikitei.”† * ¹³ Muriyai Yesu, senturiyon ivonei bo, “Kenae ma ikikava kitumaghana na itupuwa.”

Ma ivivi sisiya kamonai na senturiyon ina bigabiga wawayina iyawasa.

*Yesu wawaya peyarisi ivi yawasisi.
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)*

* **8:11:** Luk 13:29 † **8:12:** God Israel damsi ivinesi da ina wawaya, tuna kubiine Yesu inotanotai da ti damsi iti tumaghana kirakiiyei ma kegha. Ma nani senturiyon na kupuna wawayina, ma kegha da ina vitumaghana irakata da Israel damsi ighekuyowesi. Tuna kubiine Yesu ivi deye kirakiiyei. * **8:12:** Mat 22:13, 25:30; Luk 13:28

¹⁴ Yesu irui Pita ina ku numa na ikitai da Pita rawana wavinena igubaga, ininina imuyamuya kirakai ma ikenakena. ¹⁵ Imana ivotovoni ma muyamuyana inekuyowei ma ivomiiri da Yesu ikoyagha bubuni.

¹⁶ Ravi ipika na wawaya turaturasi kanuma beroberosi gwabisiyai irunuma na irutini ipisi Yesu kurina. Ma Yesu kanuma beroberosi iyeghisi da wawaya ikiibutawesi. Ma gubagubagisi peyarisi ivi yawasisi. ¹⁷ Mara katamaninai God peroveta Aisaya kurina weni berasi ivi sisiyei na peyarina itupuwa. Aisaya igiruma bo, “Ita inivisi vitana ikavari,

Kata gubaga kudubina iviitawei.”*

Yesu takivini na vitana damina taviyya.
(Luk 9:57-62)

¹⁸ Mara sago Yesu ikitai da koroto irakarakata na kana kivikivina ivonesi da tuna yavata toka ita damani ku nevana. ¹⁹ Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena tomowina ipisi da Yesu ivonei bo, “Bada, mike kuna nena na ana kivinim.”

²⁰ Ma Yesu ivonapotei bo, “Kukou dipa kii buba emakamakai ma kiu kiidamowai kii nighu emakamakai ma taku Wawaya Natusi, aku kenakena gawarina kegha.”

²¹ Ma Yesu kana kivikivina sago ivona bo, “Bada, aku mamai ana dogoi ma muriyai ana vovira da ana kivinim.”

²² Ma Yesu ivonapotei bo, “Kekiviniku. Wawaya raborabobosi i biga da raborabobosi ina dogosi.”

* **8:17:** Isa 53:4

Yesu gamonai biimara ikena.

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Yesu kana kivikivina yavata ku waka igeru.

²⁴ Idamadamana ma yaghiyaghinai yanunu berona ivomiiri ma tovava waka ikiikiimumui da ita monu. Ma Yesu, tuna ikena nunuwapa.

²⁵ Ma kana kivikivina inae ikiimataki ma ivonei bo, “Bada, kevi viteta! Tamonumonu, tarabobo!”

²⁶ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Avi kubiine koy-abuyabumana? Ami vitumaghana igisi ghagha!” Ma ivomiiri da yanunu ma tovava iyeghisi ma ivi nubai da toka kamonai biimara ikena.

²⁷ Ma kana kivikivina inota kavakavai ma ivona bo, “Wena tomowa sago! Ivona, ma yanunu da tovava ivotekatekei!”

Yesu kanuma beroberosi ikwavinisi.

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Yesu Gerasa damsi i kikirai iwota, tuna na Gariri tokana nevanai. Ma tomotomowa ruwa iverupotei, gwabisiyai kanuma beroberosi irunuma. Ti na karawagai, buba kamosiyai ivivi makiiyana ma ikayakayaya kirakai da wawaya nani ketanai ke ita bababa. ²⁹ Ma Yesu kurina ikiirara bo, “Avi kuna berai kurikai? Tam God Natuna. Kupisi da kovogha kuna verekai, bo? Kovogha kana mara vaghata na karakava.”

³⁰ Ma ririsiyai na poro yavona ikamkam. ³¹ Ma kanuma beroberosi Yesu kurina ivi nowi bo, “Mikeda kuna kwavinikai na kevonatawekai poro yavona kurisi.”

³² Yesu ivonesi bo, “Konaе.” Ma kanuma beroberosi tomotomowisi ikiibutawesi ma inae da poro itowatepanisi. Ma porosi iverau ku anagha

kiiyagirina ma iririgha da ku okowa ma iuma dodo.

³³ Ma poro kii koyakoyagha iverau ku kwanatu ma aviyavisina itupuwa na ivi mamatarei. Ma bade ivonesi ikikava kanuma beroberosi tomotomowa ruwa gwabisiyai ikiibau. ³⁴ Ma nani kwanatunai wawayisi kudubisi ikiibau Yesu kurina ma ivi nowi da i dobu ita kiibutawei.

9

*Yesu digadigana ivi yawasi.
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

¹ Yesu ku waka igeru ma toka idamani ku nevana da ina ku kwanatu, ku Kapeniyam. ² Ma wawaya viya kwinsi digadigana ritowai ipawoi da Yesu kurina inae. Yesu ikitisi da i vitumaghana irakata na digadigana ivonei bo, “Natuku, am nota ke ina gisi. Am bera beroberosi anotatawei.”

³ Ma weni sisiyina kubiine vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya ti mani ivi tupanunuranei bo, “Ibero kirakai, weni tomowina God iavaberowei. Enotanotai da tuna nakanani ma God.”

⁴ Yesu i nota iakovi ma ivonesi bo, “Avi kubiine nota beroberosi koinuwanotanotei? ⁵ Itekateka da ana vona bo, ‘Am bera beroberosi anotatawei.’ Ma ibagibagi kirakai da ana vona bo, ‘Kevomiiri, kuna baba,’ iyamna matamiyai kona kitai da ina tupuwa bo kegha. ⁶ Ani beyemi da konakovi da taku Wawaya Natusi, aku rewapana kovokovoghina da bera beroberosi dobuwai ana notatawei.” Ma digadigana kurina ivona bo, “Kevomiiri, am kepana kekavari ma kenae am ku numa.”

⁷ Ma tomowina ivomiiri ma inae ina ku numa.
⁸ Ma koroto ghamana nani berana ikitai na iyabu-
 mana ma inota kavakavai. Ma peyarisí God
 ivi ghegheni da ina rewapana ivonatawei ioru
 wawaya kurisi.

Yesu, Matiu ikwatui.
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Yesu nani dobuna ikuyowei ma ibaba inenae
 da tomowa kana vava Matiu ikitai, tuna teks
 yuyuna yobena kamónai imakamakai. Ma ivonei
 bo, “Kekiviniku.”

Ma Matiu ivomiiri da ikivini.

¹⁰ Ma Matiu ina numiiyai, Yesu kana kivikiv-
 ina yavata ikamkam. Ma bade berabero waway-
 isi ma teks yuyuna damsí viya ipisi da yavata
 ikamkam.* ¹¹ Ma Perisi damsí ikitisi na kana
 kivikivina ivonesi bo, “Avi kubiine ami bada na
 teks yuyuna damsí ma berabero wawayisi yavata
 ekamkam?”

¹² Yesu ivi yanesi ma ivonesi bo, “Wawaya
 gubagubagisi kava na yaboyabo inekwai, ma
 yawayawasisi na kegha. ¹³ Konae ma koekwa
 da weni sisiyina giruma katamana kamónai na
 iyamna avai. Igiruma bo,

‘Ke ata kayokayowei da ghamoghamo kota kiivunui
 ma kota suwara kuriku.

Aku kayowana ghamana da wawaya
 koni kamyuwewesi.’*

Taku apisi da berabero wawayisi ata kwatusi. Ke
 ata pisi wawaya biibii kirakiisi kubiisi.”

* **9:10:** Luk 15:1-2 * **9:13:** Mat 12:7; Hos 6:6

*Wawaya Yesu ivi tarakiyane i visiya kubiine.
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)*

¹⁴ Jon kana kivikivina inae Yesu kurina ma ivi tarakiyane bo, “Avi kubiine tokai ma Perisi damsi kaisiya, ma kam kivikivina na ekamkam ma eumuma.”

¹⁵ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Tavine tomowina kana miimiirigwagwara wawayisi ke ina siyapa, gwabinai ina kampo ragha ma ini nuwabiibai. Ma marana epipisi da nani tomowina ini wapai ma tuna maranai turaturana ini siya.”

¹⁶ Ma miiba sago iterei. “Wawaya gara vuna sinamina ita viiya da gara katamana tamosikana tepanai ita terei ma ita tupapotai na karakava peyarina ita bero, iyamna maranai ina tinakowai na gara sinamina ina tinakokoni ma gara katamanina tarabogina ita sikavinabanabai da iti beroi. ¹⁷ Ma wawaya wain vuna ke ku beka katamanina ina tepoi, iyamna puropuro ina berai da beka katamanina ini kwata da ini beroi ma wain ina sororo. Kegha, wain vuna ku beka vuna kuna tepoi da ina makai bubuna.”

*Wavine kikei raborabobona ma wavine gubagubagina.
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)*

¹⁸ Yesu ivivi sisiya kamonai na kiki numana badana sago inekiibau. Yesu maghinonai ivi tuwaporeruruwana ma ivona bo, “Natuku wavine wekarakava irabobo. Kuta pisi da imam kava ku tepana kuta terei da ita yawasa.”

¹⁹ Vaghina ma, Yesu ma kana kivikivina ivomiiri da tomowina yavata inae.

²⁰ Inенае ma wavine sago Yesu murinai ipisi da kana gara damona ivotovoni. Tuna wavinena na nawaravi iviia ma tarana mara nonowa iveraverau da madegha 12 ikovi. ²¹ Ivi nuwanotanota bo, “Mikeda kana gara kava ana votovoni na ana yawasa.”

²² Yesu imiiritavire da wavinena ikitai. Ma ivonei bo, “Natuku, am nota evirewapana. Kuvi tumaghana kubiine kuyawasa.” Ma yaghiyaghinai wavinena iyawasa.

²³ Ma Yesu inae da kiki numana badana ina ku numa irui ma koroto ikitai, ti na isiyasiyapa, iyogoyogosi ma viya ivivi durere. ²⁴ Ma ivonesi bo, “Konetaweyana. Wavine kikei ke ita rabobo, ekenakenota.” Ma wawayisi ivi namei. ²⁵ Ma nani korotona irudarudarusi da ikiibau na Yesu irui wavine kikei kurina ma imana iviia da ivomi-iri. ²⁶ Ma aviyavisina itupuwa na sisiyina nani dobuna ine yavui.

Yesu matapotapotasi ruwa ivi yawasisi.

²⁷ Yesu ivomiiri inенае ma wawaya ruwa matapotapotasi murinai iverukivini, ma ikwatukwatu bo, “Tam David Tupurereghina, kevi kamyuyuwakai.”

²⁸ Yesu ku numa sago irui na bade matapotapotasi ikivini da irui. Ma ivi tarakiyanesi bo, “Koitumaghana da taku kovokovoghina da ani yawasimi, bo?”

Ma ivonapotei bo, “E, vaghina, Bada, kaitumaghanem.”

²⁹ Ma matasi ivotovoni ma ivonesi bo, “Ikikava koitumaghana na nakanani ina tupuwa kurimi.”

³⁰ Yaghiyaghinai matasi iruyaghari da ikita. Ma Yesu ivonatanisi bo, “Wawaya ke koni akovisi.”

³¹ Ma kegha da tomotomowisi inae ma aviyavisina Yesu iberai na ivi mamatarei da varana nani dobuna ine yavui.

Yesu, tomowa ke ita vivisisiya na ivi yawasi.

³² Nani tomotomowisi ivi ruwa ikiibau inae na wawaya tomowa sago irutinapiyei Yesu kurina. Tomowina na kanuma berona gwabinai irunuma da ke ita vivisisiya. ³³ Yesu kanuma berona ikwavini da ikiibutawei inae, ma tomowina sisiya ivi karei. Koroto ghamana ikitai na ivi deyei ma inota kavakavai ma ivona bo, “Te, te, te, te, te! Ke meyani Israel kamoni bera weni nakanani kata kitai!”

³⁴ Ma Perisi damsi ivona bo, “Yesu ina rewapana na kanuma beroberosi i bada ghamana gwabinai iviyya da kanuma beroberosi ekwawikwavinisi.”*

Bigabiga damsi ke ita peyari.

³⁵ Yesu ibaba inenae da kwanatu ma meygai nununai, kiki numasiyai ivivi beyebeyena, God varana biibiina ma ina vikiivavona idimadime. Ma wawaya kii gubaga bogii ma bogiyyai na peyarina ivivi yawasisi.* ³⁶ Ma Yesu ina baba kamoni koroto ghamaghamasi ikitakitisi ma ivivi kamyuyuwesi, iyamna i nuwapoya ipeyari ma ke itakovi da iyi iti vitesi. Kitasi na nakanani ma sipu kii koyakoyagha kegha.* ³⁷ Tuna kubiine kana kivikivina ivonesi bo, “Yaba kana mara ipisi

* **9:34:** Mat 10:25, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mat 4:23;

Mak 1:39; Luk 4:44 * **9:36:** Num 27:17; 1Kgs 22:17; 2Chr 18:16; Ezek 34:5; Mak 6:34

ma vao irakata kirakai ma yabayaba wawayisi ke ita peyari.* ³⁸ Kovi nowi vao badana kurina da yabayaba wawayisi viya ina vonatawesi da yavata tayaba.”

10

*Yesu kana kivikivina ivi 12 ivonatawesi.
(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)*

¹ Yesu kana kivikivina ivi 12 ikwaturiyariyesi ma rewapana iveresi da kanuma beroberosi ita kwavinisi ma wawaya kii gubaga bogii ma bogi-iyai iti yawasisi. ² Ma nani aposol kii vava na weni. Saimon, kana vava sago Pita, ma tina kikei Anduru, Zebedi natunatuna Jemes ma Jon, ³ Piripo, Batoromiya, Tomas, Matiu, tuna teks yuyuna wawayina, Arupiyasi natuna Jemes, Tadiyas, ⁴ ma Saimon, tuna Zelote* wawayina. Ma bade Judas Iskariyot, tuna karakava Yesu ini wawanei.

⁵ Muriyai da Yesu weni tomotomowisi ivi 12 ita vonatawesi na ivi varavarisi bo, “Ke kona nae kupuna damsi kurisi bo kona rui ku Sameriya kwanatusi. ⁶ Ma konae da Israel damsi kava kurisi, ti na God ina sipu siwasiwanisi. ⁷ Kona nene na weni sisiyina kona dimei. ‘Wekarakava na God ina vikiivavona enenekiibau.’* ⁸ Ma gubagubagisi kovi yawasisi, raborabobosi kovovimiirini, giigiiposi kovi yawasisi ma kanuma beroberosi kokwavinisi. Ikikava God nevana kava iverotemi na bade

* **9:37:** Luk 10:2 * **10:4:** Zelote: Zelote damsi ikayokayowei da ti mani iti bada meyesi Israel kamonai. Ma Rome i vibadana ita kutawei. * **10:7:** Luk 10:4-12

nakanani wawaya nevana kava koverotesi. ⁹ Ami baba kubiine na mane ke kona kavari, ¹⁰ ke kutu, gara, kaeterepapara, bo diwona kona kavari. Iyavo kubiisi kona biga na kii wavu da ina koyagha bubunimi.”*

¹¹ “Meni ku kwanatuna bo meyagina kona rurui na kokitavirevire da wawaya kiimatanina kona panani. Ma nani wawayina gwabinai kona makamakai da ami vomiri kana ku mara. ¹² Ina ku numa kona rurui na kovonesi bo, ‘God ini biibiinimi.’ ¹³ Kona rui ma ina koyagha bubunimi na ami vibiibiina gwabisiyai ina makai. Mikeda kona rui ma ina koyagha beromi na ami vibiibiina gwabisiyai koviitawei. ¹⁴ Ma mikeda wawaya ke ini kiikiwemi bo ami sisiya ke ini yanei, nani numana bo kwanatuna kokiibutawei ma kaevunavunami kokiiririghi, ini matakira da kovogha ina viiya.* ¹⁵ Vonavaghata avonavonemi, vitupavira maranai Sodom ma Gomora kwanatusi kovogha berona ina viiya, ma kegha da meni kwanatuna ina baremi na kovogha ghamanakina ina viiya.”

Vitupaketowana marana epipisi.

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ “Kovi yana, tami nakanani ma sipu ma avonavonatawemi kukou dipa kurisi. Tuna kubiine konuwagiura mota nakanani. Ma bade kovi yamoyamona gabubu nakanani.* ¹⁷ Kokitaruvimi, iyamna wawaya ina panimi da vitupavira wawayisi maghinosiyai kona miiri

* **10:10:** 1Kor 9:14; 1Tim 5:18 * **10:14:** Apos 13:51 * **10:16:** Luk 10:3

ma bade kiki numasiyai ina widimi.* 18 Ma kokivikiviniku kubiine ina rutinimi babada ma kiikiivavo kurisi da ini tupavireviremi ma nani kamonai God varana biibiina koni mamatarei kurisi da kupuna damsi yavata ini yanei. 19 Ma ina panimi da ina vivitupavireviremi na ke koni nuwapoya da aviyavisina kona vonei bo ikikava kurisi koni sisiya, iyamna God sisiya ina veremi. 20 Nani sisiyisi na ke tami ami nota, ami Mamai God Kanumina nota ina veremi da koni sisiya.”

21 “Wawaya ina vomiiiri da varesina kana puka ina vowai, ma bade morapa natuna kurina nakanani ina berai. Ededa i moramorapa ini ghaviyesi ma babada ku imasi ina teresi da ini rabobosi.* 22 Taku kubiiku na wawaya kudubisi ina baremi ma iyavo kava ina miirikikina da ku damona na God yawasa ina veresi.* 23 Mikeda kwanatu sago kamonai ina vivitupaketowanemi na koverau, kona nae ku kwanatu sago. Vonavaghata avonavonemi, ami biga Israel dobuna ina kwanatu kamosiyai ke koni kovini ma Wawaya Natusi ina nekiibau.”

24 “Wawaya girugirumina ke kovokovoghina da ina vibeyebeyena wawayina ina ghekuyowei, ma bade bigabiga wawayina ke ina bada ina ghekuyowei.* 25 Ma kovokovoghina da wawaya giruma ina voyavui da tuna ina vibeyebeyena wawayina nakanani. Ma ikikava ina tupuwa bigabiga wawayina ina bada kurina na bade

* 10:17: Mak 13:9-11; Luk 12:11-12, 21:12-15 * 10:21: Mak 13:12; Luk 21:16 * 10:22: Mat 24:9, 13; Mak 13:13; Luk 21:17

* 10:24: Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20

nakanani ina tupuwa bigabiga kurina. Wawaya namada ivomiiri da rakaraka kii iyaroko ivi avaberowei ma ivonei da tuna Berusiburu.† Ma bade ina vomiiiri da peyarisi nani rakarakana kamona ini avaberowesi.”*

God ina kina kava tayabumanei.

(Luk 12:2-7)

²⁶ “Tuna kubiine wawaya ke kona yabumanesi. Karakava God wawaya i bera gavugavusi kudubina ini debei ma aviyavisina wawaya ke ita kitakitai na ina vovimatari.* ²⁷ Aviyavisina nubakutuvai ana vonemi na mariyai kovi sisiyei. Ma aviyavisina tinimiyai ana vonakararavei na numa kupuwai korumamarei. ²⁸ Iyavo kava tupuwimi ina kiiyunui na ke kona yabumanesi, iyamna ti na ke kovokovoghina da kanumimi ina kiiyunui. Ma God ina kina kava kota yabumanei, iyamna tuna kovokovoghina da ke tupuwimi kava ma kanumimi yavata keyama karakaratina in kiiyunui. ²⁹ Aririta ruwa kona gimari na miiyanisi igisi kirakai. Ma kegha da aririta sago kava ina rabobo na God ke ini notawapei, iyamna nani rabobona ina vivaghina kamona itupuwa. ³⁰ Ma tami, uyawimi peyarina God ivi yavi ikovi da viya. ³¹ Tuna kubiine ke kona yabumana. God enotanotimi, iyamna tami na ina kayowana ghamana da aririta peyarina koghekuyowesi.”

Debiyai Keriso tisisiyei.

(Luk 12:8-9)

† **10:25:** Berusiburu iyamna ‘vibero badana,’ Seitan kana vava sago. * **10:25:** Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17

³² “Tam iyai dobuwai, wawaya maghinosiyai kuni debe meyem da kekivikivini ku na bade nakanani kunumai, aku Mamai maghinonai ani debei da tam na aku wawaya. ³³ Ma tam iyai wawaya maghinosiyai kuna vonaveyaveyiyeku na bade nakanani aku Mamai maghinonai ana vonaveyaveyiyem.”*

*Yesu kubiine wawaya ini bogebogesi.
(Luk 12:51-53, 14:26-27)*

³⁴ “Ke kona notai da taku nuwanuba ata piyei ku dobu. Apisi na seri akavarapiyei da wawaya ini bogebogesi ma ini makiiberowana. ³⁵ Apisi da tomowa ina mamai ini kawapatei, wavine ina maduwa ini kawapatei, ma bade wavine na rawana wavinena ini kawapatei. ³⁶ Ma tomowa kana ghavighaviya na tuna mani ina rakaraka kamoni.”*

³⁷ “Mikeda kevonavona da nuwanuwaku kuviiya ma kegha da am mamai bo am maduwa nuwanuwana kuvii kirakiiyei da taku ighekuyoweku na tam na ke taku kaku kivikivina vaghata. Ma natunatum nuwanuwasi kuna vii kirakiiyei da taku ina ghekuyoweku na tam na ke taku kaku kivikivina vaghata. ³⁸ Tam iyai am korosi ke kuna kavari da murikuwai kuna pisi na tam na ke taku kaku kivikivina.* ³⁹ Tam iyai am yawasa kuna nuwaghane na kuni wapai. Ma tam iyai am yawasa taku kubiiku kuna nuwatawei na yawasa vaghata kuna panani.”*

* **10:33:** 2Tim 2:12 * **10:36:** Mic 7:6 * **10:38:** Mat 16:24;
Mak 8:34; Luk 9:23 * **10:39:** Mat 16:25; Mak 8:35; Luk 9:24,
17:33; Jon 12:25

God ini miiyem.

(Mak 9:41)

⁴⁰ “Wawaya ikiikiiwemi na taku yavata ikiikiiweku. Ma iyavo kava ikiikiiweku na aku Mamai yavata ikiikiiwekai, iyamna tuna ivonataweku.* ⁴¹ Wawaya peroveta ini kiikiwei iyamna iakovi da tuna na God ina peroveta na ikikava God peroveta ini miiyei na bade nakanani wawayina ini miiyei. Ma wawaya tomowa maninina ini kiikiwei iyamna iakovi da tuna God ina wawaya na ikikava God tomowa maninina ini miiyei na bade nakanani wawayina ini miiyei. ⁴² Ma mikeda kaku kivikivina sago, kana vava ke ita rakata ma okowa nubanubana kava kuna verei, iyamna kuakovi da tuna na aku wawaya na vonavaghata avonavonem, God ini miiyem.”

11

Yesu ma Jon Babataito.

(Luk 7:18-35)

¹ Yesu kana kivikivina ivi 12 ivonavibeyebeyesi ikovi na ivomiiri da Gariri dobunai vibeyebeyena ma dima ivi karei kwanatu nunusiyai.

² Ma Jon Babataito na gabura kamoni ivi yanei da Keriso aviyavisina iberabera na kana kivikivina ivonatawesi da iti tarakiyanei. ³ Vaghina ma inae da ivonei bo, “God ina Vivinevine Wawayina kakoyakoyaghi na vaghina tam, bo wawaya sago kana koyaghi?”

⁴ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kovovira da aviyavisina kokitakitai ma koiyanei na Jon kovonei.

* **10:40:** Mak 9:37; Luk 9:48, 10:16; Jon 13:20

⁵ Kovonei da matapotapotasi ekitakita, digadigasi ebababa, giigiiposi eyawayawasa, tinapotapotasi iyana, raborabobosi evovomiiri, ma moyamoyakisi God varana biibiina iyanei.* ⁶ Kovi tumaghana da vaghina wawayina kokoyakoyaghi na taku. Ami nota ke ina ragharagha ma God ini biibiinimi.”

⁷ Jon kana kiviivina inae ma Yesu ivi karei da koroto ghamana kurisi Jon Babataito ivivi sisiyei. Ivonesi bo, “Avi kubiine kokiibau ku warere? Ami kayowana da rai yanunu itapitapini da ituwayovana na tuna kota kitai, bo? ⁸ Mikeda kegha na avi kubiine kokiibau? Tomowa gara biibiisi ivi kote na kota kitai, bo? Kegha, Jon kana gara ke biibiisi. Ma mura wawayisi na ke warereyai, ti na kiikiivavo i numa ghamaghamasi kamoni kona pananisi. ⁹ Aviyavisina kitana kubiine kokiibau? Peroveta, bo? E, vaghina, vonavaghata da Jon na peroveta. Ma God ina peroperoveta kamosiyai na Jon ighe kirakai. ¹⁰ Giruma katamana kamoni God ivona bo, ‘Aku yonayona maghinomuwai ana vonatawei. Tuna am keta ina vovunaghi.’* Wawayina ivivi sisiyei na vaghina tuna, Jon. ¹¹ Vonavaghata avonavonemi da Jon Babataito na wawaya ghamana. Dobuwai kotekwa na ke sago wawaya kota panani da Jon ita ghekuyowei. Ma kegha da God ina vikiivavona kamoni na wawayota kana vava ke ita rakata na tuna ighe kirakai da Jon ighekuyowei. ¹² Rorova Jon idimadima ma ibababataito ma nani maranai ivi karei da ipisi karako na God ina vikiivavona ere rewapanina erakarakata. Ma bade wawaya

* **11:5:** Isa 35:5-6, 61:1 * **11:10:** Mal 3:1

kawakiikiisi na God ina vikiivavona ikawapatei.*
 13 Moses ma peroperoveta kudubisi vonaverena igirugirumi i mariyai da Jon Babataito ina ku mara na ivonavoneta da mara sago God ina vikiivavona ita nekiibau na karako enenekiibau. 14 Ma bade ti igiruma da mara sago Elaidiya ita pisi, ma avonavonemi da wawayina na Jon, namada ipisi. Vonavaghata, kovi tumaghana.* 15 Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi yana bogai.”

16 “Tami weni kimtina kamoni na ikikava ani sisiyemi? Tami nakanani ma ededa merewai irekwa ma irukwatukwatuwana turaturasi kurisi, 17 ‘Durere kauveni kubiimi ma ke kota riku. Kasiyapa ma ke kota tou.’* 18 Jon Babataito ivivi siya, ke ita kamkam ma wain ke meyani itumu-mai. Tuna kubiine weni kimtina kovonavona bo, ‘Kanuma berona gwabinai.’ 19 Ma taku, Wawaya Natusi, akamkam ma aumuma na kovonavona bo, ‘Nani wawayina na kamonabanabana ma umaneghaneghana. Turaturana na teks yuyuna damsi ma berabero wawayisi.’ Ma God ina nuwagiura na wawaya i yawasa kamoni idebei kurita da tuna nuwagiura vaghata.”

Wawaya kwanatu viya kamosiyai ke iti tumaghana.

(Luk 10:13-15)

20 Kwanatu viya kamosiyai na Yesu bera ghamaghamasi iberai ma kegha da wawaya i

* 11:12: Luk 16:16 * 11:14: Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13

* 11:17: Durere na ivi matakira da Keriso ina vibeyebeyena kamoni ikwatusi tavine kamna ina nuwabiibai kubiine. Ma siyapa ivi matakira da Jon Babataito ina vibeyebeyena kamoni ivonesi da i berabero kubiine iti nuwapoya kirakai.

berabero ke itinimayei ma ke ita miirikupukuputei. Tuna kubiine iyeghisi. Ivona bo, ²¹ “Koti nuwapoya kirakai, Korasin ma Betsaida!† Ikikava kamomiyai bera ghamaghamasi aberai, nakanani Taya ma Saidon wawayisi gwabisiyai ata berai na yaghiyaghinai i berabero itinimayei ma ita miirikupukuputei, i nuwapoya kubiine mowamowasi iti kote ma ere yapuyapukaresi ita makamakai.* ²² Ma avonavonemi, vitupavira maranai na Taya ma Saidon kii kovogha na berona. Ma tami Korasin ma Betsaida kami kovogha na ina bero kirakai. ²³ Ma tami Kapeniyam wawayimi, konotanotai da kota ghae ku kunuma, bo? Kegha! God ina tawemi konoru ku keyama karakaratina. Ikikava kamomiyai bera ghamaghamasi aberai na nakanani Sodom kamonai ata berai na nani kwanatuna karako patana da ita makamakai.* ²⁴ Avonavonemi, vitupavira maranai Sodom kana kovogha na berona. Ma tami Kapeniyam wawayimi na kami kovogha na ina bero kirakai.”*

Yesu gwabinai koni yakam.

(Luk 10:21-22)

²⁵ Nani maranai Yesu ivona bo, “Mamai, tam dobu ma kunuma kana kiivavo ma aigheghenim iyamna akova vaghata kuteregavui da wawaya nuwanuwagiurisi ma giruma kirakiisi ke itakovi. Ma iyavo kava ke girugirumisi ma ke akakovisi, ti nakanani ma ededa yoghoyogho na ti kurisi

† **11:21:** Kwanatu kii vava. * **11:21:** Isa 23:1-18; Ezek 26:1-28:26; Joel 3:4-8; Amos 1:9-10; Zech 9:2-4 * **11:23:** Isa 14:13-15; Gen 19:24-28 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12

vonavaghata kuvi debei da iakovi. ²⁶ E Mamai, am kayowana da weni nakanani ita tupuwa na vaghina, itupuwa.”

²⁷ “Aku Mamai bera peyarina ivereku da rapekuwai. God ina kina kava Natuna iakova bubuni. Ma God Natuna ma bade iyavo kava ivinesi da ina Mamai akovina ita viiya na ti kava Mamai iakova bubuni.”*

²⁸ “Tami iyavo kava vita kokavakavari ma ininimi ibara na peyarimi kopisi kuriku ma gwabikuwai koni yakam. ²⁹ Aku vibeyebeyena kokivini ma tuna tepanai kona makai, iyamna taku na voyaghota ma nuwanuba wawayiku, ma gwabikuwai kanumimi ini yakam.* ³⁰ Aku vibeyebeyena itekateka da kona kivini, ma vita ana veremi da kona kavari na ke damina.”

12

Viyakam marana ina Bada.

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ Viyakam marana sago Yesu kana kivikivina yavata vao basunai ibabakiiyaragha inenae. Ma kana kivikivina vitonara ikarisi, tuna kubiine ivi karei da whiti vavisi ivivi tinamuyana ma ikamkam.* ² Ma Perisi damsi ikitisi na Yesu ivonei bo, “Kekitai! Kam kivikivina vonaviyoyovana ikiigiyyei. Avi kubiine viyakam maranai ewayowayowa?” ³ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kovi yavi bo kegha da mara katamaninai David turaturana yavata vitonara ikarisi na aviyavisina

* **11:27:** Jon 3:35, 1:18, 10:15 * **11:29:** Jer 6:16 * **12:1:** Deut 23:25

iberai.* 4 Iruu God ina ku Taparoro Numana ma suwara parawisi iyuna da turaturana yavata ikam. Nani parawisi na itaravatu da ke wawayota ita kam, tuna taparoro babadisi kava kii parawa ma kegha da David ikani. Vonaviyoyovana ivi kiigiyeyi ma kegha da God ke ita vona da berabero iberai.* 5 Ma kovi yavi bo kegha da Moses ina vonaviyoyovana kamoni igirumi da viyakam maranai na biga kegha. Ma kegha da ivi vaghinei da taparoro babadisi kava Taparoro Numana kamoni i biga ina berai na nani kamoni ke berabero ita beraberi.* 6 Ma avon-avonemi da karako wawaya sago inekiibau na tuna wawayina ighe kirakai da Taparoro Numana ighekuyowei. 7 Giruma katamana ivona bo, ‘Ke ata kayokayowei da ghamoghamo kota kiivunui da kota suwara kuriku. Aku kayowana ghamana da wawaya koni kamyuyuwesi.’” Ma Yesu ina sisiya ikwapanatini bo, “Nani girumina iyamna kotakova bubuni na wawaya biibiisi nakanani ma kaku kivikivini ke kota kiiviberosi.* 8 Ma viyakam marana badana na taku, Wawaya Natusi.”

Tomowa gibegibesina iyawasa.

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Yesu nani dobuna ivoterei inae da ku kiki numana irui. 10 Ma kamoni tomowa sago imana gibegibesina imakamakai. Ma Perisi damsi keta iekwekwai da Yesu iti wavui, tuna ku-biine ivi tarakiiyane bo, “Moses ina giruma kamoni ivi vaghinei da viyakam maranai wawaya

* 12:3: 1Sam 21:1-6 * 12:4: Lev 24:9 * 12:5: Num 28:9-10

* 12:7: Mat 9:13; Hos 6:6

tiyawasi bo kegha?” ¹¹ Ma Yesu ivonesi bo, “Viyakam maranai am sipu ku bonagha ita peku na kuta tinepai bo kegha?”* ¹² Ma meni tuna na bera ghamana, sipu kuti yawasi bo wawaya kuti yawasi? Sipu na kana vava ghamoghamo ma wawaya na iyamna irakata. Tuna kubi-ine Moses ina giruma kamoni ivi vaghinei da viyakam maranai na bera biibiisi taberai.”

¹³ Ma gibegibesina ivonei bo, “Kevororona.” Ma ivororona da imana kudubina iyawasa, iyanumi da imana nevana nakanani. ¹⁴ Ma Perisi damsi nuwanuwasi ipughu ma inae da ivi ogatara, keta iekwekwai da Yesu iti raboboi.

God ina bigabiga ivinei.

¹⁵ Yesu iakovi da Perisi damsi i kayowana da iti raboboi, tuna kubiine nani dobuna ikiibutawei. Ma wawaya peyarisi ikivikivini ma gubagubagisi peyarisi ivivi yawasisi. ¹⁶ Ma Yesu ivonatanisi da ke iti mamatara da tuna iyai. ¹⁷ Weni berasi peyarina iberai da aviyavisina peroveta Aisaya igiruma da ita tupuwa na itupuwa. Aisaya igiruma bo,

¹⁸ “Aku bigabiga avinei na weni,
tuna aku nuwaviina ma ainuwabiibiyei.

Kanumiku ana vonatawei kurina da ina towatepani,
Ini yonayona dam ma dam dobu ku kudubina
kurisi da God ini tupaviresi ma kubiisi bera
maninina ina berai.

¹⁹ Ke ini kawapata bo ina kiirara,
Kwanatu kamosiyai ke ina rumamara da ga-
mona ketiyai ini yanei.

* **12:11:** Luk 14:5

- 20 Ke ina berai da wawaya vivikamyuyuwisi i nota ina peku,
Ke ina berai da wawaya mitamitasi kii vita ini taratatanei.
Nakanani ina beraberi da mara sago bera kudubina ina ghegavovori ma ini maniniya.
- 21 Ma dobu kudubina aku bigabiga kana vava ini tumaghanei.”*

Yesu ma Berusiburu.
(*Mak 3:20-30; Luk 11:14-23*)

22 Ma wawaya viya kwinasi irutinaneyei Yesu kurina. Kwinasi na kanuma berona gwabinai irunuma da matana ma kawana ipota. Ma Yesu ivi yawasi da ikita ma ivi sisiya. 23 Ma wawaya peyarisi ivi deyei ma ivona bo, “God ina Vivinevine Wawayina takoyakoyaghi, tuna David tupurereghina na vaghina wawayina, bo?” 24 Ma Perisi damsi weni sisiyina ivi yanei na ivona bo, “Kegha! Kanuma beroberosi i kiivavo Berusiburu gwabinai rewapana iviia da kanuma beroberosi ekwavikwavinisi.”*

25 Yesu i nota iakovi ma ivonesi bo, “Kiivavo sago ina wawaya kamosiyai iti kawapata ma iti bogebogesi na nani kiivavona kudubina ita wapa. Bo dam sago kamoni rakaraka ruwa iti kawapata na nani damna ke ita miirikikina, ita peku. 26 Ma nakanani kanuma berona wawaya gwabinai ma Seitan ita vomiri da ita kwavini na iti matakira da ina vikiivavona kamoni ivi bogebogesi da ke kovokovoghina da ita miirikikina. 27 Kovonavona da Berusiburu

* 12:21: Isa 42:1-4 * 12:24: Mat 9:34, 10:25

rewapana ivereku da kanuma beroberosi akwavikwavinisi. Ma tami mani kami kivikivina na God ina rewapanai ekwavikwavinisi. Ma ti na ina vonemi da koibero, iakovi da taku bade aku rewapana God gwabinai aviiya.”

²⁸ “God Kanumina ina rewapanai kanuma beroberosi akwavikwavinisi, tuna kubiine kotakovi da kurimi God ina vikiivavona inekiibau.”

²⁹ “Ma sago, wawaya ke kovokovoghina ita rui tomowa rewapanina ina ku numa da aviyavisina rapenai ita yapi da kunona tomowina imana ma kaena ita kutatani ma muriyai da ita yapi.”*

³⁰ “Wawaya ke ita viviteku na ikawapateku. Iyavo kava ke taku yavata kata bigabiga patapata da wawaya kata kiikiividaburisi na aku biga ere-soresoi.* ³¹ Avonavonemi da God kovokovoghina da ami bera beroberosi peyarina ina notatawei. Ma Kanuma Vovokaravina koni avaberowei na ke meyani ina notatawei. ³² Ma iyai taku Wawaya Natusi ini avaberoweku na God kovokovoghina da ina berabero ina notatawei. Ma iyai Kanuma Vovokaravina ini avaberowei na ke ina notatawei, ke karako ma ke nokoni ku marana.”† *

* **12:29:** Tomowa rewapanina miiba kamonai na Seitan. Ma aviyavisina Seitan rapenai na tomowina, tuna kanuma berona gwabinai irunuma da matana ma kawana ipota. Ma Yesu ipisi da Seitan imana ma kaena ikutatani da tomowina iyapini da Seitan ina rewapana ikiibutawei. * **12:30:** Mak 9:40 † **12:32:** Perisi damsı ivonavona da Yesu ina bera ghamaghamasi na Seitan ina rewapanai iberaberaı ma kegħa, Kanuma Vovokaravina ina rewapanai iberaberaı. Tuna kubiine Perisi damsı Kanuma Vovokaravina ivivi avaberowei ma God i berabero ke meyani ina notatawei.

* **12:32:** Luk 12:10

³³ “Mikeda kii biibiina na amena biibiina, bo kii berona na amena berona. Amena kona kitai ma kiina konakovi da biibiina bo berona.*

³⁴ Tami mota natunatusi! Tami beroberomi na ke kovokovoghimi da sisiya biibiina koni sisiyei. Aviyavisina wawaya nuwanuwasi kamoni egheghetawei na kawasiyai ekarakaratawei.*

³⁵ Wawaya biibiina nuwanuwana kamoni na biibiina enuwanuwaghanei. Maranai nuwanuwana ina votawei na biibiina ina karatawei. Ma wawaya berona nuwanuwana kamoni na berona enuwanuwaghanei. Maranai nuwanuwana ina votawei na berona ina karatawei.

³⁶ Ma avonavonemi da vitupavira maranai wawaya God maghinonai ina miiri ma aviyavisina kudubina ivivi sisiya wapawapai na kurina ini mamatarei. ³⁷ Tam mani am sisiya tepanai God ina vona da tam wawaya biibiim bo tam wawaya berom.”

Wawaya i kayowana da matakira ita kitai.

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya Yesu ivona tovon bo, “Vibeyebeyena wawayim, akii kayowana da matakira ghamana kuta berai da kata kitai ma katakovi da am rewapana God gwabinai kuviiya.”* ³⁹ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Tami weni kimtina kamoni ami nota na beroberosi ma kawakiikiimi. Ma ami kayowana da matakira ghamana kota kitai, bo? Kegha, ke ana berai. Ma aviyavisina itupuwa peroveta Jona kurina na

* **12:33:** Mat 7:20; Luk 6:44 * **12:34:** Mat 3:7, 23:33, 15:18; Luk

3:7, 6:45 * **12:38:** Mat 16:1; Mak 8:11; Luk 11:16

tuna matakirina kava.* ⁴⁰ Ikikava Jona mara aroba ma didibara aroba iyana ghamanakina kamokamona kamonai imakai, nakanani ina tupuwa Wawaya Natusi kurina da mara aroba ma didibara aroba tano kamonai ina kena.* ⁴¹ Ma Jona idima Nineva damsi kurisi da itupuwavira. Ma vitupavira maranai nani damsi ina vomiiiri ma ina vona da karako weni kimtina na berabero wawayimi. Ma kovi yana, karako wawaya sago inekiibau ma tuna na Jona ighekuyowe.* ⁴² Mara katamaninai Seba kana kiivavo wavinena dobu rabarabai ivomiiri inae Kiivavo Soromon kurina da ina nuwagiura ma ina vibeyebeyena iti yanei. Ma vitupavira maranai nani wavinena ina vomiiiri ma weni kimtina ini wavumi, ina vona da tami na berabero wawayimi iyamna aku vibeyebeyena ke koti yanei. Ma kovi yana, karako wawaya sago inekiibau ma tuna na Kiivavo Soromon ighekuyowe.”*

Kanuma berona ivovira.
(Luk 11:24-26)

⁴³ “Mikeda kanuma berona wawaya gwabinai ina kiibau na warere makiwapasiyai gawara inekwekwa da iti yakam ma ke ina panani. ⁴⁴ Ma ina vona bo, ‘Aku ku numa ana vovira.’ Ina ku numa ina nekiibau na ina panani da numana kwebuna, wawaya igigiri ma bera peyarina itere bubuni. ⁴⁵ Vaghina ma ina nae ma kanuma beroberosi miikovimaruwa, ti na bero kirakiisi, ina rutinisi ma peyarisu ina vovira da nani wawayina gwabinai ina runuma. Karenai wawayina ina

* **12:39:** Mat 16:4; Mak 8:12 * **12:40:** Jon 1:17 * **12:41:** Jon 3:5
* **12:42:** 1Kgs 10:1-10; 2Chr 9:1-12

yawasa ibero. Ma peyarisi ina runuma na ina yawasa ina bero kirakai. Ma nakanani ina tupuwa weni kintina kawakiikiimi kurimi.”

*Yesu ina maduwa ma titina yoghoyogho.
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

⁴⁶ Yesu patana da ivivi sisiya koroto kurisi ma ina maduwa ma titina yoghoyogho inekiibau da kawakawarai imiiri ma i kayowana da Yesu kurina iti sisiya. ⁴⁷ Wawaya sago Yesu ivonei bo, “Am maduwa ma titim yoghoyogho matarai ekoyakoy-aghim, i kayowana da iti sisiya kurim.” ⁴⁸ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Aku maduwa na iyai? Ma titiku yoghoyogho na iyavo?” ⁴⁹ Ma ituparorona kana kivikivina kurisi ma ivona bo, “Aku maduwa ma titiku yoghoyogho na vaghina weni, ⁵⁰ iyamna iyavo kava aku Mamai kunumai ina kayowana eberaberi, ti na titiku yoghoyogho ma novunovuku ma aku maduwa mau.”

13

*Pei vonina miibiina.
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)*

¹ Marana sago Yesu numa ikiibutawei ma inae ku toka da baranai imakiipika da iti beyebeyena. ² Ma wawaya peyarisi Yesu kurina iriyei ma koroto irakata sasara da Yesu ku waka igeru ma tepanai imakai. Ma wawaya kikirai imiimiiri.* ³ Ma sisiya peyarisi miibiyai ivonesi. Ivona bo, “Wawaya sago ikiibau pei vonina kubiine. ⁴ Ma pei ivivi busagha da viya ketiyai iririgha ma kiu

* **13:2:** Luk 5:1-3

ipisi da ikam yavui. ⁵ Ma viya ku tano waki-wakimina iririgha, ma kana tano ke ghamana. Ma yaghiyaghinai ituwepa. Ma kana tano tetepakina kubiine, ⁶ madegha irarana da nani peina kudubina isivisivi ma ikaragavovori, iyamna ram-ramsi kegha. ⁷ Ma pei viya iyiyo ku kamosi iririgha na yavata igogo ma iyiyo nani peina ipanigudagudai. ⁸ Ma pei viya ku tano biibiina iririgha ma igogo da sago sago duma iuwa bubuna da pei sago na amena 100 ma sago 60 ma sago 30 iterei.” ⁹ Ma Yesu ivonesi bo, “Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi yana bogai.”

Avi kubiine Yesu miibiiyai ivivi beyebeyena.

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Yesu kana kivikivina ipisi kurina ma ivi tarakiiyane bo, “Avi kubiine miibiiyai wawaya kurisi kisisiya?”

¹¹ Ma ivonapotesi bo, “Akova gavugavuna kudubina God ina vikiivavona kamoni avo debei kurimi, ma wawaya viya kurisi na ke ati debei.

¹² Ma iyavo kava akova gwabisiyai, God ku tepana ina terei da ina sasara. Ma iyavo kava akova gisi vaghina gwabisiyai na nani akovina God

ina viitawei.* ¹³ Miibiiyai aisisiya kurisi, iyamna ina kitai ma ke inakovi, ini yanei ma ke notana ina viini. ¹⁴ Weni wawayisi kamosiyai aviyavisina

peroveta Aisaya igirumi na itupuwa. Igiruma bo, “Weni wawayisi ini yana ma ini yana ma akovina ke

ina viini.

Ina kita ma ina kita ma ke ina kitai.

¹⁵ Matasiyai ita kita,

* **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26

bo tinisiyai iti yana,
 ma nuwanuwasi ita votawei,
 na ita miiritavire kuriku ma ati yawasisi.
 Ma kegha da nuwanuwasi igudui,
 ma tinisi itupapotapotai,
 ma matasi itapotapotai.’ ”*

¹⁶ “Ma tami na koti nuwabiibai, iyamna God ivi biibiinimi da matamiyai kokitakita ma tinimiyai koyana.* ¹⁷ Vonavaghata avonavonemi, ro-rova mara katamaninai peroperoveta ma God ina wawaya maninisi i kayowana da aviyavisina karako kokitakitai ma koyaneini na ita kitai ma iti yanei, ma ke kovokovoghina.”

*Yesu pei vonina miibiina iyamna ivi debei.
 (Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)*

¹⁸ “Kovi yana bubuna da pei miibiina ani debei kurimi da konakova bubuni. ¹⁹ Pei ketiyai iririgha na nakanani ma iyavo kava God varana biibiina ivi yanei ma iyamna ke itakova bubuni. Aviyavisina nuwanuwasi kamonai na Seitan ipisi da inebosi. ²⁰ Ma pei tano wakiwakiminai iririgha na nakanani ma iyavo kava God varana biibiina ivi yanei ma yaghiyaghinai iviini ma ivi nuwabiibiiyei. ²¹ Ma ramramsi ke itoru kirakai, tuna kubiine ke ina miiri mara gurina. Wawaya ini kawapatesi ma ini tupaketowanesi vara biibiina itumaghaneini kubiine na yaghiyaghinai i nota ina peku ma ina voterei. ²² Pei iyiyo ku kamosi iririgha na nakanani ma iyavo kava God varana biibiina ivi yanei ma dobu yawasina inuwapoya kirakiiyei ma mura ikirokirorowei da God

* **13:15:** Isa 6:9-10

* **13:16:** Luk 10:23-24

vonana ipanigudagudai ma amena gwabisiyai kegha. ²³ Ma pei viya ku tano biibiina iririgha na nakanani ma iyavo kava God varana biibiina ivi yanei ma iakova bubuni. Tuna nakanani ma pei igogo ighae, iuwa da sago sago duma amena 100, 60 bo 30 iterei.”

Yesu inamona ivi miibe.

²⁴ Yesu bade miiba sago ivi sisiyei kurisi. Ivona bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Tomowa sago whiti peina biibiina ina vao kamoni ivi busagha. ²⁵ Ma didibarai wawaya ikenakena ma kana ghaviya ipisi ma inamona peina vao ku kamona ivi busagha ma inae. ²⁶ Ma pei biibiina igogo ighae ma ivi karei da amena itereterei ma nani kamoni bade inamona igogo ighae.”

²⁷ “Vao badana ina bigabiga inae kurina ma ivonei bo, ‘Bada, pei biibiina kuvoni ma inamona imapatana ipisi da whiti kamoni igogo?’ ”

²⁸ “Ma ivonapotesi bo, ‘Kaku ghaviya iberai.’ ”

“Ma ina bigabiga ivi tarakiyanei bo, ‘Kekayokay-owe da kana ragui bo?’ ”

²⁹ “Ma ivonesi bo, ‘Kegha. Inamona kona ragui na whiti yavata kona kayoragutawei. ³⁰ Kovoterei da inamona yavata ina gogo patapata da kara bori kana mara ina nekiibau. Ma boribori wawayisi ana vonesi da kunona inamona ina ragutawei ma ina bawai ma ina kapuni. Ma muriyai whiti ina borini ma aku ku maghara numana ina tura.’ ”

Pei gisina miibiina.

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹ Yesu miiba sago ivi sisiyei. Ivona bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Tomowa

kii peina iviia da ina vao kamoni ivoni.
³² Tuna peina na gisi korekorena ma kegha da ina rakata da ini kiidagima da vao kamoni pei peyarina ina ghekuyowesi. Ma kiu ina pipisi da ragharaghanai ina towatowei.”

Yist miibiina.
(Luk 13:20-21)

³³ Ma bade miiba sago iterei. Ivonesi bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Wavine sago yist gisi vaghina iviia ma parawa ghamana yavata ivoviravirai ma iterei da kapawina irakata.”

³⁴ Ma Yesu aviyavisina ivivi sisiyei koroto kurisi na miibiyai kava, ke meyani da iti sisiyota.

³⁵ Nakanani ivivi miiba da aviyavisina peroveta igirumi na itupuwa. Igiruma bo, “Miibiyai ani sisiya,

Dobu ayamoni ma nani maranai aku nota ateregavui da mara sago nani notasi miibiyai ani sisiyei kurisi.”*

Yesu inamona miibiina ivi debei.

³⁶ Yesu koroto iverukuyowesi ma irui ku numa kamona. Ma kana kivikivina ipisi kurina ma ivonei bo, “Bada, kade inamona vao kamoni miibiina na kuta vonavibeyekai.”

³⁷ Ma ivonapotesi bo, “Tomowa pei biibiina ivoni na Wawaya Natusi. ³⁸ Ina vao na dobu. Ma pei biibiina na God natunatuna. Inamona na Devil natunatuna. ³⁹ Vao badana kana ghaviya inamona ivoni na Devil. Bori marana na mara damona ma boribori wawayisi na aneya.”

* **13:35:** Psa 78:2

40 “Ikikava inamona ina ragui ma ku keyama karakaratina ina tawei na nakanani mara damonai ina tupuwa. 41 Wawaya Natusi ina aneya ina vonatawesi da ina vikiivavona kamoni berabero wawayisi ma aviyavisina kava eberaberisi da berabero eberaberai na kudubisi ina ragutawesi. 42 Ina tawesi ku keyama karata makamakii nonowina ma nani dobunai ina tutou ma okesi ina vivitarakikitei. 43 Nani murinai wawaya maninisi i Mamai God ina vikiivavona kamoni ina makai na kii kita ina ruyasegana da madegha nakanani. Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi yana bogai.”

Mane gavugavuna miibiina.

44 “God ina vikiivavona na weni nakanani. Mara sago tomowa sago mane ghamana gavugavuna tano kamoni ipanani. Idogo meyei ma nuwabiibiiyai inae ma ina mura kudubina ivi gimarei. Ma manena iviia ma inae da nani tanona igimaratawei da mane gavugavuna ivi rapenei.”

Pel miibiina.

45 “Bade miiba sago weni. God ina vikiivavona nakanani ma tomowa sago pel biibiisi iekwekwai da ita gimara. 46 Sago biibii kirakiina ipanani ma inae da ina mura peyarina ivi gimarei. Ma manena iviia da nani pelna igimaratawei da rapenai.”

Wito miibiina.

47 “Ma miiba sago na God ina vikiivavona nakanani ma wito. Wawaya ivi yoyowi ioru ku okowa ma iyana bogii ma bogiiyai ikonai. 48 Ikona kirakai da wito itupakutukutuvi ma itini da ku kikira. Ma imakiivipikapika ma ivorereghi,

iyana biibiisi ku kode iuwana ma beroberosi ivi tawetaweyana. ⁴⁹ Weni nakanani ina tupuwa mara damonai. Aneya ina nekiibau ma God ina wawaya maninisi kamosiyai na wawaya beroberosi ina viitawesi ⁵⁰ ma ina tawesi ku keyama karata makamakii nonowina. Nani dobunai ina tutou ma okesi ina vivitarakikitei.”

Vonavaghata katamanina ma vonavaghata vuna.

⁵¹ Ma Yesu ivi tarakiiyanesi bo, “Weni miibiisi peyarina koakova bubuni bo kegha?”

Ma kana kivikivini ivona bo, “E, damina kaviini.”

⁵² Ma ivonesi bo, “Meni vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina God ina vikiivavona ku kamona inarui na tuna nakanani ma wawaya ghamana ina mura numa kamonai iti yava bubuni. Ma mura kamonai na buderi katakatamanisi ma bade mura vusi.”

Nasaret damsi Yesu ibarei.
(*Mak 6:1-6; Luk 4:16-30*)

⁵³ Yesu ina miiba sisiyisi ivi kovini ma ivomiiri inae. ⁵⁴ Ina ku kwanatu vaghata inekiibau ma ivi karei da i kiki numanai wawaya ivivi beyebeyesi. Ma wawayisi ivi deyei ma ivona bo, “Weni tomowina na ina nuwagiura meni dobunai ivi-iyi? Ma rewapana imapatana ivi-iyi da bera ghamaghamasi eberaberai? ⁵⁵ Wena takovi, da tuna vonura wawayina natuna, ma ina maduwa na Meri. Titina yoghoyogho na Jemes, Josepa, Saimon ma Judas. ⁵⁶ Ma bade novunovuna gwabitiyai emakamakai. Ma weni berasi na imapatana ivi-iyi?” ⁵⁷ Ma ivonavuvurei. Ma Yesu

ivonesi bo, “Dobu viruwa wawayisi peroveta evovokaravei, ma tuna mani ina dobuwai bo ina numiiyai na kegha.”* ⁵⁸ Tuna kubiine nani dobunai bera ghamaghamasi ke peyarina ita berai, iyamna i vitumaghana kegha.

14

Jon Babataito irabobo.

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Nani maranai Gariri damsai i kiivavo kana vava Herodi ma tuna Jon Babataito iwana ikiiyaraghi. Ma Yesu varana ivi yanei, ² na ina bigabiga wawayisi ivonesi bo, “Nani tomowina na Jon bo? Agunai da rabobowai ivomiiri. Tuna kubiine rewapana gwabinai da bera ghamaghamasi eberaberai.”

³⁻⁴ Jon ina rabobo na weni nakanani itupuwa. Herodi varesina na Piripo ma Piripo kawana na Herodiyasi. Ma Herodi na Piripo kawana ivi tuneboi. Tuna kubiine Jon inae Herodi kurina ma ivonei bo, “Varesim kawana kuravaghi na Moses ina vonaviyoyovana kuvi kiigiiyei.” Weni sisiyina kubiine Herodi, Jon ipaniya ma ku gabura iterei.* ⁵ Ma ina kayowana ghamana da Jon ita kiivunui. Ma ke kovokovoghina, iyamna wawaya peyarisi ivivi tumaghana da Jon na God ina peroveta, tuna kubiine Herodi iyabumanesi.

⁶ Ma Herodi ina tupuwa marana na kam ghamana iterei. Ma Herodiyasi natuna wiwikena koroto maghinosiyai iriku da Herodi nuwanuwana ivii kirakiiyei. ⁷ Tuna kubiine vonakiiyapa bagibagina kurina iterei, ivona bo,

* **13:57:** Jon 4:44 * **14:3-4:** Luk 3:19-20; Lev 18:16, 20:21

“Am kayowana avai, kuna voneku na ana verem.”
⁸ Ma wiwikena ina maduwa ina kayowana ikivini da Herodi ivonapotei bo, “Aku kayowana Jon Babataito gayamina dabira kamoni kunuwani da kuna vereku.”⁹ Ma Herodi ivi nuwapoya kirakai, ma namada ivonakiiyapa da turaturana peyarisi ina sisiya ivi yanei, tuna kubiine ke iti kegha. Ina seri wawayina ivi yonei¹⁰ da ita nae da gabura kamoni Jon iwana ita kiiyaraghi.¹¹ Ikiyaraghi ma Jon gayamina ku dabira iuwani ma ikavararuwei da wiwikena iverei. Ma wiwikena ikavari da ina maduwa iverei.¹² Ma vaghina, Jon kana kivikivina ipisi da tupuwina ikavari inae da idogoi. Muriyai inae da aviyavisina itupuwa na Yesu ivonei.

Yesu wawaya 5 tausan ivi kanisi.

(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

¹³ Yesu ivi yanei da Jon irabobo na koroto ghamana ikuyowesi ma ku waka igeru ma ina kayowana da ina kina kava ita nae ku dobu maki-iwapana. Ma ke kovokovoghina, wawaya sisiya ivi yanei da Yesu wakiiyai inenae na i kwanatu ikiibutawei ma tanowai iverukivini.¹⁴ Yesu iwota na koroto ghamana ikitisi da ivi kamyuyuwesi ma i wawaya gubagubagisi ivi yawasisi.

¹⁵ Ravi ipika na kana kivikivina ipisi ma Yesu ivonei bo, “Madegha ikovi ma wena dobu makii-wapana. Kevonatawesi ina nae ku meygai da ti mani kii vavai ina gimara.”

¹⁶ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kegha, ke ina nae. Tami vavai kona veresi da ina kam.”

¹⁷ Ma kana kivikivina ivona bo, “Ke ruvaru-vana! Parawa miikovi ma iyana ruwa kava weni.”

18 Ma Yesu ivona bo, “Kokavarapiyei kuriku.”
19 Ma nani korotona ivonesi da inamona tepanai imakiipikapika. Ma nani parawisi miikovi ma iyana ruwa iviia ma itepa ku kunuma ma God kurina ivi kiikiwa ma parawa ivogimai. Ma kana kivikivina iveresi da wawaya irereghisi.
20 Vaghina ma, nani korotona kudubina ikam da inunusi. Ikam ikovi ma kana kivikivina kam tutura iyuna da kode ivi 12 ivi tupoi. 21 Ma nani korotona kamonai tomotomowa kava ivi yavisi na 5 tausan. Ma wivine da ededa yoghoyogho na ke iti yavisi.

*Yesu okowa tepanai ibaba.
(Mak 6:45-52; Jon 6:15-21)*

22 Nani murinai Yesu kana kivikivina ivi gerusi ku waka, ivonatawesi da ivi nao ku toka nevana. Idamadamana na bade Yesu koroto ghamana ivonatawesi inae. 23 Korotona inenae ma nipowana kubiine ighae ku koya tepana. Ravi ipika ma patana da ina kina kava imakamakai, 24 ma waka na namada ikiibu kirakai. Ma yanunu maghinosiyai ipipisi ma tovava ghamaghamasi waka irugerugei. 25 Mara tomtom nubakutuvina kamonai, Yesu okowa tepanai ibaba inenae kurisi. 26 Ma kana kivikivina ikitai da wawaya sago okowa tepanai ibababa ma iyabumana kirakai ma ikiirara bo, “Momosika!” 27 Ma Yesu yaghiyaghinai ivonesi bo, “Ke kona yabumana, ami nota evirewapana. Taku.”

28 Ma Pita ivona bo, “Bada, vonavaghata da tam na kevoneku da taku bade okowa tepanai ana baba ana nae kurim.”

²⁹ Ma Yesu ivona bo, “Kepisi.” Vaghina ma Pita waka ikiibutawei ma ivi karei da okowa tepanai ibaba inenae Yesu kurina, ³⁰ ma damina iviia da yanunu ma tovava irakata na iyabumana kirakai. Ivi karei da imonumonu ma ivi kwatu bo, “Bada, kevi viteku!” ³¹ Ma Yesu ivororona, imana ivotani ma itinepai. Ma ivonei bo, “Am nota igisi, avi kubiine ke kuti tumaghaneku?”

³² Ma ivi ruwa igerugeru ku waka na yanunu inuba. ³³ Ma vaghina, kana kivikivina waka tepanai ivokavakavari ma ivona bo, “Vonavaghata, tam God Natuna.”

Yesu Genesaret damsi ivi yawasisi.

(Mak 6:53-56)

³⁴ Toka idamani ku nevana da Genesaretiyai iwota. ³⁵ Ma wawaya nani dobunai ivogiiini da tuna Yesu na sisiya ivi vovonavoneyanei da dobu ine yavui ma i wawaya gubagubagisi ikavaraneyesi Yesu kurina. ³⁶ Ma wawaya ivivi nowi da gubagubagisi kana gara damokikina kava ita votovoni. Ma iyavo kava ivovotovoni na kudubisi iyawasa.

15

Kaekiki mau i vibeyebeyena.

(Mak 7:1-13)

¹ Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya Jerusalem kamonai ipisi Yesu kurina da ivi tarakiiyanei bo, ² “Avi kubiine kam kivikivina kiki katamana ikiigiiyei? Vi imakowa ketana ke ita kivikivina bubuni. Kunona na imasi ita tepokowakowai ma muriyai da ita kam.”

³ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Ma tami, avi kubiine

God ina sisiya bagibagisi kobarei da tami mani ami kiki kokivikivini? ⁴ God ivoneta bo, ‘Ami mamai da ami maduwa kovopepetisi.’ Ma ivona bo, ‘Iyi ina mamai bo ina maduwa ini avaberowesi na kokiivunui.’* ⁵ Ma tami na ami vibeyebeyena na weni nakanani. Tomowa ina maduwa da ina mamai ina vonesi bo, ‘Aku bera ma aku sawara peyarina God kurina asuwara. Tuna kubiine ke ani vitemi.’ ⁶ Weni nakanani koibeyebeyena na God vonana kotatakuputei da ami kiki katamana kokivikivini. ⁷ Tami miiriruwaruwami! Aisaya ivona bubuna, igiruma da God ivona bo,

⁸ ‘Weni wawayisi kawasiyai evonavona da evovokaraviku,
Ma nuwanuwasi inetaweyana,
ke gwabikuwai.

⁹ I vokavakavara na kwebuna.
Nuwatepasiyai evovokavakavariku na
iyamna kegaha.
Ti mani i akova ma i kiki tepanai ibeyebeyena.’**

*Aviyavisina ina berim da kuna dadabu.
(Mak 7:14-23)*

¹⁰ Yesu wawaya ikwaturiyariyesi ma ivonesi bo, “Kovi yana bubuna da akova kona viiya.
¹¹ Aviyavisina kawamuwai kekanikani ma keumumai na ke ina berim da God ku matana tam na dadabum. Ma sisiya berona kawamuwai ina kiibau na tuna ina berim da God ku matana tam na dadabum.”

* 15:4: Exod 20:12, 21:17; Deut 5:16; Lev 20:9 * 15:9: Isa 29:13

12 Muriyai kana kivikivina inae Yesu kurina ma ivonei bo, “Kuakovi bo kegha da nakanani kuvi sisiya na Perisi damsi nuwanuwasi ipughu.”

13 Ma ivonapotesi bo, “Aku Mamai kunumai aviyavisina ke tuna mani imanai ita voni na ere ramramna ina tinaragutawei. 14 Kovoteresi, nani Perisi damsi ke kona notisi, ti na babada matapotapotasi. Wawaya matapotapotana ma kwinana matapotapotana ini nowei na ivi ruwa ku bonagha ina ririgha.”*

15 Ma Pita ivona bo, “Bada, miibiina Perisi damsi kuvonesi na iyamna kuti debei kurikai.”

16 Ma Yesu ivona bo, “Te! Patana da koneghanegha bo? 17 Kade kotakovi da aviyavisina kawatiyai takanikani ma tumumai na ku kamokamota erurui ma muriyai tupuwita ina kiibutawei. 18 Nota berona wawaya nuwanuwana kamonai egheghetawei da kawanai sisiyina ekarakaratawei. Tuna ina berai da God ku matana wawayina na dadabuna.*

19 Wawaya nuwanuwana kamonai nota dadabusi egheghetawei. Kiivunuwa, vipekana wapawapa, ruwavine, rutomowa, yapi, vimamatara bero ma viavabero. 20 Weni berasi kona berai na God matanai tami wawaya dadabumi. Ma imami ke kona tepokowakowai ma kona kam na tuna ke ini dadabumi.”

Wavine sago ina vitumaghana.

(Mak 7:24-30)

21 Yesu nani dobuna ikiibutawei ma inae ku Taya ma Saidon kwantusi. 22 Ma wavine sago

* 15:14: Luk 6:39 * 15:18: Mat 12:34

nani dobunai imakamakai, tuna dobu viruwa wawayina, ina karena na Keinan dobuna. Ma ipisi Yesu kurina ma ikiirara bo, “Bada, tam David Tupurereghina, kevi kamyuyuweku! Natuku wavinena gwabinai kanuma berona irunuma da evovokwarakwa kirakai.” ²³ Ma Yesu ke sago ita vonapotei. Ma kana kivikivina ipisi da Yesu kurina ivi nowi bo, “Kevonatawei ina nae, ekivikivinita ma ekiikiirara kirakai.”

²⁴ Ma Yesu wavinena kurina ivona bo, “Apisi da Israel damsi kava kubiisi. Ti nakanani ma sipu siwasiwanisi.”

²⁵ Ma wavinena ipisi kurina da maghinonai ivi tuwaporeruruwana ma ivonei bo, “Bada, kevi viteku!”

²⁶ Ma ivonapotei bo, “Ke ita biibai da wawaya ededa kii vavai ita viiya ma ita tawei kukou kurisi da ita kani.”

²⁷ Ma wavinena ivona bo, “Vonavaghata Bada, ma kegha da kukou ina mamai ekamkamrigha na evovoterei da ina kukou ekanikani.”

²⁸ Ma Yesu wavinena ivonapotei bo, “Aku wavine, am vitumaghana irakata kirakai! Am kayowana ana berai.” Ma yaghiyaghinai natuna iyawasa.

Yesu wawaya peyarisi ivi yawasisi.

²⁹ Yesu nani dobuna ivoterei da ku Gariri tokana inae. Ma kikirai ibaba inae da ighae ku koya barana ma imakiivipika. ³⁰ Koroto ghamana iriyeyi kurina ma gubagubagisi irutinaneyesi. Digadigasi, matapotapotasi, kawapotapotasi ma kii gubaga bogii ma bogiiyai. Yesu maghinonai ivi makiinisi da ivi yawasisi. ³¹ Ma wawaya peyarisi ivi deye kirakiiyeyi da kawapotapotasi ivivi sisiya,

digadigasi ibababa, ma matapotapotasi ikitakita. Ma Israel i God ivi ghegheni.

*Yesu wawaya 4 tausan ivi kanisi.
(Mak 8:1-10)*

³² Yesu kana kivikivina ikwaturiyariyesi ma ivonesi bo, “Weni wawayisi aikamyuyuwesi, iyamna mara aroba yavata tamakamakai ma kii vavai kegha. Ke ata kayokayowei da ere vitonarisani ana vonatawesi da ketiyai ina kayoparoro.”

³³ Ma kana kivikivina ivonei bo, “Wena dobu makiwapana. Vavai imapatana tapanani da koroto ghamana tikanisi?”

³⁴ Ma Yesu ivi tarakiiyanesi bo, “Parawa viya gwabimiyai?”

Ma ivonapotei bo, “Parawa miikovimaruwa ma iyana ruwa kikei.”

³⁵ Ma Yesu, koroto ghamana ivonesi da tanowai imakai. ³⁶ Ma parawa da iyana iviyya ma God ivi kiikiwei. Ivogimagimai ma kana kivikivina iveresi da irereghi wawaya kurisi. ³⁷ Ma peyarisi ikam da inunusi. Ikam ikovi ma murinai kana kivikivina kamtutura iyuna da kode miikovimaruwa ivi tupoi. ³⁸ Nani korotona kamonai na totomowa kava ivi yavisi na ivi 4 tausan ma bade wivine ma ededa yoghoyogho yavata ikam. ³⁹ Ma vaghina, korotona ivonatawesi inenae na Yesu ku waka igeru da idamana ku Magadan dobuna.

16

*Wawaya matakira ikayokayowei.
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)*

1 Perisi ma Sadusi damsı ipisi Yesu kurina ma ivi kaetina da matakira ghamana ita berai da ita kitai.*

2 Ma ivonesi bo, “Ravi ina pika ma mara ina ruwabai na kona vona bo, ‘Maram na mara biibiina.’” 3 Ma mara boiboiyai mara ina gigiri ma muriyai ina kwavui na kona vona bo, ‘Garewa ina katuna.’ Koakovi ikikava matakira kunumai kona kitai na kona vona da mara biibiina bo mara berona. Ma karako na matakira ghamaghamasi etuputupuwa, idebei da God ina Vivinevine Wawayina inekiibau ma avi kubiine ke akovina kota viiviiya? 4 Weni kimtina na God ke koti tumaghaneı ma kawakiikiimi, ma ami kayowana da matakira ghamana kota kitai, bo? Kegha, ke ani beyemi, ma peroveta Jona aviyavisina ipanani na tuna matakirina kava kona kitai.” Ma Yesu ivoteresi ma inae.

Perisi ma Sadusi damsı i yist.

(Mak 8:14-21)

5 Toka idamani na Yesu kana kivikivina nuwanuwasi iwapa da parawa ke ita viini. 6 Ma Yesu ivonesi bo, “Kokitaruvimi! Perisi ma Sadusi damsı i yist kokitaruvai.”* 7 Ma kana kivikivina ti mani kavakava inipusi, ivona bo, “Mikeda parawa ke kata viini, tuna kubiine nakanani ivoneta.”

8 Ma Yesu iakovi aviyavisina ivivi sisiyei ma ivi tarakiiyanesi bo, “Tami ami vitumaghana igisi ghagha. Parawa ke kota viini na tuna kosisiyei, bo? 9 Tami kotakovi da taku iyai. Konotanotai

* 16:1: Mat 12:38; Luk 11:16 * 16:6: Luk 12:1

bo kegha da parawa miikovi kava ma tomotomowa ivi 5 tausan avi kanisi? Ma kamtutura na kodesi viya koviini?*

¹⁰ Ma bade parawa miikovimaruwa kava na tomotomowa ivi 4 tausan avi kanisi. Ma kamtutura koyuna na kode viya kovi tupoi?*

¹¹ Avi kubiine ke kotakovi da taku ke parawa ata vivisisiyei? Ma ana vona meyemi da Perisi ma Sadusi damsii i yist kokitaruvai.”

¹² Ma wekarakava kana kivikivina akovina iviia da ke parawa kana yist ita vivisisiyei ma Perisi ma Sadusi damsii i vibeyebeyena viviberona na tuna ivivi sisiyei.

Pita ivi mamatara da Yesu na God ina Vivinevine Wawayina.

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ Yesu kana kivikivina yavata inae ku kwanatu sago kana vava Sisariya Pilipai. Ma kana kivikivina ivi tarakiiyanesi bo, “Kovoneku, wawaya enotanotai da taku Wawaya Natusi na iyai?”

¹⁴ Ma ivonapotei bo, “Viya evonavona da tam Jon Babataito, ma viya evonavona da tam na peroveta Elaidiya, ma viya evonavona da tam Jerimaya bo peroveta sago.”*

¹⁵ Ma ivi tarakiiyanesi bo, “Ma tami, konotanotai da taku na iyai?”

¹⁶ Ma Saimon Pita ivonapotei bo, “Tam na God ina Vivinevine Wawayina. Tam na God Yawayawana Natuna.”*

* **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38 * **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:68-69

17 Ma Yesu ivonapotei bo, “Saimon, Jona natuna, God ivi biibiinim. Aku Mamai kunumai nani notana iverem, ke wawayota gwabisiyai kuta viiya. 18 Saimon, avonavonem da kam vava vuna na Pita (Pita iyamna na ‘wakima’). Ma weni wakimina tepanai aku ekalesiya ana yamoni. Ma rabobo ina rewapana ke kovokovoghina da ina ghegavovori. 19 Pita, tam matuketa kana koyakoyagha God ina vikiivavona kamonai ma rewapana avereverem da aviyavisina dobuwai kuna gudui na bade God ku murim ina miiri da kunumai ina gudui. Ma aviyavisina dobuwai kuni vaghinei na bade God ku murim ina miiri da kunumai ini vaghinei.”* 20 Ma Yesu ivonatanisi da wawayaya kurisi ke iti mamatara da tuna na God ina Vivinevine Wawayina.

*Yesu ina rabobo ivi mamatarei.
(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)*

21 Nani maranai Yesu ivi karei da kana kivikivina ivonavonaveresi da aviyavisina ina tupuwa kurina. Ivona bo, “God ina kayowana da ana nae ku Jerusalem da Jiu damsi i babada ma taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ina berai da ani kamaghi kirakiyei. Ma ini raboboku ma mara viarobina kamonai rabobowai ana vomiiiri.” 22 Ma Pita, Yesu itinaviviri ku ririna ma iyeghai bo, “Kegha, Bada! Ke nakanani ina tupuwa kurim!”

23 Ma Yesu imiiritavire ma Pita ivonapotei bo, “Seitan, kenetaweyana! Kiketagudugudu! Nani notana na ke God ita verem, tam dobu notana kenotanotai.”

* **16:19:** Mat 18:18; Jon 20:23

24 Muriyai Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Iyi tam kekayokayoweï da kuna kiviniku na kevere meyem, am korosi kekavari ma kekiviniku.* 25 Tam iyai am yawasa kuna nuwaghanei na kuni wapai. Ma tam iyai am yawasa kuna nuwatawei taku kubiiku na yawasa makamakii nonowina kona panani.* 26 Dobu kana mura kudubina kuta viiya ma kanumim kuti wapai na am mura ke sago iti vitem da yawasa kuta panani bo kanumim kuta vii meyei. 27 Ma mara sago taku Wawaya Natusi aku Mamai kana kadara kamonai ana pisi, ma aneya vovokaravisi yavata. Nani maranai wawaya kudubisi i bera ana ruvai ma ani miiyesi bo kii kovogha ana veresi.* 28 Vonavaghata avonavonemi, wawaya viya kamotiyai taku Wawaya Natusi aku vikiivavona kona kitai ma muriyai da kona rabobo.”

17

Yesu kitana ivire.

(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Mara miikovimasago murinai Yesu kana kivikivina aroba irutinisi, ti na Pita, Jemes ma Jon, tuna Jemes tina kikei. Koya ghamana igheni ma nani dobunai ti mani kava imakai.* 2 Ma kana kivikivina ikitaitai ma Yesu kana kita ivire. Maghighina iruyasegana da madegha nakanani ma kana gara poipoi kirakiina. 3 Ke mara gurina ma ivi aroba ikitai da Moses ma Elaidiya irumatara da Yesu yavata ivivi sisiya.

* 16:24: Mat 10:38; Luk 14:27 * 16:25: Mat 10:39; Luk 17:33;

Jon 12:25 * 16:27: Mat 25:31; Psa 62:12; Rom 2:6 * 17:1: 2Pit 1:17-18

⁴ Ma Pita, Yesu kurina ivona bo, “Bada, ibiibii kirakai da tota weni! Kuna kayowei na yobe aroba ana yamoni. Sago tam, sago Moses, ma sago Elaidiya.”

⁵ Ivivi sisiya kamoni na kwavu ere yaseganina inekiibau da isovomumusi. Ma gamo kwavu kamoni ivona bo, “Wena natuku, tuna nuwanuwaku ma ainuwabiibiyei. Ina sisiya kovi yana bogai.”*

⁶ Maranai kana kivikivina gamo ivi yanei na iyabumana kirakai da itawotesi ku dowo ma maghighisi ikiigavugavui. ⁷ Ma Yesu ipisi kurisi da ivotovonisi. Ma ivonesi bo, “Kovomiiri, ke kona yabumana.” ⁸ Itepa ma ita kita na Yesu ina kina kava ikitai.

⁹ Koya tepanai iororu na Yesu sisiya bagibaginai ivonatanisi bo, “Matakirisi kokitai na ke koni sisiyei. Taku Wawaya Natusi rabobowai ana vomiri ma nani murinai wawaya kurisi koni mamatara.”

¹⁰ Kana kivikivina Yesu ivi tarakiiyanei bo, “Avi kubiine vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi mara nonowa evonavona da Elaidiya ini nao ina vovira ku dobu ma murinai na God ina Vivinevine Wawayina ina nekiibau?”* ¹¹ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Vonavaghata da Elaidiya iti nao ma bera peyarina ita vovunaghi. ¹² Ma ana vonemi da Elaidiya namada inekiibau ma wawaya iveyiyei ma ivi kayotiranei. Ma bade nakanani taku Wawaya Natusi ini kayotiraneku da

* **17:5:** Gen 22:2; Deut 18:15; Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 3:17, 12:18; Mak 1:11; Luk 3:22 * **17:10:** Mal 4:5

ani kamaghi kirakiiyei.”* ¹³ Nani maranai kana kivikivina inotapanani da tuna Jon Babataito ivivi sisiyei.

Yesu kanuma berona tomowa kikei gwabinai ikwavini.

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)

¹⁴ Yesu kana kivikivina ivi aroba yavata koyiyai iororu na koroto ghamana ipananisi ivivi koyakoyagha. Ma tomowa sago ipisi Yesu kurina ma maghinonai ivi tuwaporeruruwana ma ivi nowi bo, ¹⁵ “Bada, natuku kevi kamyuyuwei. Eparoparoro ma evovokwarakwara kirakai. Mara ipeyari epekupeku ku keyama karakaratina ma ku okowa. ¹⁶ Arutinapiyei kam kivikivina kurisi ma ke ruvaruvana da iti yawasi.”

¹⁷ Ma Yesu ivonesi bo, “Weni kimtina na kawaki-ikiimi. Mara iguri ghagha yavata tamakamakai ma patana da ami vitumaghana kegha! Vaghina, tomowa kikei korutinapiyei kuriku.” ¹⁸ Ma Yesu kanuma berona iyeghai da tomowa kikei iki-ibutawei ma yaghiyaghinai iyawasa.

¹⁹ Nani murinai kana kivikivina inae Yesu kurina ma gavunai ivi tarakiiyanei bo, “Avi ku-biine tokai ke ruvaruvana da kanuma berona kata kwavinakiibuwei?”

²⁰ Ma ivonapotesi bo, “Iyamna ami vitumaghana igisi kirakai. Vonavaghata avonavonemi, mikedda ami vitumaghana ita rakata da nakanani ma pei gisi korekorena na kovokovoghina da koya kota vonei bo, ‘Noke kenae’ ma vaghina ita nae. Koni tumaghana na

* **17:12:** Mat 11:14

kovokovoghimi da bera kudubina kona berai.”

21 (-)*

Yesu ina rabobo ivi sisiya meyei.

(Mak 9:30-32; Luk 9:43b-45)

22 Yesu kana kivikivina yavata Gariri kamonai ivi sagosi ma ivonesi bo, “Tomowa sago taku Wawaya Natusi ini wawaneku da kaku ghaviya ku imasi ina tereku. 23 Ma ini raboboku ma mara viarobina kamonai God ina berai da rabobowai ana vomiiiri.” Nakanani ivi sisiya na kana kivikivina ivi nuwapoya kirakai.

Yesu Numa Taparoro kana teks ivi miiyei.

24 Yesu kana kivikivina yavata irui ku Kapeniyam kwanatuna. Ma teks yuyuna damsi ipisi Pita kurina ma ivi tarakiyane bo, “Ami Bada Taparoro Numana kana teks ini miiyei bo kegha?”*

25 Ma Pita ivonapotesi bo, “E, ini miiyei.”

Pita irui ku numā kamona da Yesu kurina iti sisiya ma Yesu ivi nao, ivona bo, “Saimon, am nota avai? Kiikiivavo na meni wawayisi gwabisiyai teks ina yuna, natunatusi gwabisiyai bo wawayota gwabisiyai?”

26 Pita ivonapotei bo, “Wawayota gwabisiyai.”

Ma Yesu ivona bo, “Tuna kubiine kiikiivavo natunatusi na teks ke ini miiyei. 27 Ma kegha da ke ata kayokayowei da weni damsi nuwanuwasi ina pughu. Tuna kubiine kenae ku toka ma am

* **17:21:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 21 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igrumi: ‘Kanuma berona weni kanumina nakanani na kona nipowana kirakai God kurina da kona kwavini.’ Mat 21:21; Mak 11:23; 1Kor 13:2 kekitai. * **17:24:** Exod 30:13, 38:26

kiimo ketawei. Meni iyanina kuni nao kuna tini na kawana kevoaghae da kamonai silva riririghina† kuna panani. Ma tuna na ruvaruvana da tam ma taku kubiita ita teks kuni miyei.”

18

Iyi ini wawayaghama God ina vikiivavona kamonai?

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ Nani maranai Yesu kana kivikivina ipisi kurina ma ivi tarakiyane bo, “God ina vikiivavona kamonai na iyi ini wawayaghama?”*

² Ma Yesu wawaya kikei sago ikwatui ipisi da kamosiya imiiri. ³ Ma ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, ke kona tereoruwe meyemi da tami nakanani ma ededa yoghoyogho na ke kovokovoghina kona rui God ina ku vikiivavona.*

⁴ Tam iyai kuna tereoruwe meyem da weni wawaya kikina nakanani na God ina vikiivavona kamonai tam kuna ghe kirakai.”

⁵ “Ma iyavo kava taku notakuwai wawaya kikei kona tinariyai na ke tuna kava ma taku yavata kotitinaryeku.”

Ruyagha.

(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶ “Ma iyavo kava ina berai da wawaya kikei ina vitumaghana ina voterei na kovogha bero kirakiina ina viiya. Ita biibai da iwanai wakima ghamana ita kuni ma ita tawei ku bogapu da

† **17:27:** Silva riririghina kana vava *drachma* bo *shekel*, ma tomowa ina bagibagi kupom na kana miya. * **18:1:** Luk 22:24

* **18:3:** Mak 10:15; Luk 18:17

ituma dodo. ⁷ Wawaya dobuwai, koti nuwapoya kirakai iyamna ruyagha ipeyari ina berai da wawaya vitumaghana ina voterei. Nakanani mara nonowa ruyagha tapanapanani. Ma iyai kwinana ina ruyaghai da ina peku na tuna kana kovogha ina rakata kirakai.”

⁸ “Mikeda imam bo kaem ina berim da berabero kuna berai na kekiiyaraghatawei. Ibiibai da imam bo kaem nevana kava ma yawasa makamakai nonowina kuna panani. Ma ibero kirakai da imam bo kaem ruwa ma ku keyama karata makamakii nonowina ina tawem.* ⁹ Bo matam ina berim da kuna peku na matam kemuitawei. Ibiibai da matam nevana kava ma yawasa makamakai nonowina kuna panani. Ma ibero kirakai da matam ruwa ma ku keyama karata makamakii nonowina ina tawem.”* *

Sipu isiwana miibiina.

(Luk 15:3-7)

¹⁰ “Kokitaruvimi da weni ededa yoghoyoghosi ke kona kitaoruwesi. Avonavonemi da i aneya kunumai mara nonowa aku Mamai God maghiononai emiimiiri.” ¹¹ (-)†

¹² “Mara sago tomowa ina sipu ivi 100 ma sago ita siwana na ami nota ikikava? Aviyavisina ita berai? Ina sipu ivi 99 warereyayi ita kuyowesi

* **18:8:** Mat 5:30 * **18:9:** Yesu ke ita vonavona da imata bo kaeta kata boritawei bo matata kata muitawei. Ivi miiba da berabero ita yawasa kamonai katinimayeji ma kata votere tuwanonowi.

* **18:9:** Mat 5:29 † **18:11:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 11 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Taku, Wawaya Natusi apisi da wawaya siwasiwani ati yawasisi.’

da ita kamkam ma ita nae da siwasiwanina itekwai. ¹³ Nani sipuna sago kava ita panani na avonavonemi da iti nuwabiibii kirakiiyei, ke nakanani ma ivi 99. ¹⁴ Bade nakanani ami Mamai kunumai ke ita kayokayowei da wawaya kikei sago ina siwana.”

Varesim ina berabero.

¹⁵ “Keresiyana varesim berabero ina berai kurim na kenae kurina ma kevonei da iberaberoi. Kebera gavui da ami viruwa kava koni sisiyei. Ini yanem na nuwanuwana kuna tinavirai da koni vonapoteyana.* ¹⁶ Ma am sisiya ke ini yanei na bade vimamatara wawayisi sago bo ruwa kuna rutinisi da yavata kona vovira da kona vona meyei. Nakanani kona berai da giruma katamana kona nunuri. Igiruma bo, ‘Wawaya ruwa bo aroba wawaya ini wavui, ke sago kava.’* ¹⁷ Patana da ke ini yanemi na korutini da ekalesiya yavata kovi dughuwei ma ina berabero kudubina kovi debei kurisi. Ma tuna ekalesiya ke ini yanesi ma ina berabero ke ininimayeie na vaghina, kobarei da ke kamomiyai ina makai. Koberai da tuna nakanani ma ke vitumaghana wawayina bo teks yuyuna wawayina yapiyapina.”

Vonatana ma vivaghina.

¹⁸ “Vonavaghata avonavonemi, aviyavisina dobuwai kona gudui na bade God kunumai ina gudui. Ma aviyavisina dobuwai koni vaghineie na bade God kunumai ini vaghineie.* ¹⁹ Ma bade ana vona meyemi. Keresiyana varesim yavata

* **18:15:** Luk 17:3 * **18:16:** Deut 19:15 * **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23

ami viruwa dobuwai aviyavisina koni vaghinei na ami nota koni sagoi ma kona nipowana na aku Mamai kunumai ami kayowana ina berai kubiimi, ²⁰ iyamna maranai wawaya ruwa bo aroba avakuwai ini sagosi na taku yavata nani kamonai.”

Notataweyana miibiina.

(Luk 17:3-4)

²¹ Pita imiiririya Yesu kurina ma ivi tarakiiyana bo, “Bada, varesiku berona ina beraberau kuriku na mara viya ana notatawei? Mara miikovimaruwa bo?”*

²² Ma Yesu ivonapotei bo, “Avonavonem da ke mara miikovimaruwa kava, kegha da mara peyarina ma mara nonowa kuna beraberau,† * ²³ iyamna God ina vikiivavona na weni miibiina nakanani. Mara sago kiivavo sago imakamakai ma nuwanuwana ivivi tetei da ina bigabiga wawayisi kii tupi ita ruvai da ita gudui. ²⁴ Ivi karei ma wawaya ina bigabiga sago irutinapiyei, kana tupi irakata kirakai. § ²⁵ Nani bigabiga wawayina ke ruvaruvana da kana tupi ghamanakina ita gudui. Tuna kubiine kiivavo ina bigabiga viya kurisi ivonakiiyaragha da wawayina, kawana ma natunatuna iti gimaresi da iti sleiv ma bade ina sawara yavata kudubina iti gimarei da nani tupina ita gudui.”

²⁶ “Ma bigabiga wawayina itawotei ku tano ma manawinai isasa da kiivavo ku maghinona. Ma

* **18:21:** Luk 17:3-4 † **18:22:** Grik igiruma da mara 77 bo mara 70 x 7 kwinam ina berabero kuna notatawei. * **18:22:** Gen 4:24

§ **18:24:** Grik gamonai kana tupi ghamana na ‘10 tausan talent.’

ivi nowi bo, ‘Kevi kamyuyuweku ma karakava kaku tupi peyarina ani miiyei.’ ²⁷ Vaghina ma, kiivavo ivi kamyuyuwei ma kana tupi inotatawei ma ivotawei da inae.”

²⁸ “Nani bigabiga wawayina ikiibau inenae na bigabiga kwinana ipanani. Tuna gwabinai kana tupi gisina imakamakai.** Tuna kubiine kaiyona ikimopotai ma ikiirara bo, ‘Kam tupi gwabikuwai kegudui!’ ”

²⁹ “Ma kwinana maghinonai itawotei ku tano ma ivi nowi bo, ‘Kevi kamyuyuweku ma karakava kaku tupi peyarina ani miiyei.’ ”

³⁰ “Ma ibara, ke iti kamyuyuwei da ku gabura itawanaoruwei ma nani dobunai ita makamakai da kana tupi iti miiya yavui. ³¹ Bigabiga turaturasi weni berana ikitai ma ivi nuwapoya kirakai. Inae kiivavo kurina ma aviyavisina peyarina itupuwa na ivi debei.”

³² “Ma kiivavo nani bigabiga wawayina ikwauti da irui kurina. Ma ivonei bo, ‘Tam bigabiga berom! Kuvonavikamyuyuwa kuriku na kam tupi ghamanakina ma anotatawei. ³³ Ikikava avi kamyuyuwem na nakanani bigabiga kwinam kuti kamyuyuwei.’ ³⁴ Ma kiivavo nuwanuwana ipughu kirakai da ivonatawei ku gabura. Ma nani kamonai ina vowavowa kirakiiyei ina nene da kana tupi kudubina ini miiya yavui na ina kiibau.”

³⁵ “Ma aku Mamai kunumai nakanani ina berai kurimi maranai tami ke nuwanuwami kudubinai varevaresimi i berabero kona notatawei.”

** **18:28:** Grik gamonai kana tupi gisina na ‘100 denariyas.’

19

Vikiitawetaweyana sisiyina.

(Mak 10:1-12)

¹ Yesu ina sisiya ivi kovini na Gariri dobuna ikuyowei ma inae ku Judiya dobuna da Judan okowina idamani. ² Ma koroto ghamana ikivikivina yawarei, ma Yesu gubagubagisi nani dobunai ivivi yawasisi.

³ Ma Perisi damsi inae kurina da ivivi kaetina. Ivi tarakiiyanei bo, “Vonaviyoyovana kamona kade vivaghina emakamakai bo kegha da tomowa tuna mani ina kayowanai kawana yavata ini kiitawetaweyana?”

⁴ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Moses ina giruma namada kovi yavi da dobu karenai God ‘wawaya iyamonisi da tomowa ma wavine.’” ⁵ Ma God ivona bo, ‘Tuna kubiine tomowa ina mamai ma ina maduwa ina kuyowesi da kawana yavata ini kiikapu da sago.’” ⁶ Ivi ruwa ini kiikapu da sago, ke ruwa, iyamna God iberai da tomowa ma wavine isagosi, tuna kubiine wawaya ke ini bogebogesi.”

⁷ Perisi damsi ivi tarakiiyanei bo, “Avi kubiine Moses igiruma da, ‘Maranai tomowa kawana ina barei na kana bera weni nakanani. Vikiitawetaweyana sisiyina ina girumi da wavinena ina verei. Ma ina vonatawei da ina nae.’”*

⁸ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Ami vikawakiikai irakata, tuna kubiine Moses vivaghina iveremi da kakawami yavata koti kiitawetaweyana. Ma dobu karenai God ke nakanani ita terei.

* **19:4:** Gen 1:27, 5:2 * **19:5:** Gen 2:24 * **19:7:** Deut 24:1-4;

⁹ Avonavonemi da meni tomowina kawana yavata ini kiitawetaweyana ma wavine sago ina ravaghi, tuna na berabero iberai. Ma bera sago kava kubiine ani vaghinei da tomowa kawana yavata ini kiitawetaweyana. Mikeda ina vopanani da kawana tomowa sago yavata ipekana wapawapa na vaghina, ina barei da ini bogebogesi.”*

¹⁰ Ma kana kivikivina ivi 12 ivonei bo, “Mikeda tomowa da wavine weni nakanani ita makamakai na ibiibai da wawaya ke meyani ita tavine.”

¹¹ Ma Yesu ivonapotesi bo, “God vibeyebeyena sago iterei da wawaya voviyavisi kava ke meyani ina tavine, ma tuna na ke wawaya peyarisi kubiisi. ¹² Bera bogii ma bogiyyai emakamakai da wawaya ke ina tavine. Viya itupuwesi da igisi kegha ma ke ruvaruvana da iti pekana. Ma viya igisi iyuna da ke ruvaruvana da iti pekana. Ma wawaya viya God ina vikiivavona kubiine na vonakiiyapa bagibagina ina terei da ke ini pekana. Iyavo kava God ivinesi da ke ina tavine na weni vibeyebeyena ita kivini. Ma kegha na kegha.”

*Yesu ededa yoghoyogho ivi biibiinisi.
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

¹³ Ma wawaya viya ededa yoghoyogho iruti-napiyesi Yesu kurina da imana ku tepasi ita terei ma ita nipowana kubiisi. Ma kana kivikivina wawayisi iyeghisi. ¹⁴ Ma Yesu ivonesi bo, “Ededa yoghoyogho kovoteresi da ina pisi kuriku, ke

* **19:9:** Mat 5:32; 1Kor 7:10-11

kona tarapaparisi. Wawaya weni ededa yoghoyoghosi nakanani na God ina vikiivavona rape-siyai.”¹⁵ Vaghina ma, imana ku gayamisi iterei da ivi biibiinisi ma inekuyowesi.

*Mura tomowina yaragina.
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

¹⁶ Tomowa sago yaragina ipisi Yesu kurina ma ivi tarakiiyanei bo, “Bada, avi berana biibiina ana berai da yawasa makamakii nonowina ana viiya?”

¹⁷ Ma Yesu ivonapotei bo, “Avi kubiine bera biibiisi kitarakiiyanei? God ina kina kava na biibiina. Ina sisiya bagibagisi kevotekatekei da yawasa makamakii nonowina kuna panani.”

¹⁸ Ma ivi tarakiiyanei bo, “Meni sisiyisi bagibagisi kava?”*

Ma Yesu ivonapotei bo, “Ke kuna kiivunuwa, ke kuni pekana wapawapa, ke kuna yapi, ke kuni mamatara bero,¹⁹ am mamai da am maduwa kevopepetisi, ma ikikava tam mani kinuwaviina meyem, nakanani kwinam nuwanuwana keviya.”*

²⁰ Ma yaragina ivonapotei bo, “Weni sisiyisi bagibagisi peyarina avovotekatekei. Ma aviyavisina ku tepana ata berai?”

²¹ Ma Yesu ivonei bo, “Viwawaya kiimatana kuna kayowei na kenae, am mura kudubina kevi gimarei ma manena na wawaya moyamoyakisi keveresi. Ma God mura

* **19:18:** Exod 20:13-16; Deut 5:17-20
Deut 5:16; Lev 19:18

* **19:19:** Exod 20:12;

makamakii nonowina kunumai ina verem. Tuna kuna berai, ma muriyai kuna pisi da kuna kiviniku.”

²² Ma yaragina weni sisiyina ivi yanei na ere nuwapoyina inae, iyamna tuna wawayina ina mura irakata kirakai.

²³ Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi. Ipiropiro kirakai da mura wawayina God ina ku vikiivavona ina rui. ²⁴ Avonavona meyemi, ipiropiro da kamel unubu bonaghina itonagha, ma bade ipiropiro kirakai da mura wawayina God ina vikiivavona ku kamona ita rui.”

²⁵ Kana kivikivina ina sisiya ivi yanei da inota kavakavai ma ivonei bo, “Nakanani na iyavo kava yawasa makamakii nonowina ina panani?”

²⁶ Ma Yesu ikitakunukunusi ma ivonesi bo, “Aviyavisina ipiropiro kirakai da wawayi ke kovokovoghina ita berai na God kurina na itekateka kirakai.”

²⁷ Ma Pita ivona bo, “Ma tokai na ikikava? Akii bera kudubina kavoterei da kakivikivininim.”

²⁸ Ma Yesu ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, mara epipisi da taku Wawayi Natusi na kiiivavo kana gawara kadakadarina ana makai. Ma tuna maranai tami bade ami kiiivavo gawarisi ivi 12 kona viiya da kona makiivipika ma Israel kii dam ivi 12 koni tupaviresi.* ²⁹ Ma iyavo kava taku kubiiku

i numa bo varevaresisi, novunovusi, i mamai, i maduwa, natunatusi bo i tano ikuyowesi na God vibiibiina ina veresi ma ku tepana ina vivikiitatanei. Ma bade yawasa makamakii nonowina ina veresi.

³⁰ Ma wawayi viya wekarakava inao na karakava

* **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30

ini muri. Ma wawaya viya wekarakava imuri na ini nao.”*

20

Bigabiga vao kamona miibiina.

¹ Yesu ivonesi bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Mara sago boiboiyai na vao badana ina numa ikiibutawei inae da bigabiga ita viinisi da ina vao kamona ita biga. ² Ivonesi da ita wayowa kupom na wawaya sago sago duma silva riririghina.*

³ “Madegha ighepaka ma vao badana mara viruwina ikiibau ma vigimagimara gawarinai ikita da tomotomowa viya ivivi miiriyana, i biga kegha. ⁴ Ma ivonesi bo, ‘Tami bade konae da aku vao kamona kona biga ma ani miya bubunimi.’ ⁵ Vaghina ma, tomotomowisi inae.”

“Ma vao badana na madegha punai ma ravi madeghinai na bade berana sago iberai. ⁶ Ma raviyai ivovirame ku vigimagimara gawarina ma ikita da wawaya viya patana da ivivi miiriyana. Ma ivonesi bo, ‘Avi kubiine koimiiriwapeyana? Iyamna kegha.’ ”

⁷ “Ma ivonapotei bo, ‘Ke sago wawaya ita kayowekai da kubiine kata biga.’ ”

“Ma vao badana ivonesi bo, ‘Vaghina, tami bade konae da aku vao kamona kona biga.’ ”

⁸ “Madegha ita kamkovoghi ma vao badana ina vao kana koyakoyagha ivonei bo, ‘Bigabiga

* **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:2:** Nani silva riririghina na kana vava denariyas. sago iti miyesi. Ivi vaghinei ma damsivonatawesi inae ina ku vao.”

wawayisi kekwatusi da kuni miiyesi. Ma iyavo kava raviyai biga ivi karei na ini nao. Ma iyavo kava mara boiboyai biga ivi karei, ti damsi na ini muri kuni miiyesi.’ ”*

⁹ “Wawaya raviyai biga ivi karei na sago sago duma silva riririghina sago ivi miiyesi, tuna nakanani ma biga ku pom miiyanina. ¹⁰ Vaghina ma, iyavo kava mara boiboyai biga ivi karei ipisi da iti miiyesi na inotai da kii miiya ita rakata. Ma kegha, peyarisi kii miiya na silva riririghina sago. ¹¹ I miiya iyuna ma vigamowana ivi karei vao badana kurina. ¹² Ivonei bo, ‘Nokoni damsi ivi muri ipisi ma tokai na biga ghamana kabera kupomei, madegha iraranikai. Ma kubera da kii miiya ma kakii miiya na sago.’ ”

¹³ “Ma vao badana i wawaya sago ivonapotei bo, ‘Aku tomo, ke ata bera beroi kurim. Kuvi vaghinei da silva riririghina sago kava ati miiyem. ¹⁴ Vaghina, am miiya kuviiya ikovi ma kenae. Aku kayowanai na tam ikikava avi miiyem na bade nakanani nokoni tomowina avi miiyei, tuna muriyai vaghata ipisi. ¹⁵ Aku rewapana emakamakai da taku mani aku mane na aku kayowanai ana berai. Ma aku agabiibai kubiine kunuwakapi bo?’ ”

¹⁶ Ma vaghina, Yesu ina sisiya turina ivonesi bo, “God ina vikiivavona kamonai iyavo kava karako inao na ini muri ma iyavo kava karako imuri na ini nao.”*

* **20:8:** Lev 19:13; Deut 24:15 * **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30

*Yesu ina rabobo ivi sisiya meyei.
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)*

¹⁷ Yesu ivomiiri igheghae ku Jerusalem ma kana kivikivina ivi¹² itinavivirisi ku ririna ma ivonesi bo, ¹⁸ “Tagheghae ku Jerusalem na wawaya sago, taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi kurisi ini wawaneku da taku Wawaya Natusi, ini tupavireku ma ina vonakiyaragha da ana rabobo. ¹⁹ Ina patumiku ma kupuna damsiki ku imasi ina tereku da ini nameku ma ina widiku ma korosiyai ina tuparatuku da ana rabobo. Ma mara viarobina kamoni rabobowai ana vomiri.”

*Jemes ma Jon i maduwa ivi nowi.
(Mak 10:35-45)*

²⁰ Nani murinai Zebedi kawana, natunatuna Jemes ma Jon irutini inae Yesu kurina ma ivi tuwaporeruruwana da iti nowi.

²¹ Ma Yesu ivona bo, “Am kayowana avai?”

Ma ivonapotei bo, “Aku kayowana da kuni vaghinei da maranai kuni kiivavo na natuku sago katagheyamuwai ma sago dugemuwai ina makai.”

²² Ma Yesu ivonapotesi bo, “Ke kotakovi da avi kosisiyei. Tami kovokovoghimi da aku redu kona karapotai, bo?”†

Ma ivi ruwa ivonapotei bo, “Tokai kovokovoghikai.”

²³ Ma Yesu ivonesi bo, “Vonavaghata da aku reduwai konuma. Ma taku aku rewapana kegha

† **20:22:** Yesu imiiba, ivi tarakiyanesi da ti kovokovoghisi bo kegha da ikikava Yesu ini kamaghiyei na nakanani ini kamaghiyei.

da wawaya ata vinesi da iyai katagheyakuwai ma iyai dugekuwai ina makai. Nani gawarisi na aku Mamai ivovunaghi ikovi na kii wawaya namada ivinesi.”

²⁴ Maranai Yesu kana kivikivina imaruwa ivi yanei da Jemes ma Jon nakanani ivi nowi na nuwanuwasi ipughu. ²⁵ Tuna kubiine Yesu ikwatusi ipisi ma ivonesi bo, “Tami koakovi da meni kiikiivavosi ke iti tumaghana na ivi rewapana kirakai, ti na wawaya bagibagisi ma ekayokayotata kirakai.* ²⁶ Ma tami na ke nakanani kona berai. Iyavo kava kamomiyai ekayokayowei da ini wawayaghama na ina tereoruwe meyei da tuna na kudubimi ami bigabiga.* ²⁷ Ma iyavo kava ekayokayowei da ini nao na ini sleiv turaturana kubiisi. ²⁸ Ma taku Wawaya Natusi bade nakanani, ke ata pisi ku dobu da wawaya vitaku ita kavari. Kegha, apisi da wawaya vitasi ata kavari. Ana suwara meyeku da wawaya kii tupi ani miyeyi da berabero kamonai ana votawesi ina kiibau da yawasa ina panani.”

Yesu matapotapotasi ruwa ivi yawasisi.

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Yesu kana kivikivina yavata Jeriko kwanatuna ikiikiibukuyowei na koroto ghamana ikivini. ³⁰ Ma tomotomowa ruwa matapotapotasi keta baranai imakamakai na ivi yanei da Yesu inenae ma ikiirara bo, “Bada, David Tupurereghina, kevi kamyuyuwakai.” ³¹ Ma wawaya nani korotona kamonai iyeghisi ma ivonesi da kawasi ita pota. Ma kegha, ighekiirara,

* **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26:** Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 22:26

ivona bo, “Bada, David Tupurereghina, kevi kamyuyuwakai.”³² Yesu ivi kiimiiriyeyi ma ikwatusi ipisi ma ivonesi bo, “Aviyavisina kokayokayowei da ana berai kubiimi?”³³ Ma ivonapotei bo, “Bada, kakayokayowei da kana kita.”³⁴ Ma Yesu ivi kamyuyuwesi ma matasi ivotovoni. Yaghiyaghinai ikitabanenega ma Yesu ikivini.

21

Yesu irurui ku Jerusalem na koroto ghamana iverupotei.

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹ Yesu kana kivi kivina yavata ibababa da gisina kava ita nekiibau ku Jerusalem. Ma ipisi ku Betipadi, Oliv koyanai. Ma kana kivi kivina ruwa ivonatawesi da iti nao² ma weni nakanani ivi varavarisi. “Konae da meyagai maghinotiyai donki iwarimi na ere natuna kona kitai. Uravina kotinarupami ma korutinapiyesi wike kuriku.³ Mikeda wawaya ikikava ina vonavonemi na kovonei bo, ‘Bada ekayokayowei.’ Ma yaghiyaghinai ini vaghinei da kona rutinisi.”⁴ Yesu weni nakanani iberai da aviyavisina peroveta igerumi da ita tupuwa na itupuwa. Igiruma bo,⁵ “Zayon wawayimi,*

Kokitai, ami kiivavo epipisi kurimi,
 Itereoruwe meyei da donki votuna ku tepana igeru,
 Donki tepanai igeru ma epipisi.”*

* 21:5: Zayon na Jerusalem kana vava sago. * 21:5: Zech 9:9

⁶ Vaghina ma, kana kivikivina ruwa inae ma aviyaivisina ivonesi na iberai. ⁷ Donki irutinipiyesi ma kii tarasovo natuna tepanai ikepani ma Yesu igeru. ⁸ Ma koroto ghamana kii tarasovo ketiyai ikepana ma wawaya viya kii ragharaghasi ketiyai itawetawei. ⁹ Ma nani korotona kamosiyai Yesu inenae. Ma wawaya ibababa na ikarakarayogosi.

“Hosana! Kaigheghenim! Tam David Tupurereghina,
kavovokavakavarim!
God ini biibinim, tam Bada avanai kepipisi!
Hosana, God, kiidamo makamakiim,
kaigheghenim!”*

¹⁰ Yesu irui na wawaya kudubisi Jerusalem kamonaivi tataghanisi da ivi tarakiyana bo, “Mede wawaya iyai?” ¹¹ Ma nani korotona ivonapotesi bo, “Weni tuna na peroveta Yesu, ina kwanatu Nasaret, Gariri dobunai.”

Yesu inae ku Taparoro Numana.

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Yesu Taparoro Numana garina ku kamona irui da iyavo kava ivivi gimagimara na peyarisi ikwavinisi ikiibau. Ma iyavo kava mane ivivi vovivirana na i kemakema ivi kuvirei. Ma iyavo kava gabubu ivivi gimagimara na i ipumakamakai ma kemakema ivi kutabirana.†
¹³ Ma ivonesi bo, “Giruma katamana kamonaivi

* **21:9:** Psa 118:25, 26 † **21:12:** Pasova kamna kubiine na wawaya i dobu bogii ma bogiiyai iriyesi ma i mane kitasi bogii ma bogiiyai. Wawaya viya i biga da mane ivivi vovivirana da Jiu damsi i ku mane. Ma ghamoghamo igimagimara suwara kubiine.

evonavona bo, ‘Aku numa na nipowana numana.’ Ma tami, koberabera i da yapiyapi damsi i numa.”*

¹⁴ Matapotapotasi ma digadigasi Yesu kurina ipisi da ivi yawasisi Taparoro Numana garina kamonai. ¹⁵ Ma taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi weni berasi ghamaghamasi ikitai ma bade ivi yanei da ededa yoghoyogho ivivi kiirareyana bo,

“Hosana kurim, tam David Tupurereghina, kavovokavavarim.”

Tuna kubiine nuwanuwasi ipughu, ¹⁶ ma ivonei bo, “Kiyanei da ededa yoghoyogho aviyavisina evonavonei?” Ma Yesu ivonapotesi bo, “E, aiyanesi. Giruma katamana kovi yavi bo kegha? Ivona bo, ‘God, tam ededa ma gegeya kuvi beyebeyesi da vigheghena biibiina ita berai.’”*

¹⁷ Ma Yesu ivoteresi ma kwanatu ikiibutawei inae ku Betani kwanatuna, ma nani dobunai ikena.

Koweya isivi.

(Mak 11:12-14, 20-24; Luk 13:6)

¹⁸ Mara boiboiyai Yesu ivovovirame ku Jerusalem ma vitonara ikarai. ¹⁹ Ma koweya kiina sago imiimiiri keta baranai ma inae ita kitai da amena bo kegha. Ma ipanani da ke sago amena ita makamakai, ruguruguna kava na ivona bo, “Kawakuwai aimimagim da ke meyani kuname!” Ma yaghiyaghinai ruguruguna isivi da kiina ipoki. ²⁰ Kana kivikivina ikitai ma ivi deye kirakiiyei da ivona bo, “Te! Ikikava da kiina yaghiyaghinai ipoki?” ²¹ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Vonavaghata

* **21:13:** Isa 56:7; Jer 7:11 * **21:16:** Psa 8:2

avonavonemi, koni tumaghana ma ke ami nota ina peku na aviyavisina weni kiina kurina aberai na kovokovoghina da nakanani kona berai. Ma ke tuna kava, bade weni koyana kota vonei bo, ‘Kevomiiri, ma ketawem ku yegai’ na ita tupuwa.*

²² God koni tumaghane ma kona nipowana na ina veremi.”

Yesu ina rewapana ivi tarakiyane.

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Yesu ivovira ku Taparoro Numana da wawaya ivivi beyebeyesi. Ma taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ipisi kurina ma ivi tarakiyane bo, “Iyi ivi vaghinei da weni berasi keberaberai? Iyi rewapana iverem?” ²⁴ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Taku bade ati tarakiyanemi. Kona vonapoteku na bade taku ana vonemi da aku rewapana imapatana aviiya. Ke kona vonapoteku na bade ke ana vonapotemi. ²⁵ Kovona, Jon ina rewapana imapatana iviia da ibabataito? God gwabinai iviia bo wawayota gwabisiyai?”

Ivi karei da ti mani kamosiyai ivivi sisiya bo, “Ikikava tavonapotei? Mikeda tavona bo, ‘God gwabinai’ na ina voneta bo, ‘Ma avi kubiine Jon ke koti tumaghane?’ ²⁶ Ma mikeda tavona bo, ‘Wawaya gwabisiyai’ na tayabuyabumana da weni korotona ina ravita, iyamna ti na itumaghana da Jon na God ina peroveta.” ²⁷ Tuna kubiine ivonapotei bo, “Ke katakovi.”

Ma Yesu ivonesi bo, “Nakanani na bade ke ana vonemi da iyai ina rewapanai weni berasi aberaberai.”

* **21:21:** Mat 17:20; 1Kor 13:2

Tomowa natunatuna ruwa.

²⁸ Yesu, taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivonesi bo, “Miiba sago ana vonemi na kovi nuwanotanotei. Tomowa natunatuna ruwa yavata imakamakai. Ma iyarokona ivonei bo, ‘Natuku, karako kuna nae vao kamonai kuna wayowa.’ ²⁹ Ma ivonapotei bo, ‘Abara.’ Ma muriyai ina nota ivirai ma inae da iwayowa. ³⁰ Ma natuna murimurina kurina inae ma sisiyina sago ivonei. Ma murimurina ivonapotei bo, ‘Vaghina, mamai, ana nae.’ Ma ke ita nae.” ³¹ Ma Yesu ivonesi bo, “Ikikava konotanotai? Tomowa natunatuna ivi ruwa na meni tuna ina mamai ina kayowana iberai?”

Ma ivonapotei bo, “Iyarokona.”

Ma Yesu ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, teks yuyuna damsi ma wivine madamadawarisi ina rui God ina ku vikiivavona, ma tami na kegha, ³² iyamna Jon Babataito ipisi kurimi na yawasa maninina ketana ivi beyebeyemi ma ke koti tumaghana. Ma teks yuyuna damsi ma wivine madamadawarisi, ti na ivi tumaghana. Ma tami na kokitisi da ikikava i berabero imiimiirikupukuputei ma patana da ke koti tumaghana ma bade ami bera beroberosi ke koti nuwapoyei da kota miirikupukuputei.”*

Vao kana koyakoyagha miibiina.

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Yesu, taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivonesi bo, “Kovi yana. Miiba sago. Tomowa greipi ivoni ina vao kamonai, wakimiyai igariya, ma mewa iyabai da greipi amena nani

* **21:32:** Luk 3:12, 7:29-30

gawarinai iti tugudagudai da muina kava ita viiya. Ma numa kweta kiidamowai ivowai da potapota wawayisi ita makai da vao ita koyaghi. Ma wawaya viya yavata vivaghina iberai da vao ku imasi iterei da ita koyakoyaghi ma madegha nununai ita vivimiiyei. Muriyai tomowina inumataya ku dobu sago da nani dozunai imakii kirakai.* ³⁴ Ma greipi imenai da purana kana mara ipisi ma vao badana ina bigabiga ivonatawesi vao kana koyakoyagha kurisi da kana reregha ita viiya. ³⁵ Ma koyakoyagha ivomiiri da bigabiga sago ivowai, sago ikiivunui ma sago wakimiyai iravi. ³⁶ Ma bade ina bigabiga viya ivonatawesi ma ti na koro to ghamana, ma koyakoyagha damsi berana sago iberai kurisi. ³⁷ Ma turina na natuna vaghata ivonatawei. Inotanotai da natuna ita vokaravei. ³⁸ Ma koyakoyagha damsi natuna ikitai ipipisi na ti mani kavakava ivi ogatara ma ivona bo, ‘Wena vao badana natuna. Kopisi ma takiiivunui ma mara sago vao badana ina rabobo na weni vao na tirapenei.’ ³⁹ Vaghina ma, ivotatani ma itawanaki-ibuwei ku gari kupuna ma ikiivunui.” ⁴⁰ Ma Yesu taparoro babadisi i babada ivi tarakiiyanesi bo, “Vao badana ina pisi na aviyavisina ina berai vao kana koyakoyagha kurisi?”

⁴¹ Ma ivonapotei bo, “Nani wawayisi beroberosi ini kiivunuwana tawetaweyana ma wawaya vusi ina vinesi da vao ina koyaghi. Ma pura kana mara ina pisi na koyakoyagha vusi vivaghina ina nunura bubuni da vao badana kana reregha ina verei.”

⁴² Ma Yesu ivi tarakiiyanesi bo, “Giruma kata-mana kovi yavi bo kegha? Ivona bo,

* **21:33:** Isa 5:1-2

‘Vonura damsi wakima ibarei.
Ma Bada nani wakimina iviia ma iterei
da tepanai numa vuna ivowai.

Weni berana Bada iberai
na ibiibii kirakai kurita.’ † *

⁴³ “Tuna kubiine avonavonemi da God ina vikiivavona gwabimiyai ina viitawei ma dam sago ina verei, da ti na God ina kayowana kava ina berai. Ti nakanani ma kii biibiina amena biibiisi kavakava ina terei.” ⁴⁴ (-)§

⁴⁵ Taparoro babadisi i babada ma Perisi damsi Yesu ina miiba ivi yanei na iakovi da ti ivivi sisiyesi.

⁴⁶ I kayowana da Yesu ita paniya ma koroto iyabumanesi kubiine na ivoterei, iyamna nani korotona inotanotai da Yesu na God ina peroveta.

22

Tavine miibiina. (Luk 14:15-24)

¹ Yesu miibiiai ivi sisiyame. Taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivonesi bo, ² “God ina vikiivavona na weni nakanani. Kiivavo sago natuna ina tavine kubiine na ivovovunagha da ita kaporagha. ³ Ivovunagha ikovi na ina bigabiga ivonatawesi ikiibau iti yonayona da ina wawaya ghamaghamasi ita pisi. Ma kegha, ivi bareyana. ⁴ Ma bade ina bigabiga viya ivonatawesi, ivonesi bo, ‘Kona, da aku wawaya vovinesi kona vonesi

† **21:42:** Weni miibiina kamonai wakima na Yesu. * **21:42:** Psa

118:22-23 § **21:44:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 44 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igrumi: ‘Meni wawayina ina peku wakimina ku tepana na ini kiigiigiyei. Ma nani wakimina ina peku wawaya ku tepana, ina kiigudagudai da nama popoku.’

da namada avovunagha, kata siya monamonana arighai ma vavai yavata avi tava ikovi. Kopisi da takam.’ ⁵ Ma kegha, ina wawaya vovinesi nani kamna ibarei, i kayowana iberai. Sago inae ina ku vao, ma sago inae da iti gimagimara. ⁶ Ma wawaya vovinesi viya na kiivavo ina bigabiga ivotanisi ma iravisi ma bade ina bigabiga viya na ivi kiivunuwana. ⁷ Ma kiivavo nuwanuwana ipughu kirakai ma ina seri wawayisi ivonatawesi inae da kiivunuwa damsai ivi kiivunuwana ma i kwanatu ikapuni. ⁸ Muriyai ina bigabiga ikwatusi ma ivonesi bo, ‘Tavine kamna avovunaghi ikovi. Ma wawayisi akayokayowesi na ke wawaya kiimatanisi da yavata kata kam, tuna kubiine abaresi. ⁹ Ma wekarakava na kokiibau da wawaya ketiyai kona panapananisi na kovonesi da ina pisi weni ku kamna.’ ¹⁰ Vaghina ma, ina bigabiga ikiibau ku keta da wawaya wapawapa irutinisi, biibiisi ma beroberosi yavata irui da kam gawarina ivi tupoi.”

¹¹ “Ma kiivavo irui da kana numataya iti kiikiwesi. Ma tomowa sago ikitai da gara berona ikotei. ¹² Ma ivonei bo, ‘Aku tomo, tam ke gara biibiina kuta kotei. Avi kubiine kurui?’ Ma tomowina ke sago ita vonapotei. ¹³ Ma kiivavo ina bigabiga ivonesi bo, ‘Imana ma kaena kokuni, kotawanakiibuwei ku nubakutuva. Wawaya nani dobunai ina vivitutuwana ma okesi ina vivitarakikitei.’ ”*

¹⁴ Ma Yesu ivonesi bo, “God wawaya peyarisi ekwatukwatusi ma voviyavina kava ina kwatu iyanei na evinevinesi da erurui.”

* **22:13:** Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28

Teks ini miyyei bo kegha.
(Mak 12:13-17; Luk 20:19-26)

¹⁵ Perisi damsi viya inae ma ivi ogatara da Yesu ku poko ita terei, iti sisiya bero na iti wavui. ¹⁶ Ma Perisi damsi kii kivikivina ma Kiivavo Herodi turaturana ivonatawesi Yesu kurina da ivonei bo, “Bada, kakovi da tam wawaya kiimatanim ma mara nonowa kevonavona vaghata. Am vibeyebeyena kamoni wawaya kevonavonesi da God ina keta maninina ita kivini. Wawaya ke kuta vivinimayesi ma kevonavonatepanisi da nuwanuwasi epughupughu kurim ma kegha da tam vonavaghata kidebei. Ma tam kurim wawaya ghamaghamasi ma wawayota keberaberisi da peyaris na sago. ¹⁷ Ma ikikava kenotanotai? Kevonekai da vaghina bo kegha da Rome ina Kiivavo Sisa kurina teks timiyyei?”*

¹⁸ Ma Yesu iakovi da nota beroberosiyai ivivi kaetina na ivonesi bo, “Tami miriruwaruwami. Avi kubiine koiberobroweku da ati sisiya bero?† ¹⁹ Teks kana ruva mane riririghina sago kovi beyeku da takitai.” Vaghina ma, mane sago iverei, ²⁰ ma Yesu ivi tarakiyanesi bo, “Iyi maghighina ma kana vava weni?”

²¹ Ma damsi ivonapotei bo, “Rome ina Kiivavo Sisa.”

Ma Yesu ivonesi bo, “Vaghina, aviyavisina Sisa rapenai na Sisa koverei. Ma aviyavisina God

* **22:17:** Rome ina kiivavo ghamana kana vava Sisa. Nani maranai dobu kudubina ivi badei. † **22:18:** Perisi damsi i kayowana da Yesu ita vona da Jiu damsi, Sisa ina vibadana ita barei. Yesu iti sisiya bero na Perisi damsi iti mamatara Sisa ina wawaya kurisi da Yesu ku gabura ita terei.

rapenai na God koverei.”

²² Weni sisiyina ivi yanei ma ivi deye kirakiiyei da Yesu ina nota ighekuyowesi. Ma vaghina, Yesu ivoterei ma inae.

Wawaya rabobowai ina vomiiiri bo kegha?
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Nani maranai Sadusi damsi viya ipisi Yesu kurina. Ti na inotanotai da wawaya ina rabobo na ke meyani ina vomiiiri. Ma Yesu ivi tarakiiyanei bo, *²⁴ “Bada, Moses weni nakanani igiruma. ‘Tomowa sago ina tavine ma ina rabobo ma kawana yavata natunatusi kegha na varesina sago kwapurina ina ravaghi da ini tuwa. Ma nani ededisi na tomowina raborabobona natunatuna.’”²⁵ Ma kevi yana. Kamokiiyai na rakaraka sago kamoni na tomo-tomowa miikovimaruwa. Iyarokona itavine ma irabobo ma natunatusi kegha. Ma kana tere-tana kwapurina iravaghi²⁶ da bade ke iti tuwa ma tomowina irabobo. Ma kana viaroba bade nakanani. Ma vaghina, miikovimaruwa nani kwapurina iravaghi da peyarisirukwa.²⁷ Turina vaghata na kwapurina irabobo.²⁸ Kevonekai, mara damoni raborabobosi ina vomiiiri na wavinena na iyi kawana, iyamna wavinena sago ma tomotomowa miikovimaruwa iravaghisi.’”

²⁹ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Tami neghaneghami, iyamna giruma katamana ma God ina rewapana ke kotakovi.³⁰ Maranai raborabobosi ina vomiiiri, ti na God ina aneya nakanani da ke ina tavine.³¹ Ma wekarakava ani debei kurimi da raborabobosi ina vomiiiri.

* **22:23:** Apos 23:8 * **22:24:** Deut 25:5

Giruma katamana kovi yavi da kotakovi. Ivona bo,
³² ‘Taku na Abraham, Aisiki ma Jeikap i God.’ God
 na wawaya yawayawasisi i God, ke raborabobosi
 i God.” † *

³³ Ma koroto ghamana weni vibeyebeyena
 ivi yanei na ivi deye kirakiiyei.

Sisiya bagibagina ghamanakina.

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Perisi damsi sisiya ivi yanei da Yesu, Sadusi
 damsi i keta peyarina igudui na ivi ogatarame
 da nota vuna ita panani da iti wavui. ³⁵ Ma
 vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina sago
 inae Yesu kurina da iti kaetina. Ivi tarakiiyanei
 bo,* ³⁶ “Vibeyebeyena wawayim, Moses ina
 vonaviyoyovana kamoni na meni sisiyina
 bagibagina ighe kirakai?” ³⁷ Ma ivonapotei
 bo, “‘Nuwanuwami kudubinai, kanumimi
 kudubinai ma ami nota kudubinai ami Bada
 God nuwanuwana kona viiya.’” ³⁸ Weni tuna
 na sisiya bagibagisi peyarina ighekuyowei ma
 iyamna irakata kirakai. ³⁹ Ma kana viruwa na
 weni, ‘Ikikava tam mani kinuwaviina meyem,
 nakanani kwinam nuwanuwana keviiya.’*
⁴⁰ Moses ina vonaviyoyovana ma peroperoveta i
 vibeyebeyena kudubina na weni ivi ruwa tepanai
 iututukikita.”

† **22:32:** Nani wawayisi aroba irabobo ma muriyai Moses
 itupuwa. God ina sisiya Moses kurina ivi beyebeyeta da ivi aroba
 kanumisi yawayawasisi, God gwabinai emakamakai. * **22:32:**
 Exod 3:6 * **22:35:** Luk 10:25-28 * **22:37:** Deut 6:5 * **22:39:**
 Lev 19:18

God ina Vivinevine Wawayina na iyai tupurereghina?

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Perisi damsi ivi kiidaburana na Yesu ivi tarakiyanesi bo, ⁴² “Ikikava konotanotai? God ina Vivinevine Wawayina na iyi tupurereghina?”

Ma ivonapotei bo, “Kiivavo David tupurereghina.”

⁴³ Ma Yesu ivi tarakiyanesi bo, “Avi kubiine Kiivavo David, Kanuma Vovokaravina ina rewapanai ivona da God ina Vivinevine Wawayina na ina Bada? Igiruma bo,

⁴⁴ ‘Bada God, aku Bada kurina ivona bo, Katagheyakuwai kuna makamakai da kam ghavighaviya kudubina ku kae gaburim ana teresi.’ ”*

⁴⁵ “Takovi da David ivona da God ina Vivinevine Wawayina na ina Bada. Ma kegha da David na mara katamaninai itupuwa, ma God ina Vivinevine Wawayina na murinai, tuna na David tupurereghina. Tuna kubiine God ina Vivinevine Wawayina David ita vopepetei ma kegha, David, God ina Vivinevine Wawayina ivopepetei. Ikikava na nakanani?”

⁴⁶ Perisi damsi ke kovokovoghisi da Yesu ita vonapotei. Nani murinai ke sago iyi ita bera tovonni da iti tarakiyana.

23

Yesu, vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Perisi damsi ivi sisiyesi.

(Mak 12:38-39; Luk 11:43, 46, 20:45-46)

* **22:44:** Psa 110:1

¹ Nani murinai Yesu na kana kivikivina ma koroto kurisi ivi sisiya. ² Ivona bo, “Vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Perisi damsı rewapana iviini da Moses ina vonaviyoyovana ita vonaveremi. ³ Tuna kubiine i vibeyebeyena kona votekatekei. Ma i bera ke koni bonebonei, iyamna ti mani i vibeyebeyena ke ita kivikivini. ⁴ Ma ti mani i vibeyebeyena viya vonaviyoyovana ku tepana etereterei na ibagibagi kirakai da wawaya ina kivini. Ma nani vitasi wawaya ikavarisi na ke meyani ini kamyuyuwesi da ini vitesi. ⁵ Ma bade i bera peyarina debiiyai eberaberai da wawaya ita kitisi ma iti gheghenisi. Kii kuyaragha ma kii imakwasi ghamaghamasi ma tepasiyai Moses ina sisiya igirumi ma ivovikarapasipasi. Kokitai, irakarakateyana ghagha! Ma bade kii tarasovo ikote na ararusi gurigurisi.* *
⁶ Ma i kayowana da kampionagha kamoni ma kiki numasiyai na babada kii gawariyai ina makai. ⁷ Ma bade i kayowana ghamana da vigimagimara gawarisiyai wawaya ina runomesi ma ini kiikiiwesi ma ina vonesi bo, ‘Bada.’ ⁸ Ma tami vitumaghana wawayimi peyarimi na sago, ke sago ita ghae bo sago itoru. Tuna kubiine ke koni vaghinei da wawaya ina kwatumi bo ‘Bada’ iyamna ami Bada na sago kava. ⁹ Ma wawaya dobuwai ke kona kwatui bo ‘Mamai’ iyamna ami Mamai na sago kava ma tuna kunumai. ¹⁰ Ma bade ke koni vaghinei da wawaya ina kwatumi

* **23:5:** Perisi damsı weni sawarisi ikote na ivi matakira wawaya kurisi da God ina vonaviyoyovana enununura bubuni. * **23:5:** Mat 6:1; Num 15:38; Deut 6:8

bo, ‘Aku vibeyebeyena wawayim’ iyamna ami vibeyebeyena wawayina na sago kava ma tuna na God ina Vivinevine Wawayina. ¹¹ Ma wawaya ghamakirakiina kamomiyai na ami bigabiga wawayina.* ¹² Iyavo kava ina terepa meyesi na God ina tereoruwesi. Ma iyavo kava ina tereoruwe meyesi na God ina terepiisi.”*

Yesu miiriruwaruwasi iyeghisi.

(Mak 12:40; Luk 11:39-42, 44, 52, 20:47)

¹³ “Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! God ina vikiivavona ketana kogudugudui, iyamna ke ami kayowana da kota rui. Ma wawaya komiimiiripotesi da ti bade ke ina rui.” ¹⁴ (-)†

¹⁵ “Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Yegiiyai ma dobuwai konumanumataya da wawaya koekwekwisi. Koipaparana kirakai da wawaya kona tinavurei da ikikava koitumaghana nakanani ini tumaghana. Ma maranai wawaya sago ami vibeyebeyena ini tumaghanei na ina berabero ini ruwai da kana kovogha keyama karakaratina kamonai ina rakata kirakai.”

* **23:11:** Mat 20:26-27; Mak 9:35, 10:43-44; Luk 22:26 * **23:12:**

Luk 14:11, 18:14 † **23:14:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 14 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Kwapukwapura koiber-oberowesi da i numa ma i sawara koirapenei. Ma kayotata notasiyai na debiiyai koniponipowana guriguri. Kovogha bero kirakiina kona viiya.’ (Mak 12:40)

16 “Koti nuwapoya kirakai! Konotanotai da wawaya koti noravesi ma matami isowa yavui. Ami vibeyebeyena kamoni wawaya kovonavonesi bo, ‘Iyi Taparoro Numana vavanai vonakiiyapa bagibagina ina terei na iyamna kegha, kovokovoghina da ini kiigiyei.’ Ma wawaya kovonavonesi bo, ‘Iyi Taparoro Numana kana gold vavanai vonakiiyapa bagibagina ina terei, tuna na bera vaghata, vonakiiyapa ina kivini.’ 17 Tami neghaneghami! Matapotapotami! Meni tuna iyamna irakata, gold bo Taparoro Numana? Taparoro Numana iyamna irakata. Ma kegha da wawaya gold esuwawara na Taparoro Numana kamoni, suwara kana kema tepanai etereterei, tuna kubiine nani gold na vovokaravina. 18 Ma bade kovonavonesi bo, ‘Iyi suwara kana kema vavanai vonakiiyapa bagibagina ina terei na iyamna kegha, kovokovoghina da ini kiigiyei.’ Ma wawaya kovonavonesi bo, ‘Iyi ina suwara vavanai vonakiiyapa bagibagina ina terei, tuna na bera vaghata, vonakiiyapa ina kivini.’ 19 Matapotapotami! Meni tuna iyamna irakata, suwara bo suwara kana kema? Suwara kana kema iyamna irakata. Wawaya esuwawara na suwara kana kema tepanai etereterei, tuna kubiine nani suwarina na vovokaravina. 20 Tuna kubiine iyavo kava suwara kana kema vavanai vonakiiyapa bagibagina ina terei na ke kemana vavanai kava, ma bera kudubina kemana tepanai na yavata. 21 Ma iyavo kava Taparoro Numana vavanai vonakiiyapa bagibagina ina terei na ke Taparoro Numana vavanai kava, ma God yavata.

22 Ma wawaya kunuma vavanai vonakiiyapa bagibagina ina terei na ke kunuma vavanai kava, ma God ma ina vikiivavo gawarina yavata ina kamowani.”*

23 “Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Bera gisigisisi konununura bogai, ma avi kubiine bera ghamaghamasi ke kota beraberai? Wawaya koti kamyuyuwesi ma bera maninisi kava kota berai kurisi, ma God kurina koti patutu. Ma nani berasi ke kota beraberai. Ami kayowana da bera gisigisisi kona bera bogai, vavai kii vovoghabughabu† korereregha da riba imaruwa ma riba sago God kurina kosuwasuwara. Nakanani koberaberai na vaghina, ma kegha da ku tepana bera ghamaghamasi yavata kota berai.* 24 Konotanotai da wawaya koti noravesi ma kegha matami isowa yavui. Avi kubiine nasinasi gisi korekorena kami okowa kamonai na kona taratawei ma muriyai konumai? Ma sawara ghamanakina nakanani ma kamel ruvana na kudubina kona runamiya.”

25 “Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Ami redu ma dabira kupusi kotepotepokowakowa, ma kamosiyai na idadabu kirakai iyamna kawakiikai ma nota meyena nuwanuwami ivi tupoi. 26 Tami Perisi dami matami isowai! Kunona ami redu ma ami

* 23:22: Isa 66:1; Mat 5:34 † 23:23: vavai kii vovoghabughabu: Weni ‘spices’ kava ivi sisiyei, ‘mint’, ‘dill’ ma ‘cumin.’ * 23:23: Lev 27:30

dabira kamosi kota kowai ma muriyai da kupuna kota kowai.”

²⁷ “Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Tami nakanani ma dogo karawaga kamonai, wawaya wakima poipoisi igwagwara da tepanai kitana biibiina ma kamonai na wawaya tuwirisi ma viyosi bowabowasi.* ²⁸ Ma bade ana vona meyemi, koberabera da wawaya ina kitimi ma ina vona da tami God ina wawaya maninimi. Ma kegha, nuwanuwami kamosiyai na notaruwaruwami ma berabero itupo.”

*Yesu ivi debei da kii kovogha ghamana ina viiya.
(Luk 11:47-51)*

²⁹ “Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Peroperoveta kii dogo gawarisi tepasiyai na matakira numasi kovowavowa ma bade wawaya kiikiimatanisi kii dogo gawarisi na koimonagha bogai. Ma tami mani ami kaekiki mau nani wawayisi ivi kiivunuwana. ³⁰ Ma kovonavona bo, ‘Rorova mara katamaninai akii kaekiki mau yavata kata makamakai na ke kati vitesi da peroperoveta kati kiivunuwana.’ ³¹ Vona bubuna, wekarakava koimamatara meyemi da tami mani ami kaekiki mau peroperoveta ivi kiivunuwana. ³² Vaghina, ami kaekiki mau aviyavisina ivi karei na tami koni kovini. ³³ Tami mota! Tami na mota natunatusi! God ini tupavireviremi ma ku keyama karata makamakii nonowina

* **23:27:** Apos 23:3

ina tawemi! Ke kovokovoghina kona veruvuvurei!*

³⁴ Avonavonemi da peroperoveta, nuwagiura wawayisi ma vibeyebeyena wawayisi ana vonatawesi kurimi. Ma viya kona kwavinisi kwanatu nunusiyai, ma viya koni kiivunuwana, ma viya kona tuparatusi ma viya ami kiki numasi kamosiyai kona widisi. ³⁵ Tuna kubiine ami kaekiki mau i berabero na tami weni kimtina wavuna kona kavari. Ti na God ina wawaya manininisi mara katamaninai ivi kiivunuwana da tarasi isororo. Abel ina rabobowai da ipisi Barakiya natuna Zekaraya ina ku rabobo, tuna na Taparoro Numana garina kamoni kokiiivunui da Taparoro Numana ma suwara kana kema basunai irabobo.* ³⁶ Vonavaghata avonavonemi, weni rabobosi rorova mara katamaninai itupuwa na wavuna weni kimtina kona viiya.”

Yesu Jerusalem ituwei.

(Luk 13:34-35)

³⁷ “O, Jerusalem, Jerusalem! Tami peroperoveta koikiivunuwana ma God ina yonayona wawayisi wakimiyai koraravisi da koirabobosi. Mara nonowa akayokayowei da natunatumi ata koyagha bubunisi ma ke ami kayowana. Ikikava kokoreko wavinena mapemapenai natunatuna eragoragobisi, nakanani ata taraghavumi ma kegha, kobabareku! ³⁸ Ma kovi yana, God ami Taparoro Numana ivoterei da ibubu.* ³⁹ Vonavaghata avonavonemi, ke kona kita meyeku, karako da ku mara damona.

* **23:33:** Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7 * **23:35:** Gen 4:8; 2Chr 24:20-21

* **23:38:** Jer 22:5

Ma nani maranai ana vovira ma kona vona bo, ‘God ini biibiinim, tam Bada avanai kepipisi! Kiiwa, kiiwa!’ ”*

24

Taparoro Numana ina rikai.

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yesu ivomiiri da Taparoro Numana garina ikiikiibutawei ma kana kivikivina ipisi kurina da Taparoro Numana ma numa viya nani garina kamonai ivivi deyei na ivivi sisiyei kurina. ² Ma Yesu ivonesi bo, “Weni Taparoro Numana kokitakitai ma koideyei, bo? Vonavaghata avonavonemi, mara epipisi da peyarina ina kuririghi inoru ku tano, ke wakima sago kana gawariyai ina makai.”

Nuwapoya kana mara ina pisi.

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Yesu Oliv koyana baranai imakamakai ma kana kivikivina inae kurina da ti mani kavakava ma ivi tarakiiyanei bo, “Kevonekai, weni berasi kisisiyei na avi maranai ina tupuwa? Ma avi ini matakira da kanakovi da gisina kava ma kuna vovira ma bade mara damona?”

⁴ Ma ivonapotesi bo, “Kokitaruvimi da wawaya ke ini beroberowemi. ⁵ Wawaya ipeyari ina pisi ma ina vonemi da taku avonatawesi. Ma ina vonemi bo, ‘Taku God ina Vivinevine Wawayina!’ Wawaya peyarisi ini yanesi ma ini tumaghanesi.

⁶ Sisiya koni yanei da wawaya rabarabai ighaviya, bo sisiya kona viiya da ghaviya epipisi na ke kona yabumana. Weni berasi ini nao ma ke kona notai da mara damona. Kegha, karakava.

* **23:39:** Psa 118:26

⁷ Dam ina vomiiiri da dam sago kana ghaviya. Ma kiivavo ina vomiiiri da kiivavo sago kana ghaviya. Ma dobu bogii ma bogiyyai kamosiyai nukenuke bo gomara ina tupuwa. ⁸ Weni berasi na nakanani ma wavine vituwa kubiine ita dagui da ita vivivowavowa.”

⁹ “Nani maranai wawaya ina patumimi, ini tupaketowanemi ma ini rabobomi. Taku kubiiku na dam kudubina dobuwai ina baremi.*

¹⁰ Wawaya peyarisii i vitumaghana ina voterei.

Ma turaturasi ini wawanesi ma ini makiiberowana.

¹¹ Ma peroperoveta viviberosi ipeyari ina nekiibau ma wawaya ini nowebersi. ¹² Berabero ma kawakiikai ina rakata da dobu ina kiimumui, ma wawaya i nuwaviina ini beroi. ¹³ Ma iyavo kava ina miirikikina da ku damona na God ini yawasisi.*

¹⁴ Wawaya God ina vikiivavona varana biibiina ina dimei dam ma dam kurisi. Ma vonavaghata ini mamatarei da dobu kudubina akovina ina viiya. Ma nani murinai na mara damona ina nekiibau.”

‘Sawara Bero Kirakiina’ Taparoro Numana ina puyaki.

(Mak 13:14-20; Luk 21:20-24)

¹⁵ “Aviyavisina peroveta Daniyera igirumi da ina tupuwa na kona kitai. ‘Sawara Bero Kirakiina’ Taparoro Numana kamoni God kana gawara ina viiya da gawarina vovokaravina ina puyaki.” (Viyava wawayimi akova kovii bubuni.)*

¹⁶ “Nani sawarina bero kirakiina kona kitakitai na iyavo kava Judiya kamoni na yaghiyaghina ku koya koverau. ¹⁷ Ma iyai

* **24:9:** Mat 10:22 * **24:13:** Mat 10:22 * **24:15:** Dan 9:27, 11:31, 12:11

matarai kemakamakai na ke kuna rui ku numa kamona da am sawara kuna yuna.* ¹⁸ Ma iyai vao kamonai na ke kuna vovira ku numa da kam gara kuna yuna. ¹⁹ Nani maranai wivine roperopeyisi ma vivi sususi na ini kamyuyuwa kirakai. ²⁰ Konipowana kirakai God kurina da weni marana berona ke bodu kamonai bo viyakam maranai ina tupuwa.* ²¹ Dobu karenai da karako weni ku marana na wawaya vokwarakwara damina eviiviiya ma ke ita rakata kirakai. Ma weni marana aisisiyei na nuwapoya ma vokwarakwara na ina rakata ma ina bero kirakai. Ma murinai ke vokwarakwara nakanani tapanana meyei.* ²² Nani marana berona ita guri na wawaya kudubisi ita rabobo yavu. Tuna kubiine God ina wawaya vovinesi notasiyai na vokwarakwara marana ina terevitupoi.”

²³ “Nani maranai wawaya ina vonemi bo, ‘Kokitai, God ina Vivinevine Wawayina na weni’ bo ‘God ina Vivinevine Wawayina nokoni’ na ke koni tumaghanesi. ²⁴ Wawaya ipeyari ini bero, ina vonemi da ti na God ina Vivinevine Wawayina ma peroperoveta viviberosi yavata ina vomiiiri da bera ghamaghamasi ma matakira notakavakavasi ina berai da wawayota ini beroberowesi. Ma ini paparana da God ina wawaya vovinesi yavata bade ini beroberowesi da i vitumaghana ina voterei. ²⁵ Vaghina, namada avonaveremi ikovi, ²⁶ tuna kubiine

* **24:17:** Luk 17:31 * **24:20:** Jiu damsi i vonaviyoyovana kamonai ivonesi da viyakam maranai ke ina baba ku dobu rabaraba, tuna kubiine viyakam maranai ke kovokovoghina da nuwapoya ina verukuyowei. * **24:21:** Dan 12:1; Rev 7:14

maranai wawaya ina vonemi bo, ‘Kovi yana, God ina Vivinevine Wawayina warereyai’ na ke kona kiibau nake. Bo ina vonemi bo, ‘Kovi yana, God ina Vivinevine Wawayina numa kamonai ikove’ na ke koni tumaghanesi,* ²⁷ iyamna Wawaya Natusi ina pipisi na namanamara nakanani. Ma ina vokadari da maramatana da niyipuna ina yasegana yavui.”

²⁸ “Oghogha yavona imapatana kona kitai na konakovi da bowabowa nani. Ma wawaya weni matakirisi kudubina ina kitai na inakovi da tuna na mara damona.”*

Wawaya Natusi ina nekiibau.
(*Mak 13:24-27; Luk 21:25-28*)

²⁹ “Vokwarakwara marasi ina kovi na murinai na yaghiyaghinai madegha ini nubakutuvi, nawaravi ina yasegana ina kovi, ma gwamegwame ina ririgha. Ma bera peyarina kunumai na God ina nukei.* ³⁰ Wawaya peyarisi dobuwai matakira kunumai ina kitai na ina tutou. Ma ina kita da Wawaya Natusi kwavu kamonai ere kadarina ma rewapanina ina pipisi.* ³¹ Ma ture ina tou da gamona ghamana na God ina aneya ina vonatawesi da dobu ina ne yavui da ina wawaya vovinesi ina kiividaburisi.”

Kiinumo miibiina.
(*Mak 13:28-31; Luk 21:29-33*)

³² “Kii na miiba, nota ina veremi da mara damona na ikikava. Maranai kiinumo

* **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Isa 13:10, 34:4; Ezek 32:7; Joel 2:10, 31, 3:15; Rev 6:12-13 * **24:30:** Dan 7:13; Zech 12:10-14; Rev 1:7

kiina takitai da ruguruguna eraravi ma enumonumoi na takovi da gisina kava da kwamra. ³³ Maghimaghaghina weni berasi avi sisiyei peyarina kona kitai na konakovi da mara itupo, gisina kava da Wawaya Natusi ina nekiibau. ³⁴ Vonavaghata avonavonemi, Jiu dami viya patana da kona makamakai ma weni berasi peyarina ina tupuwa. ³⁵ Kunuma ma dobu ina wapa ma vonaku na ke meyani da ina wapa.”

Mara damona na ke katakovi da meni maranai ina tupuwa.

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-36)

³⁶ “Ke sago iyai itakovi da avi maranai weni berasi aisisiyei na ina tupuwa. Aneya kunumai ke itakovi, nakanani bade God Natuna ke itakovi. Mamai God ina kina kava iakovi. ³⁷ Nowa ina mariyai ikikava bera ghamana itupuwa da ivi tataghanisi, nakanani ina tupuwa Wawaya Natusi ina vovira marana.* ³⁸ Muriyai da kutukutuva ita kunisi na wawaya ikamkampuragha, iumuma, ma itatavine ma nani kamonai na Nowa ina ku waka igeru. ³⁹ Wawaya ke itakovi da aviyavisina ituputupuwa ma kutukutuva inekiibau da peyarisi ikaruwesi da irukwa. Nakanani ina tupuwa maranai Wawaya Natusi ina vovira.* ⁴⁰ Nani maranai tomotomowa ivi ruwa vao kamonai ina wayowayowa na sago ina viitawei ma sago ina makai. ⁴¹ Bade wivine ivi ruwa vavai ina yaghayagha na sago ina viitawei ma sago ina makai.”

* **24:37:** Gen 6:5-8 * **24:39:** Gen 7:6-24

42 “Tuna kubiine kovovunagha meyemi ma kona vivikoyakoyagha. Ke kotakovi da mara avai ami Bada ina vovira. 43 Koviya. Numa badana itakovi da avi maranai yapiyapi wawayina ita pisi na numa iti tarapaparanei da yapiyapi wawayina ke kovokovoghina da numa ita gavovori da ita rui.* 44 Ma vaghina, tami bade kovovunagha meyemi, iyamna nani marana kona notanotai da Wawaya Natusi ke ina pisi na tuna maranai ina nekiibau.”

Bigabiga biibiina ma bigabiga berona.
(Luk 12:41-48)

45 Yesu ivona bo, “Numa badana ina bigabiga tomowina patupatutuna ma nuwanuwagiurina ina panani na ina vinei da ina bigabiga peyarina ini badesi ma kii vavai ina rereghisi. 46 Maranai numa badana ina vovira ina ku numa ma ina panani da bigabiga tomowina ebibigabiga bubuna na ini nuwabiibiyeyi. 47 Vonavaghata avonavonemi, numa badana nani bigabigana ina terepai da ina mura kudubina ini badei ma ina koyagha bubuni. 48 Ma mikeda bigabiga tomowina na wawaya berona na ina vona bo, ‘Aku bada ina numataya iguri.’ 49 Tuna kubiine ini karei da bigabiga turaturana ina kwapukwapusi ma mara nonowa wawaya umaneghaneghasi yavata inumuma ma ina kamkam. 50 Ma ke itakovi da meni maranai ina bada ina vovira, tuna kubiine ke ita notanotai da ita nekiibau na nani maranai ina nekiibau da ini tataghani. 51 Ma numa badana bigabiga berona ini tarabedibediyanei ma

* 24:43: Luk 12:39-40

ina tawanakiibuwei da miiriruwaruwasi yavata
ina vivitutuwana ma okesi ina vivitarakikitei.”

25

Wiwikesi imaruwa miibiina.

¹ Yesu ivona bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Mara sago wiwike imaruwa, i rampa ikavara ma inae da tomowa ita tavine na verupotena kubiine.* ² Kamosiyai wivine miikovi na nuwanuwagiurisi ma miikovi na neghaneghasi. ³ Neghaneghasi na i rampa ikavara ma kamonai kii oira ke ghamana. ⁴ Ma nuwanuwagiurisi na i rampa ikavara ma bade kii oira ku diudeu kamosi itepo na yavata ikavara. ⁵ Tavine tomowina ivivi kayovira kubiine, wiwikesi matasi ipota na ivivi keneyana.”

⁶ “Nubakutuva basunai ma yonayona waway-ina ikiirara bo, ‘Tavine tomowina epipisi! Koki-ibau da kona verupotei!’ ⁷ Wiwikesi irumata-matakeyana da i rampa ivovovunagha. ⁸ Ma neghaneghasi turaturasi kurisi ivi nowi bo, ‘Kade oira gisina kota vere kai, akii rampa epekipeki.’ ⁹ Ma nuwanuwagiurisi ivonapotesi bo, ‘Kegha. Konae da kubiimi kona gimara. Ke ruvaruvana da kana votepowemi.’ ¹⁰ Vaghina ma, neghaneghasi inae da i oira ita gimara ma nani kamonai tavine tomowina inekiibau. Ma wiwikesi miikovi ivovunagha na tomowina yavata irui ku numa tavine kamna kubiine ma matuketa igudui.”

¹¹ “Muriyai neghaneghasi inekiibau ma ik-watukwatu bo, ‘Bada, Bada! Matuketa kevotawei

* **25:1:** Luk 12:35

da kana rui!”* 12 Ma ivonapotesi bo, ‘Kegha! Von-avaghata avonavonemi da tami ke atakovimi!’ ” 13 Ma Yesu ina sisiya turina iterei, ivona bo, “Tuna kubiine kovovunagha meyemi, iyamna ke kotakovi da mara avai Wawaya Natusi ina nekiibau.”

Bigabiga ivi aroba miibiina.
(Luk 19:11-27)

14 Yesu ivonesi bo, “Ma bade God ina viki-ivavona na weni nakanani. Mara sago mura tomowina ita numataya. Ina bigabiga ikwatusi ma ivi varavarisi da ina mura ita koyagha bubuni. 15 Ma i akova ruvanai mane irereghisi. Sago na 5 tausan gold riririghisi, sago na 2 tausan gold riririghisi ma sago na 1 tausan gold riririghisi iverei. Ma iverukuyowesi da inae. 16 Bigabiga tomowina 5 tausan iviia na maninina inae da ivi gimagimara ma bade ku tepana 5 tausan ipanani. 17 Ma bigabiga tomowina 2 tausan iviia na berana sago iberai da ivi gimagimara da ku tepana 2 tausan ipanani. 18 Ma bigabiga tomowina 1 tausan iviia na inae da dowa iyabai ma ina bada ina mane iteregavui.”*

19 “Mara gurina murinai ma mura tomowina ivovira. Ma ina bigabiga ikwaturiyariyesi da iti tarakiyanesi da mane iveresi na ikikava iberai. 20 Ma bigabiga tomowina sago ipisi ma ivona bo, ‘Bada, 5 tausan kuvereku na ku tepana 5 tausan aberai na kekitai, weni.’ 21 Ma ina bada ivonapotei bo, ‘Kubera bubuni, tam bigabiga biibiim!

* 25:11: Luk 13:25 * 25:18: Mane na Grik gamonai kana vava ‘talent’ ma talent sago na 1 tausan gold riririghisi ruvana.

Bera gisigisi kubiisi kuvi patutu kirakai, tuna kubiine ana terem da bera ghamaghamasi kuni badei. Kerui da yavata tinuwabiibai.’ ”

²² “Ma bigabiga tomowina kana viruwa ipisi ma ivona bo, ‘Bada, 2 tausan kuvereku na ku tepana 2 tausan aberai na kekitai, weni.’ ²³ Ma ina bada ivonapotei bo, ‘Kubera bubuni, tam bigabiga bi-ibiim! Bera gisigisi kubiisi kuvi patutu kirakai, tuna kubiine ana terem da bera ghamaghamasi kuni badei. Kerui da yavata tinuwabiibai.’ ”

²⁴ “Ma bigabiga tomowina turina ipisi ma ivona bo, ‘Bada, akovim da tam na wawaya bagibagim. Pei ke kuta vovoni ma keyabayaba. Wereka ke kuta bubuni ma kevovopura. ²⁵ Tuna kubiine ayabumanem ma anae da am 1 tausan gold riririghisi tano kamonai ateregavui. Kekitai, am mane na weni.’ ²⁶ Ma ina bada ivonapotei bo, ‘Tam bigabiga berom, kayobarim! Namada kuakovi da taku pei ke ata vovoni ma kegha da ayabayaba, ma wereka ke ata bubuni ma kegha da avovopura. ²⁷ Aku gold riririghisi averem na mane kii vovidaburana wawayisi benki kamonai kuta veresi da mane gisina ku tepana ita yamoni. Ma maranai avovira na aku mane gwabisiyai kuta viiya ma bade ku tepana iyamoni na yavata kuta vereku.’ ”

²⁸ “Ma ina wawaya ivonesi bo, ‘Weni bigabiga wawayina gwabinai gold riririghisi koviitawei da nokoni bigabiga wawayina 10 tausan gwabinai na tuna kona verei.’ ”

²⁹ ‘Avonavonemi da iyavo kava avi puyona God gwabinai iviyya ma ina bera bubuni na ku tepana ina vere kirakiiyesi. Ma iyavo kava puyo gisina

gwabisiyai ma ke ina bera bubuni na God kudu-bina ina viitawei.* ³⁰ Ma weni bigabiga kayobarina kotawanakiibuwei ku nubakutuva. Nani dobunai ina tutou ma okena ina vivitarakikitei.’ ”*

Vitupavira turina.

³¹ “Mara sago Wawaya Natusi ere kadarina ma ere rewapanina ina aneya yavata ina nekiibau na ina vikiivavo gawarina tepanai ina makiivipika ma ini bada.* ³² Ma wawaya dam ma dam ku maghinona ina kiiriyariyesi ma wawaya ina vorereghisi da koroto ruwa. Nakanani ma sipu kii koyakoyagha ghamoghamo ita rereghisi da sipu bogiiyai ma gote bogiiyai. ³³ God ina wawaya maninisi, ti nakanani ma sipu na ina vonatawesi da katagheyanaï ina makai. Ma wawaya ke maninisi na ina vonatawesi da dugenai ina makai, ti nakanani ma gote. ³⁴ Nani murinai na Kiiivavo ina vona bo, ‘Tami katagheyakuwai na kopisi. Aku Mamai ivi biibiinimi. Dobu karenai ina vikiivavona ivovunaghi tami kubiimi da koni rapenei, ³⁵ iyamna vitonara ikariku na vavai kovereku da akani. Kaiyoku ikanakana na okowa kovereku da aumai. Anumataya ma ke kotakoviku ma kegha da korutiniku ami ku numa. ³⁶ Kaku gara kegha na gara kovereku. Agubaga na korapa bubuniku. Taku gabura kamonai na korugenariku.’ ³⁷ Ma wawaya maninisi ivonapotei bo, ‘Bada, avi maranai kakitim da vitonara ikarim na kavi kanim? Bo kaiyom ikanakana na okowa kaverem? ³⁸ Ma avi maranai

* **25:29:** Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mat 8:12, 22:13; Luk 13:28 * **25:31:** Mat 16:27, 19:28

ke katakovim ma kegha da karutininim akii ku numa? Bo kam gara kegha ma gara kaverem? ³⁹ Avi maranai kugubaga na kanae kakitim? Bo gabura kamonai kumakamakai na karugenarim?"

⁴⁰ Ma kiivavo ina vonapotesi bo, 'Vonavaghata avonavonemi, wawayota vivikamyuyuwinana na nakanani ma varesiku. Ma aviyavisina kurina koberai na nakanani ma taku kuriku kota berai.' "

⁴¹ "Ma wawayaya dugenai ina vonesi bo, 'Konetaweyana! Tami God ivi magimi. Keyama karata makamakii nonowina ivovunaghi da Devil ma ina aneya kubiisi na tami yavata nake kona, ⁴² iyamna vitonara ikariku na vavai ke kota vereku. Kaiyoku ikanakana na okowa ke kota vereku. ⁴³ Ke kotakoviku na kokitakuyoweku da ke kota rutiniku ami ku numa. Kaku gara kegha na gara ke kota vereku. Gabura kamonai agubaga na ke kota rugenariku.' "

⁴⁴ "Ma nani wawayisi dugenai ina vonapotei bo, 'Bada, avi maranai kakitim da vitonara ikarakarim, bo kaiyom ikanakana, bo kunumataya da kakitakuyowem, bo kam gara kegha, bo kugubaga gabura kamonai na ke kati vitem?' ⁴⁵ Ma kiivavo ina vonapotesi bo, 'Vonavaghata avonavonemi, wawayota vivikamyuyuwinana kokitakuyowei ma ke koti vitei na tuna nakanani ma taku kuriku kota berai.' ⁴⁶ Vaghina ma, nani damsi dugenai na ina nae da kovogha makamakii nonowina ina viiya. Ma wawayaya maninisi na ina nae da yawasa makamakii nonowina ina viiya."*

* **25:46:** Dan 12:2

26

Babada ivi ogatara da Yesu iti raboboi.

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Yesu weni vibeyebeyena ivi kovini na kana kiviKivina kurisi ivona bo, ² “Koakovi da mara ruwa ina kovi na Pasova kamna kana mara. Ma taku Wawaya Natusi, wawaya sago ini wawaneku da kaku ghavighaviya ku imasi ina tereku da ina tuparatuku.”*

³ Ma nani maranai taparoro babadisi i babada ma Jiu damsai i babada ivi kiidaburana da taparoro badana ghamana Kayapas ina numiiyai ⁴ ivivi ogatara da ikikava gavunai Yesu ita paniya ma iti raboboi. ⁵ Ma ivona bo, “Ke Pasova kamna kamonai taberai iyamna koroto ghamana ini kayotirana da kwanatu ina kayoresoi.”

Wavine Yesu ivi monaghi.

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶ Yesu inumataya ku Betani kwanatuna da Saimon ina numiiyai imakamakai. Tomowina kunonai gubaga kana vava giipo ininina ikam yavui. ⁷ Ma Yesu nevanevanai ikenavipika da ikamkam ma wavine sago ipisi kurina, ina diudeu kamonai na oira ghabughabuna, miiyanina irakata kirakai. Ikavari ipisi da Yesu ku gayamina ivotepoi.* ⁸ Ma kana kiviKivina iki-tai da nuwanuwasi ipughu. Ivona bo, “Avi ku-biine oira irekwei? ⁹ Nani oirina iti gimarei da mane ghamana ita viiya da wawaya moyamoyakisi ita veresi.”

* **26:2:** Exod 12:1-27 * **26:7:** Luk 7:37-38

10 Ma Yesu iakovi da aviyavisina ivi sisiyei na ivonesi bo, “Weni wavinena kovoterekuyowei, ke kona yeghai. Tuna bera biibiina kuriku iberai. 11 Moyamoyakisi na mara nonowa gwabimiyai emakamakai, ma taku na ke mara gurina yavata tamakai.* 12 Weni wavinena oira ghabughabuna ivotepoi ku tepaku na tupuwiku ivovunaghi da dogoku kubiine. 13 Vonavaghata avonavonemi, dobu ku kudubina wawaya God varana biibiina ina dimadime i na aviyavisina weni wavinena iberai na ini sisiyei da notana ina viiviiya.”

Judas ivi vaghinei da Yesu ini wawanei.
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Yesu kana kivikivina ivi 12 kamosiyai na sago kana vava Judas Iskariyot, ma tuna inae taparoro babadisi i babada kurisi. 15 Ivi tarakiiyanesi bo, “Yesu ani wawanei na aviyavisina ku imaku kona terei?” Ma ti na silva riririghisi ivi yavi da 30 ma ivi miiyei.* 16 Vaghina ma, Judas ivi karei da keta iekwekwai da ikikava Yesu ku imasi ita terei.

Yesu kana kivikivina yavata Pasova kamna ivi karei.
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13, 21-23; Jon 13:21-30)

17 Jiu damsi i kaporagha sago kana vava ‘Parawa Kiipanina’ ma nani kamna na mara ivi 8 ina verau. Ma nona marana nani kaporaghina kamoni na kana vava Pasova. Ma kana kivikivina Yesu ivi tarakiiyanesi bo, “Imapatana kekayokayowei da kana vovunagha Pasova kamna kubiine?”

* 26:11: Deut 15:11 * 26:15: Zech 11:12

18 Ma Yesu ivonapotesi bo, “Korui ku Jerusalem ma tomowa sago kona panani ma kovonei, ‘Ita Bada ivona bo, Kaku mara ipisi. Kaku kivikivina yavata Pasova kamna kana berai am numa kamonai.’” 19 Vaghina ma, kana kivikivina inae ma ikikava ivonavonesi na iberai, Pasova kamna kubiine ivokuyakuya.

20 Ravi ipika ma Yesu kana kivikivina ivi 12 yavata nevanevasiyai ikenavipika da ita kam. 21 Ma ikamkam kamonai na Yesu ivona bo, “Vonavaghata avonavonemi, kamotiyai wawaya sago ini wawaneku.”

22 Kana kivikivina nani sisiyina ivi yanei da ivi nuwapoya kirakai, ma sago sago duma ivonavonei bo, “Bada, ke taku, bo?”

23 Ma Yesu ivonapotesi bo, “Wawayina ini wawaneku na taku yavata parawa ku dabira kakiikutuva patapata.* 24 Ikikava peroperoveta igiruma na nakanani taku Wawayana Natusi ana rabobo. Ma meni wawayina ina viviwawaneku na iti nuwapoya kirakai iyamna ini kamyuyuwa kirakai. Ita biibai da nani wawayina ke meyani ita tupuwa.”

25 Ma Judas, viwawana wawayina, ivonei bo, “Bada, ke taku, bo?”

Ma Yesu ivonapotei bo, “E, vaghina, tam. Kuvi debe meyem.”

Yesu ina kam turina.

(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Kor 11:23-25)

26 Ikamkam kamonai na Yesu parawa sago ivi-iyia ma God kurina ivi kiikiwa ma ivogimai da kana

* 26:23: Psa 41:9

kivikivina irereghisi. Ma ivonesi bo, “Koviiya ma kokani. Weni tuna tupuwiku.”

²⁷ Ma bade redu iviia ma ivi kiikiwa. Ma kana kivikivina iveresi ma ivonesi bo, “Peyarimi weni redunai kouma. ²⁸ Weni tuna taraku. Imatakira da God ma ina wawaya yavata vi-vaghina vuna makamakii nonowina eberabera. Taraku ina sororo da wawaya peyarisi i berabero God ina notatawei.* ²⁹ Avonavonemi da wain ke anuma meyei ina nena da mara karakava aku Mamai ina vikiivavona kamoni na tuma patapata.”

³⁰ Ma vaghina, vokavara tavorina sago iravi ikovi ma ikiibau ku Oliv koyana.

*Yesu ivona da kara Pita ini bero.
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)*

³¹ Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Weni didibarinai peyarimi kona verukuyoweku. Giruma katamana evonavona bo, ‘Sipu kii koyakoyagha ina kiivunui, ma sipu yavona ini verubogebogesi.’* ”

³² Ma rabobowai ana vomiri murinai na ani nao ana nae ku Gariri.”*

³³ Ma Pita ivona bo, “Mikeda kam kivikivina kudubisi ina verukuyowem ma taku na ke meyani da ana verukuyowem.”

³⁴ Ma Yesu, Pita ivonei bo, “Vonavaghata avonavonem, karako weni didibarinai, muriyai da kokoreko ina tou na mara aroba kuni bero da ke kuta koviku.”

* **26:28:** Exod 24:8; Jer 31:31-34 * **26:31:** Zech 13:7 * **26:32:** Mat 28:16

³⁵ Ma Pita ivona bo, “Kegha! Namanaki in-akoviku da taku na kam kivikivina na yavata ini rabobota, ke meyani ana vona da ke atakovim!”

Ma kana kivikivina peyarisi sisiyina sago ivonei.

*Yesu Getsemani dobunai inipowana.
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)*

³⁶ Yesu kana kivikivina yavata inae ku gawara sago kana vava Getsemani, ma ivonesi bo, “Weni dobunai komakai ma ana nae noke da ana nipowana.” ³⁷ Ma Yesu ita nae na Pita ma Zebedi natunatuna Jemes da Jon irutinisi da yavata inae. Ma damina iviia da nuwanuwana kamonai ivisivisi ma nuwapoya ikiivunui. ³⁸ Ma ivi aroba ivonesi bo, “Aviyavisina nuwanuwaku kamonai damina aviiyiya na tuna nuwapoyina ekiikiivunuku. Ke kona kuyoweku, weni dobunai komakai da kokita ma yavata tabanabanenega.”

³⁹ Yesu ine gisina ma itawotei da maghighina ku tano ma inipowana bo, “Aku Mamai, kovokovoghina bo kegha da vokwarakwara reduna gwabikuwai kuta viitawei. Ma ke taku aku kayowana ma tam am kayowanai keberai.”

⁴⁰ Yesu ivovira kana kivikivina ivi aroba kurisi ma ikitisi da ivivi keneyana na Pita ivonei bo, “Kade kota banenega mara gisina bo kegha?” ⁴¹ Kokitabanenega ma konipowana da ruyagha ke kona panani. Kanumimi ina kayowana ma tupuwimi na imitamita.”

⁴² Vaghina ma, mara viruwina ikuyowesi da ine gisina ma inipowana bo, “Mamai, mikeda ke kovokovoghina da vokwarakwara reduna kuna viitawei na vaghina, anumai da

am kayowana ina tupuwa.” ⁴³ Ma ivovirame kana kivikivina kurisi ma ikitisi da bade ivivi keneyaname, iyamna matasi ikiikovoghi.

⁴⁴ Ma vaghina, mara viarobina Yesu ikuyowesi inae ma nipowanai sisiyina sago iterei. ⁴⁵ Ma ivovirame kana kivikivina kurisi ma ivonesi bo, “Karakava da kokenakena ma koiyakam bo? Kokitai, taku Wawayana Natusi kaku mara inekiibau da viwawana wawayina ini wawaneku da berabero wawayisi ku imasi ina tereku. ⁴⁶ Kovomiiri ma tanae. Kokitai, viwawana wawayina inekiibau.”

Seri wawayisi Yesu ipaniya.

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴⁷ Yesu ivivi sisiya kamoni na Judas, tuna Yesu kana kivikivina sago ivi 12 kamosiyai na koroto ghamana yavata ere kepatisi ma ere serisi inekiibau. Ti na taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivonatawesi. ⁴⁸ Karakava da ita pisi na Judas ivonesi bo, “Wawayina ana yoyoni na vaghina wawayina. Tuna kopaniya.”

⁴⁹ Vaghina ma, Judas maninina inae Yesu kurina ma ivona bo, “Kiiwa, kiiwa, Bada.” Ma iyoni.

⁵⁰ Ma Yesu ivonapotei bo, “Kwinaku, aviyavisina kenotanotai na vaghina, keberai.”

Ma nani korotona ipisi da Yesu ivotatani ma ipaniya. ⁵¹ Ma kana kivikivina sago ina seri itinatawei da taparoro badana ghamana ina biga-biga tinina ikiiyaraghatawei. ⁵² Ma Yesu ivona bo, “Am seri ketupasusura meyei, iyamna iyavo kava seriyai itona na seriyai ina rabobo. ⁵³ Kotakovi da ati kwatu aku Mamai kurina na yaghiyaghina

aneyā korotosi ita vonatawesi da kubiiku iti tona.*
 54 Ma mikedā weni berana ata berai na aviyavisina peroperoveta igirumi na ke ita tupuwa.”

55 Vaghina ma, Yesu nani korotona ivonesi bo, “Avi kubiine seri da kepata kopiyei da kota paniku, nakanani ma taku kayakayayiku? Mara nonowa Taparoro Numana garina kamonai avivi beyebeyena ma ke kota paniku.* 56 Ma aviyavisina peroperoveta namada igirumi da ita tupuwa na wekarakava etuputupuwa na idebei kurita da vonavaghata.”

Nani murinai kana kiviivina ivoterei da iverukuyowei.

Yesu Sanhidran dughuna maghinonai imiiri.

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; Jon 18:13-14, 19:24)

57 Iyavo kava Yesu ipaniya na irutini ma yavata inae da Taparoro Badana Ghamana Kayapas ina ku numa. Ma nani dobunai vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Jiu damsi i babada ivi kiidaburana. 58 Ma Pita ina kina kava murisiyai ikivini da Kayapas ina numa garina ku kamona irui. Ma numa kana potapota wawayisi yavata imakiivipika ma ita kitai da aviyavisina ita tupuwa. 59 Taparoro babadisi i babada ma Sanhidran babada kudubisi keta iekwekwai da sisiya viberowai Yesu iti wavui ma iti raboboi. 60 Ma wawaya ipeyari ivomiiri da sisiya viviberosi iberabera ma ke ruvaruvana da aviyavisina ita panani da Yesu iti wavui. Turinai na totomowa ruwa

* **26:53:** Yesu ivona da aneyā ‘legion’ ivi 12 ita pisi, iyamna da aneyā 72 tausān ita pisi da iti tona. * **26:55:** Luk 19:47, 21:37

imiirikiibau ⁶¹ ma ivona bo, “Weni tomowina ivona da God ina Taparoro Numana ita rikatawei ma mara aroba kamonai ita vowa meyei.”*

⁶² Ma taparoro badana ghamana ivomiiri ma Yesu ivonei bo, “Iwavum na ikikava kuna vonapotesi? Kam papara kuna vowai bo kegha?” ⁶³ Ma Yesu kawana ipota. Ma ivona meyei bo, “God makamakii nonowina avanai vonavaghata kevonekai. Tam God ina Vivinevine Wawayina bo kegha? Tam God Natuna, bo?”

⁶⁴ Ma Yesu ivonapotei bo, “Vaghina, kuvona bubuna. Ma peyarimi avonavonemi da mara epipisi da taku Wawayi Natusi kona kitiku da God Rewapana Kirakiina katagheyana ana makamakai, ma bade kona kitiku da kwavuwai anororu ku dobu.”*

⁶⁵ Taparoro badana ghamana weni sisiyina ivi yanei na nuwanuwana ipughu da kana gara itinasikai. Ma ivona bo, “Kovi yanei! God ivi avaberowei! Ivona da tuna na God! Ke vi-mamatara wawayisi tekwai da ini wavui, iyamna namada tuna mani ina sisiya tavi yanei!”* ⁶⁶ Ami nota ikikava?”

Ma Sanhidran wawayisi ivonapotei bo, “Wawayi berona! Kana kovogha na rabobo!”

⁶⁷ Ma ivi karei da maghighina ikanukanui ma pi-ideyai iraravi. Ma viya nevanevana itapitapiya* ⁶⁸ ma ivonavonavinamei bo, “Kuvona da tam na God ina Vivinevine Wawayina. Tam peroveta na kade kuta vonekai da iyi iravim.”

* **26:61:** Jon 2:19 * **26:64:** Dan 7:13 * **26:65:** Lev 24:16

* **26:67:** Isa 50:6

Pita ivi bero da Yesu ke itakovi.
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Ma Pita na numa garina kamoni imakamakai ma bigabiga wavine sago ipisi da ivonei bo, “Akitim da tam bade Gariri tomowa Yesu yavata kobababa.”

⁷⁰ Ma Pita ivi bero ma wawaya maghinosiyai ivona bo, “Taku ke atakovi da avi kisisiyei.” ⁷¹ Ma ikiibau gari ku matuketina ma bigabiga wavinena sago Pita ikitai ma wawaya viya ivivi miiriyana na kurisi ivona bo, “Weni tomowina na Yesu, Nasaret wawaya yavata ibababa.”

⁷² Mara viruwina Pita ivi bero, ivona bo, “God vavanai vonavaghata avonavonemi da nani tomowina ke atakovi.”

⁷³ Ke mara gurina ma nani wawayisi baranai ivivi miiriyana ipisi Pita kurina ma ivonei bo, “Vonavaghata, tam ina wawaya sago ma bade am sisiya viyanina na Gariri damsi nakanani.”

⁷⁴ Ma Pita ivonesi bo, “God vavanai vonavaghata avonavonemi da nani tomowina ke atakovi. Mikeda aibero na aivaghinei da God kovogha ina vereku.”

Ma ina sisiya turina itereterei na kokoreko itou. ⁷⁵ Ma yaghiyaghinai Pita ina nota ivovira da ikikava Yesu ivivi sisiya na inotai. Yesu ivona bo, “Muriyai da kokoreko ina tou na mara aroba kuni bero da ke kuta koviku.” Ma vaghina, Pita ikiibau ku kupuna ma itusiyasiyapa.

27

*Wawaya Yesu irutini Pailat kurina.
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)*

¹ Mara boiboiyai na taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada kudubisi ivi ogatara da ikikava Yesu iti raboboi. ² Ma imana ikuni ma irutini inae Pailat kurina. Tuna na Rome kana bada sago ma ivonatawei da Judiya dobuna ivivi badei.

*Judas irabobo.
(Apos 1:18-19)*

³ Judas, tuna viwawana wawayina na sisiya ivi yanei da Sanhidran babada ivi vaghinei da Yesu iti raboboi. Ma damina iviyya da bera berona iberai na ivi nuwapoya kirakai. Ma nani 30 silva riririghisi taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada gwabisiyai iviyya na ikavari ivovira da ita vere meyesi.* ⁴ Ma ivonesi bo, “Abera beroi da wawaya ina berabero kegha ma avi wawanei da koni raboboi.”

Ma ivonapotei bo, “Tam kava kam wavu. Tokai ke kati nuwapoyei.”

⁵ Vaghina ma, Judas nani 30 silva riririghisi Taparoro Numana ku kamona ivi tawetaweyana. Ma ikiibau inae da iruke.

⁶ Taparoro babadisi i babada nani riririghisi iyuna ma ivona bo, “Weni tuna na puka manena, ma vonaviyoyovana evonavoneta da ke ruvaruvana da Taparoro Numana kana mane yavata tikiikapui.” ⁷ Ivi dughu ma ivi vaghinei da riririghisi ivoviviri na bayawa yamoyamona wawayina gwabinai tano igimari da kupuna

* 27:3: Apos 1:18-19

damsi kii karawaga. ⁸ Tuna kubiine nani tanona patana da ekwatukwatui da ‘Tara Tanona.’

⁹ Weni tanona igimari na ikikava peroveta Jerimaya ivi sisiyei na berana itupuwa. Ivona bo, “Israel dams i vi vaghinei da wawayina kana miiya na 30 silva riririghisi. Ma manena ivi iya* ¹⁰ da iruvoviviri da bayawa yamoyamona wawayina gwabinai tano igimari. Ikikava Bada sisiya bagibagina iverevereku na nakanani itupuwa.”

Pailat, Yesu ivi tupavirei.

(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38)

¹¹ Yesu na Judiya dobuna kana bada Pailat maghinonai imiimiiri ma Pailat ivi tupavirevirei. Ivi tarakiiyane bo, “Tam Jiu dams i kiivavo, bo?”

Ma Yesu ivona bo, “Vaghina, kuvona bubuna.”

¹² Ma taparoro babadisi i babada ma Jiu dams i babada ivi karei da Yesu ivivi wavui na ke ita vonapotesi.

¹³ Tuna kubiine Pailat ivi tarakiiyane bo, “Kade, wavu kudubina evereverem na kiyanesi bo kegha?”

¹⁴ Ma Yesu ivi kawapotapota da i sisiya ke sago ita vonapotei na Pailat ivi deye kirakiiyei.

Pailat ivonakiiyaragha da Yesu ini raboboi.

(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16)

¹⁵ Pailat ina bera imakamakai da Pasova kamna nununai koroto i kayowanai wawaya sago gabura kamona ina votawei. ¹⁶ Ma nani maranai tomowa sago gabura kamona imakamakai, kana vava Barabas. Ma wawaya peyarina iakovi da tuna tomowa kayakayayina. ¹⁷ Ma koroto ghamana

* 27:9: Zech 11:12-13

ipisi na Pailat ivi tarakiiyanesi bo, “Meni wawayina kokayokayowei da kubiimi ana votawei? Barabas bo Yesu, tuna na wawaya viya evonavonei da God ina Vivinevine Wawayina.” ¹⁸ Pailat iakovi da taparoro babadisi i babada na Yesu inuwakapiyei, tuna kubiine irutinapiyei kurina.

¹⁹ Ma Pailat vitupavira gawarinai imakamakai na kawana sisiya ivonatawei kurina. “Nani wawayina kevoterei. Ke aviyavisina sago kuna berai kurina. Tuna ina berabero kegha. Taku didibarai wawayina avi matuwei na ayabumana kirakai.”

²⁰ Ma taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada koroto ghamana ivivi nuwatinisi da ita vona bo, “Barabas kevotawei ma Yesu na kevi raboboi.”

²¹ Ma Pailat ivi tarakiiyana meyesi bo, “Wawaya na ruwa, ma meni wawayina kokayokayowei da ana votawei kubiimi?”

Ma peyarisi ikarayogosi bo, “Barabas!”

²² Ma Pailat ivonesi bo, “Ma weni tomowina Yesu, wawaya evonavona da tuna na God ina Vivinevine Wawayina na ikikava ana berai?”

Ma kudubisi ighekiirara bo, “Kotuparatui!”

²³ Ma bade ivonapotesi bo, “Avi kubiine kana tuparatui? Aviyavisina ibera beroi?”

Ma kegha da koroto ighekiirame. “Kotuparatui! Kotuparatui!”

²⁴ Pailat damina iviyya da ke kovokovoghina da wawaya i nota ita tinavirai. Ma ikitai da gisina kava viruwa ghamana ita tupuwa. Tuna kubiine biga-biga sago ivonei da okowa ikavarapiyei ma koroto maghinosiyai imana ikowai. Ivonesi bo, “Weni

tomowina tarana ina sororo na ke taku wavuna ana kavari, tami mani kami wavu!”*

²⁵ Ma wawaya kudubisi nani korotona kamonai ivonapotei bo, “Tarana na tokai ma natunatukai wavuna kana kavari!”

²⁶ Vaghina ma Pailat, Barabas gabura kamonai ivotawei da ikiibau. Ma Yesu na ivi damani seri damsi kurisi da ita kwapui ma ita tuparatui.

Seri wawayisi Yesu ivi agaberowei.

(Mak 15:16-20; Luk 23:11; Jon 19:2-3)

²⁷ Seri wawayisi viya Yesu irutini i numa garina ku kamona ma seri damsi kudubisi ikwaturiyariyesi da Yesu imiirigwagwari.

²⁸ Ma kana gara irupamatawei ma tarasovo yebayebarina ivi kotei. ²⁹ Ma urava ere iyiyona iviia da imetami ma gayamina itaratani, kiivavo kana tarapinawa ivi bonebonei. Ma diwona ku katagheyana iterei. Tuna nakanani ma kiivavo ina diwona. Ma ivi beroberowei da maghinonai ivi tuwaporeruruwana ma ivonavonavinamei. Ivonei bo, “Kiiwa kiiwa, tam Jiu damsi i kiivavo!”

³⁰ Ma ikanukanui ma diwona imanai itinaneboi da gayamina iraravi. ³¹ Ivi namei ikovi ma tarasovo yebayebarina ivotawei ma kana gara vaghata ivi kotei. Ma irutini ikiibau da ita tuparatui.

Seri wawayisi Yesu ituparatui.

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Seri wawayisi Yesu irutini da Jerusalem ikiibutawei inenae. Ma ketiyai tomowa sago

* **27:24:** Deut 21:6-9

ipanani, kana vava Saimon, ina dobu Sairini.*
 Ma seri damsi idarui da Yesu kana korosi ikavari.
³³ Inekiibau ku koya sago, kana vava Gorugata.†
³⁴ Ma wain ikavarapiyei ma gegura kawakiik-
 warikwarina yavata igwadai ma Yesu iverei da
 itumai. Ikara tovonni ma ibarei, ke itumai.*
³⁵ Vaghina ma ku korosi ituparatui. Ma seri damsi
 virekwa sago iberai da kamosiyai Yesu kana gara
 irereghi.*

³⁶ Nani murinai imakiivipika da Yesu
 iti matatetei. ³⁷ Ma Yesu gayamina ma ku tepana
 vonaverena igirumi imakamakai, ivi debei da avi
 kubiine ituparatui. Igiruma bo, “Weni na Yesu, Jiu
 damsi i kiivavo.” ³⁸ Ma yapiyapi damsi ruwa Yesu
 yavata ituparatusi, sago katagheyana i vi miirini
 ma sago dugenai ivi miirini.

³⁹ Ma wawaya ketiyai inenae ma ipipisi na Yesu
 ikarakara vibagibagiyei ma ikiikiirara, ivonavon-
 aberoberoi.* ⁴⁰ Ivonavonei bo, “Tam kuvona da
 Taparoro Numana kuta rikai ma mara aroba ka-
 monai kuta vowa meyei. Tam God Natuna, bo?
 Mede kevi yawasa meyem da korosiyai keoru!”*

⁴¹ Ma bade taparoro babadisi i babada, vonaviy-
 oyovana vibeyebeyena wawayisi ma Jiu damsi i
 babada Yesu ivonavonaviiviyakei. ⁴² Ivonavona
 bo, “Wawaya bogii ma bogiiyai ivivi yawasisi ma
 ke kovokovoghina da tuna mani iti yawasa meyei.
 Ivonavoneta da tuna Israel kana kiivavo na mede

* **27:32:** Sairini na kwanatu sago Africa kamonai. † **27:33:**
 Gorugata iyamna ‘Teuteu Gawarina,’ ma nani dobunai wawaya
 ikiivunuwana. * **27:34:** Psa 69:21 * **27:35:** Psa 22:18

* **27:39:** Psa 22:7, 109:25 * **27:40:** Mat 26:61; Jon 2:19

tuna mani ina rewapanai korosiyai eoru da takitai ma titumaghanei. ⁴³ God itumaghanei ma ivona da tuna God Natuna. Vaghina, takitai da God ekayokayowei da ini yawasi bo kegha.”*

⁴⁴ Ma nani tomotomowisi ruwa Yesu ririnai itu-paratusi na ti yavata ivonavonaviiviyakei.

Yesu irabobo.

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Madegha punai dobu kudubina ivi nubakutuvi, ma nakanani imakai da ku ravi madegha. ⁴⁶ Ma ravi madeghinai Yesu ikiirara bo, “*Eloi, Eloi, lama sabachthani?*” Sisiyina iyamna na “*Aku God, aku God, avi kubiine kukuyoweku?*”*

⁴⁷ Ma wawaya viya ririnai imiimiiri na ivi yana beroi ma ivona bo, “*Kovi yana, Elaidiya ekwatuk-watui.*” ⁴⁸ Ma wawaya sago yaghiyaghinai iverau da gumba† ivokutuvi ku wain kamona. Ma ku kii gurina ivi kavini ma ivororona da Yesu ita karasusui.*

⁴⁹ Ma wawaya viya ivona bo, “*Kevoterei. Takitai, kade Elaidiya ina pisi da ini yawasi bo kegha.*”

⁵⁰ Vaghina ma Yesu ikiirarame, yapurana itatawei ma irabobo.

⁵¹ Ma tuna maranai Taparoro Numana kana tupayaragha garana basunai itamosika, tepanai ivi karei da ioru ku kapina da nake ma wike.* Ma nukenuke dobu inukei da wakima ivi tamosepisepiyana. * ⁵² Ma bade karawaga kamonai dogo kawasi itamotate da

* **27:43:** Psa 22:8 * **27:46:** Psa 22:1 † **27:48:** gumba: gumba

na ‘sponge.’ * **27:48:** Psa 69:21 * **27:51:** Mat 4:17; Mak 1:15

* **27:51:** Exod 26:31-33

God ina wawaya vovokaravisi irukwamakai na rabobowai ivomiiri. ⁵³ Ma karakava Yesu rabobowai ina vomiiiri ma murinai nani wawayisi vovokaravisi ina rui ku Jerusalem da wawaya peyarisi ina kitisi.

⁵⁴ Ma seri damsi i senturiyon yavata Yesu ivivi matatetei na nukenuke damina iviia ma aviyavisina peyarina itupuwa na ikitai da iyabumana kirakai ma ivona bo, “Vonavaghata, weni tomowina tuna God Natuna.”

⁵⁵ Ma wivine viya Gariri kamoni ivomiiri da Yesu yavata ibababa da kana vavai ivivi tava ma ikoyakoyaghi. Nani wivinesi imiiritaweyana da Yesu korosi tepanai ikitakitali, * ⁵⁶ ma kamosiyai na Meri Magadarini, Jemes ma Joses i maduwa Meri, ma Zebedi kawana, tuna Jemes ma Jon i maduwa.

Yesu tupuwina ku karawaga iterei.

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷ Ravi ipika ma mura tomowina sago inekiibau. Kana vava Josepa ma ina kwanatu na Arimateya, Judiya dobuna kamoni. Ma tuna Yesu kana kiviivina sago. ⁵⁸ Inae Pailat kurina ma ivi nowi da Yesu tupuwina ita viiya. Ma Pailat vivaghina sisiyina ivonatawei seri damsi kurisi da Josepa, Yesu tupuwina ita kavari. ⁵⁹ Ma Josepa inae da Yesu tupuwina korosiyai itereoruwei ma kwarewa vunai igerei. § ⁶⁰ Ma Josepa namada buba sago iyamoni da karakava ita rabobo na tupuwina nani dobunai ita terei. Ma Yesu tupuwina ikavari inae

* **27:55:** Luk 8:2-3 § **27:59:** Kwarewina na poipoina ma lineniyai iyamoni.

ma nani bubana ku kamona iterei. Ma wakima ghamana itabiri da buba kawana igudupotai ma ikuyowei. ⁶¹ Meri Magadarini ma Meri sago ivi ruwa imakai da karawaga imakiikarokaroni ma aviyavisina peyarina Josepa iberabera na igayogayoi.

Karawaga kana potapota.

⁶² Mara itom na viyakam marana. Ma taparoro babadisi i babada ma Perisi damsi inae Pailat kurina. ⁶³ Ivonei bo, “Bada, Yesu na viviberona ma kanotanotai da ivona bo, ‘Ana rabobo ma mara viarobina kamonai rabobowai ana vomii.’”*

⁶⁴ Tuna kubiine seri damsi viya kevonatawesi da kana buba ina potapotai da mara aroba ina kovi. Nakanani kuna berai da kana kivikivina ke ruvaruvana da tupuwina ina yapini ma muriyai wawaya ina vonesi da tuna rabobowai ivomiiri. Mikeda nakanani ina tupuwa na weni viberona na ina bero kirakai, ke Yesu ina vibero viya nakanani.”

⁶⁵ Ma Pailat ivonesi bo, “Vaghina, seri damsi yavata konae ma karawaga kopota bubuni.”

⁶⁶ Vaghina ma inae ma karawagai dobodobo iviyya ma buba matuketina ipasipotai, ivi matakira da wawaya ke ita votawei. Ma seri damsi iteresi da buba ipotapotai.

28

Yesu rabobowai ivomiiri.
(Mak 16:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

* **27:63:** Mat 16:21, 17:23, 20:19; Mak 8:31, 9:31, 10:33-34; Luk 9:22, 18:31-33

¹ Viyakam marana ikovi ma mara tomtomwai Meri Magadarini ma Meri sago inae Yesu kana ku karawaga da ita kitai. ² Ma God ina aneya sago kunumai ioru ma nukenuke ghamana itupuwa. Inae Yesu kana ku buba ma wakima ghamana buba kawana igudui na wakimina itabiratawei ma tepanai imakai. ³ Maghighina kitana vovokadakadarina ma kana gara poipoi kirakiina da kitana matakamokamona. ⁴ Seri wawayisi iyabumana kirakai da ikirokiro ma iririgha ku tano da ivi kiiparoparorowesi da nama wawaya rab-orabobosi.

⁵ Ma aneyina wivinesi ivonesi bo, “Ke kona yabumana. Akovi da Yesu ituparatui na tuna koekwekwai. ⁶ Tuna ke weni. Namada rabobowai ivomiiri. Ikikava ivonavonemi na nakanani itupuwa. Kopisi da ikenakena gawarina kona kitai. ⁷ Ma yaghiyaghinai konae da kana kivikivina kona vonesi bo, ‘Yesu rabobowai ivomiiri. Ma ini nao ku Gariri, nani dobunai kona panani.’ Vaghina, avonemi.”

⁸ Wivinesi yaghiyaghinai karawaga ikuyowei, ti na ere yabuyabumanisi ma kegha da ivi nuwabiibii kirakai. Veru ivi karei da kana kivikivina ita vonesi, ⁹ ma keta borinai na Yesu itawanakiibuwei da ivonesi bo, “Kiiwa, kiiwa!” Ma wivinesi inae kurina, itawotesi ku maghinona da kaena ivotani ma ivokavakavari. ¹⁰ Ma Yesu ivonesi bo, “Ke kona yabumana. Konae da varevaresiku kona vonesi da ina nae ku Gariri ma nani dobunai ina pananiku.”

Seri wawayisi ivi mamatara.

¹¹ Nani wivinesi inenae na seri damsi buba ipotapotai na viya ivovira ku kwantu da

karawagai aviyavisina itupuwa na taparoro babadisi i babada kurisi ivi mamatarei. ¹² Taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivi kiidaburana ma ivi dughu. Mane ghamana seri damsi ivi miyeyesi da iti bero. ¹³ Ma ivonesi bo, “Weni nakanani kovi bero. ‘Didibarai kakenakena ma kana kivikivina ipisi da tupuwina iyapiya.’” ¹⁴ Ma mikeda Pailat weni sisiyina ini yanei na ke koni nuwapoyei, iyamna tokai kami papara kana vowai da ke aviyavisina berona kurimi ina berai.”

¹⁵ Vaghina ma potapota damsi mane iviyya ma ikikava ivonavonesi na nakanani iberai. Nani vibero sisiyina Jiu damsi kamoni ivovitetyanei da karako patana da emakamakai.

Yesu inekiibau kana kivikivina kurisi.

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8)

¹⁶ Yesu kana kivikivina ivi ¹¹ ivi varavarisi da ita nae ku koya sago Gariri kamoni na vaghina inae.* ¹⁷ Nani dobonai Yesu ikitai na ivokavakavari. Ma viya i nota iragharagha da tuna Yesu bo kegha. ¹⁸ Yesu kurisi imiiririya ma ivonesi bo, “God rewapana ivereku da bera kudubina kunumai ma dobuwai ani badei. ¹⁹ Tuna kubiine avonavonatawemi kona nae da dobu ma dobu, dam ma dam kurisi koni beyebeyesi da ini tumaghaneku ma ina kiviniku. Ma Mamai ma Natuna ma Kanuma Vovokaravina avasiyai kona babataitosi.* ²⁰ Koni beyebeyesi da aku sisiya bagibagisi peyarina avi beyebeyemi na

* **28:16:** Mat 26:32; Mak 14:28 * **28:19:** Apos 1:8

ina vatekateke yavui. Ma konota bogai da taku mara nonowa gwabimiyai ana makamakai, karako da ku mara damona.”

Gapapaiwa New Testament
The New Testament in the Gapapaiwa Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Gapapaiwa long
Niugini

copyright © 2009-2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gapapaiwa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 11 Nov 2022

02820c89-25a2-533d-9e19-9a2d0e178860